

PRIKAZ EUROPSKOGA SREDNJOVJEKOVNOG PLEMSTVA U SREDNJOŠKOLSKIM UDŽBENICIMA ZA POVIJEST OD 1950. DO 2020. GODINE U HRVATSKOJ.

Bilinčić, Gordan

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:846561>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

**PRIKAZ EUROPSKOGA SREDNOVJEKOVNOG PLEMSTVA
U SREDNJOŠKOLSKIM UDŽBENICIMA ZA POVIJEST OD
1950. DO 2020. GODINE U HRVATSKOJ.**

Diplomski rad

Student: Gordan Bilinčić

Mentor: prof. dr.sc. Hrvoje Gračanin

Zagreb, ožujak 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ISTRAŽIVAČKI PRISTUP	4
3. ŠKOLSTVO I NASTAVA POVIJESTI U HRVATSKOJ OD 1950. DO 2020. GODINE	7
4. UDŽBENICI POVIJESTI ZA SREDNJU ŠKOLU OD 1950. DO 2020. GODINE	13
5. PLEMSTVO OD SOCIJALIZMA DO DANAS: KARAKTERISTIKE ODNOSA I HISTORIOGRAFIJA.....	16
6. SREDNJOVJEKOVNO PLEMSTVO U SREDNJOŠKOLSKIM UDŽBENICIMA OD 1950. DO 2020. GODINE.....	18
6.1 Srednjovjekovno plemstvo u srednjoškolskim udžbenicima za povijest od 1950. – 1991.....	22
6.2 Srednjovjekovno plemstvo u srednjoškolskim udžbenicima za povijest od 1991. – 2020.....	19
7. ANALITIČKA USPOREDBA PRIKAZA PLEMSTVA U UDŽBENICIMA IZ SOCIJALISTIČKOG, POSTSOCIJALISTIČKOG I NAJNOVIJEG RAZDOBLJA	44
8. ZAKLJUČAK	49
Sažetak:	51
Summary:	52
9. BIBLIOGRAFIJA.....	53

1. UVOD

Europsko srednjovjekovno plemstvo, nekoć cijenjeno sa svojom društvenom ulogom i materijalnim bogtvom, postalo je zagonetan kontrast u udžbenicima za povijest u 20. i 21. stoljeću. Predmetno istraživanje usmjereno je na prikaz europskog srednjovjekovnog plemstva u udžbenicima za srednju školu za vrijeme komunističkog državnog uređenja, te demokratskog političkog okvira koji se zadržao i danas, zajedno s prikazom ideološkog utjecaja na udžbenike i deideologizaciju udžbeničkog sadržaja. Cilj diplomskog rada je prikazati kako je totalitarni režim predstavljao srednjovjekovno plemstvo u udžbenicima, te kako je politička tranzicija utjecala na sliku plemstva u udžbenicima. Rad polazi od pretpostavke da je tijekom socijalističkog razdoblja predominantna ideološko-politička orijentacija udžbenički utjecala na prikaz društvene skupine koja se doživljavala kao tzv. klasni neprijatelj, a da je s promjenom političko-društvenog sustava takav utjecaj nestao u udžbenicima. Rad promatra odnos ideološkog utjecaja na poimanje srednjovjekovnog plemstva u udžbenicima i promjene kroz razdoblja. Unutar rada obuhvaćeno je razdoblje od sedamdeset godina, od 1950. godine kada je na vlasti komunistička partija Jugoslavije koja je izgrađena oko marksističko-lenjinističkog učenja, uz kult ličnosti Josipa Broza Tita, do 2020. godine, kada je Hrvatska samostalna država, članica Europske Unije s demokratskim uređenjem. Razdoblje od sedamdeset godina uključivalo je smjenu političkih i ideoloških smjena od komunizma, socijalizma do demokracije, od kojih je svaka tretirala plemstvo drukčije, uz marginalne ili iznimne promjene u stajalištima prema navedenoj društvenoj klasi. Udžbeničke teme u kojima je sadržano poimanje europskog srednjovjekovnog plemstva tiču se kulture viteštva, feudalizma i plemstva kao društvenog sloja s naglaskom na njihovo djelovanje, njihov život, ulogu u ratnim pohodima, dom u kojem stoluju i ekonomski utjecaj na njihovom teritoriju u pojedinim zemljama poput Francuske i Engleske.

Glavno istraživačko pitanje na koje diplomski rad pokušava dati odgovor glasi: *Kako je srednjovjekovno plemstvo prikazano kao društveni sloj u pojedinim temama koje se dotiču uloge plemstva u ekonomskim, društvenim i vojnim pitanjima u srednjoškolskim udžbenicima za povijest u Hrvatskoj u vremenskom trajanju od 70 godina? Analizom ideološkog utjecaja na obrazovni sustav i nastavni materijal, te utjecaj na navedeno tijekom postupne deideologizacije koja je kulminirala ratom za neovisnost i utemeljenjem Republike Hrvatske. Diplomski rad vodi se hipotezom da je diskontinuitet prikaza srednjovjekovnog plemstva u udžbenicima za srednju školu*

izrazito primjetan prilikom promjene državnog uređenja i vlasti na prostoru Hrvatske. Odabrane teme iz srednjovjekovne povijesti plemstva koje diplomski rad analizira dotiču se određenih elemenata plemićkog života predstavljenih u udžbenicima, te ideološkog okvira koji je diktirao na koji će način navedeni društveni sloj biti opisan i upriličen u udžbenicima. Razmatra se udžbenički prikaz nastanka tzv. feudalne države, gdje će se predstaviti feudalizam kao koncept koji je usko vezan za plemstvo, pojava viteštva i određeni ratovi. Diplomski rad ne dotiče se teme hrvatskog plemstva niti plemstva istočne, južne i sjeverne Europe radi količine informacija i opsega diplomskog rada, te je cilj prikazati opis plemstva u udžbenicima za povijest, utjecaj ideologije na prikaz plemstva i stupanj deideologizacije prikaza plemstva u udžbenicima. Nacionalno plemstvo koje se spominje u diplomskom radu su plemstvo Francuske i Engleske čiji opisi su najrelevantniji za prikaz utjecaja ideologije na prikaz plemstva, koji se jednim dijelom očituje u sukobu ideologija, primarno kapitalizma i komunizma. Hrvatsko plemstvo ne obrađuje se kao tema u diplomskom radu iz nekoliko razloga, primarno radi opsega diplomskog rada, što bi to trebala biti tema za sebe, radi specifičnosti odnosa prema hrvatskome plemstvu i eliti kroz razdoblja, ali i kroz same osobe koje su u jednom dijelu prikazane pozitivno, a kasnije im se dodjeljuje negativna konotacija.

Dvadeseto stoljeće predstavlja važno razdoblje u povijesti koje je obilježeno tektonskim promjenama u društvu i politici. Europski kontinent oporavljao se od razornih posljedica prvog i drugog svjetskog rata, da bi na kraju bio podijeljen imaginarnom željeznom zavjesom, koja je razdvajala demokratske države i države koje su bile pod komunističkim režimom. Ideološki pokreti koji su bili okosnica državnih uređenja diktirali su razne državne sustave, poput obrazovnog sustava kojim se diplomski rad bavi. Komunizam se oslanjao na „progresivno i revolucionarno“ poimanje povijesti, koje je predstavljalo izazov tradicionalnom poimanju povijesti, koje je okarakterizirano kao „pozitivističko“ ili „objektivno“, što se nije slagalo s viđenjima komunizma. Na primjeru Njemačke nakon Drugoga svjetskog rata, sovjetska vlast došla je na ideju da u svojoj okupacijskoj zoni pozove radnike i seljake u institucije visokog obrazovanja, gdje bi time stvorili tzv. socijalističku inteligenciju koja bi predstavljala kremu društva. Uvođenjem marksističko-lenjinističkog sustava u naučni okvir kulminirao je 50-tih i 60-tih godina, kada se poimanje povijesti postepeno mijenjalo, gdje je na primjeru feudalizma prvobitno uvodila samo odabrano, politički prihvatljiva literatura za studente i nastavno osoblje, da bi se vremenom viđenje srednjeg vijeka poimalo kroz ekonomski aspekt, a zatim kao temelj proučavanja daljnje

povijesti Njemačke i svijeta. Primjer toga je poistivjećivanje ekspanzije Franačkog Carstva s ekspanzijom NATO saveza, gdje se riječ „imperijalistički“ konotirala negativno i pripisivala Zapadu.¹ Komunistička vlast revno je kontrolirala sve aspekte institucionalnog djelovanja uključujući i obrazovanje, te nije blagonaklono gledala na neprijatelje režima, među kojima je ubrajana i društvena klasa plemstva. Mlađi naraštaji prilikom uporabe udžbenika čitali su o socijalističkoj verziji srednjovjekovnog plemstva, te se takvo mišljenje postepeno uvriježilo prolaskom vremena. Dok je školstvo u Zapadnoj Europi koju je dijelila *željezna zavjesa* drukčije pristupilo znanstvenoj literaturi o medievistici i izradi udžbeničkog materijala koji je vezan uz tematiku srednjovjekovnog plemstva², historiografija i udžbenici u Jugoslaviji bili su pod strogom kontrolom države, te je na snazi bila cenzura koja je sprječavala razvoj progresivne znanstvene misli.

Diplomski rad podijeljen je na pet poglavlja, koji su nadopunjeni određenim potpoglavljima. Poglavlje *Plemstvo: imagološke predodžbe* bavi se prikazom imagologije u službi povijesti, poput određenih prikaza imagoloških predodžbi poput određenih slikovni ili knjiških primjera. Nadalje, poglavlje će obrađivati temu korištenja imagoloških predodžbi u smislu prikaza srednjovjekovnog plemstva u srednjoškolskim udžbenicima. Potpoglavlje *Plemstvo u socijalizmu: karakteristika odnosa* prikazat će odnos prema plemstvu u prvoj i drugoj Jugoslaviji kao referentni okvir na tretiranje plemstva početkom i sredinom 20. stoljeća. Bit će prikazane ideologije poput komunizma i socijalizma, državnog uređenja Hrvatske u sastavu Jugoslavije, definicija plemstva koje su skovali historiografi starijeg i novijeg razdoblja poput Marka Blocha i Anne Duggan. Istodobno, potpoglavlje će se referirati na stvaranje ideje o klasnom neprijatelju koji je pronađen u plemstvu, kroz idejno načelo komunizma i socijalizma. Drugo poglavlje *Školstvo i nastava povijesti u Hrvatskoj od 1950. do 2020. godine* bavi se obrazovnim sustavom i tranzicijom obrazovnog sustava koji je krojen od strane fašističkog aparatusa države, do obrazovnog sustava komunističke i socijalističke vlasti, pa naposljetku demokracije. U navedenom poglavlju spominju se određeni dokumenti i osobe koje su pridonijele razvoju školstva na prostoru Hrvatske u 20. i 21. stoljeću. Poglavlje će istodobno detaljnije pružiti sliku o nastavi povijesti u Hrvatskoj i ideološki utjecaj na nastavu povijesti. Treće poglavlje *Udžbenici povijesti za srednju školu od 1950. do 2020. godine*

¹ König, „Feudalism in the GDR : Medieval History at the Humboldt University (1946-1989)“, 3-28.

² Duedahl, „Selling Mankind: UNESCO and the Invention of Global History, 1945-1976“, 102-133. ; Luntinen, „School History Textbook Revision by and under the Auspices of UN, part II“, 40-46.

dati će prikaz nastanka udžbenika u navedenom razdoblju, njihovu obrazovnu i ideološku funkciju, navođenje pojedinih udžbenika za povijest koji su bili u uporabi na prostoru Hrvatske i neke njihove posebnosti, te njihove autore i nakladnike. Četvrto poglavlje *Srednjovjekovno plemstvo u srednjoškolskim udžbenicima od 1950. do 2020. godine.* bavi se prikazom izdvojenih tema u kojima se spominje srednjovjekovno plemstvo, prikaz tema i način na koji je plemstvo prikazano, te utjecaj i pitanje diktiranja viših instanci obrazovnog sustava koji su se vodili ideološkim smjernicama diktiran ideološkim uvjetovanjem. Četvrto poglavlje grana se na dodatna četiri potpoglavlja koja se bave detaljnom obradom tema vezanih za srednjovjekovno plemstvo u srednjoškolskim udžbenicima u navedenim razdobljima, uz dodatak potpoglavlja o cenzuri i dostupnosti građe o srednjem vijeku u navedenom razdoblju. Peto poglavlje bavi se detaljnom analizom odabranih tema o srednjovjekovnom plemstvu u srednjoškolskim udžbenicima za povijest i usporedbe prikaza i načina pisanja za vrijeme komunističke i demokratske vlasti u Hrvatskoj. Cilj poglavlja je prikazati razliku u promjeni viđenja plemstva, određena odstupanja i nelogičnosti u prikazu plemstva i pružiti detaljnu raščlambu udžbeničkog sadržaja.

Ključni izvori za temu kojom se bavi diplomski rad su srednjoškolski udžbenici za povijest poput udžbenika Olge Salzer, Karmen Mali, Vladimira Babića, Ive Makeka, Hrvoja Matkovića i drugih. Među konzultiranom literaturom ističu se djela Snježane Koren, Stefana Petrunžara, Davora Dukića, Munjize Emerika i drugih, uz dodatak autora starijih djela poput Vladimira Poljaka, Stipe Šuvara i drugih.

2. ISTRAŽIVAČKI PRISTUP

Imagologija predstavlja interdisciplinarnu znanost koja se bavi prikazima naroda i zemalja u književnosti, bilo to kroz *heteropredodžbu* gdje se promatra prikaz stranih naroda i zemalja u literaturi, ili *autopredodžba* koja se bavi prikazom vlastitog naroda i zemlje.³ Premda u ovom diplomskom radu nije riječ o nekom „drugom“ narodu, ulogu „drugoga“ preuzima društvena klasa plemstva koja je vilificirana, proglašena nepoželjnom i radilo se na tome da ju se prikaže u literaturi kao negativan faktor u razvoju ljudskog društva. Uzimajući u obzir da se konstrukcija imagološkog viđenja odvija na tri razine, to su *tekstualna razina* koja korespondira uporabu riječi

³ Dukić, „Predgovor: O imagologiji“, 8-10.

i definiranja promatranih pojmova, i njihovu preobrazbu kroz vrijeme. Sljedeća razina je *intertekstna*, koja se promatra kao poveznica drugih tekstualnih promjena ili njihov međusobni odnos, ako je „otvoren“ za takav odnos s drugim tekstovima. Posljednja razina je kontekstualna, u kojoj se tekst ili pojam promatra u vremenu nastajanja, mjestu nastajanja, i ulozi istoga u cjelokupnoj sferi kulture, obrazovanja i politike.⁴ S obzirom na temu srednjovjekovnog plemstva koja se istražuje, srednjovjekovno plemstvo promatra se na dvije razine, to su tekstualna i kontekstualna razina. Na tekstualnoj razini analizira se upotreba riječi i opisa u ovom slučaju plemstva u udžbenicima, na koji način su predstavljani i opisani.⁵ Predstavljanje plemstva kao krupnog zemljoposjednika, izrabljivača i domaćih tlačitelja prisutan je u prvobitnim udžbenicima korištenim u socijalizmu, poput udžbenika Olge Salzer, gdje riječi koje su iskorištene za prikaz plemstva govore mnogo o političkom uplitanju u obrazovni sustav.⁶ Odrediti pristup istraživanja ove teme predstavljalo je težak poduhvat radi nekoliko prepreka, poput određenog viđenja ideološki nabijenog sadržaja, političkog konotacija, težine raščlanjivanja i objašnjivanja navedene teme. Pri tom, odlučeno je da istraživački pristupi koji će se koristiti u radu budu imagološki pristup i pristup analizom diskursa. Metodološki pristup kroz imagološki pristup i analizu diskursa osvjetljava glavne likove ovog rada, to su srednjovjekovno plemstvo, a uz to se služi za temelj reprezentacije i konstrukcije identiteta. Odabir analize diskursa i imagologije proizlazi iz odluke prilikom prepoznavanja multifacetne prirode prikazivanja povijesti i potrebe da se ispituju načini kako dominantni diskurs oblikuju razumijevanje povijesti i događaja unutar nje. Imagološki pristup zato što je iznimno važna percepcija srednjovjekovnog plemstva kroz image u udžbenicima povijesti u socijalističkom razdoblju, a kojih je mnogo i koji stvaraju određenu predodžbu o plemstvu koja predstavlja jako bitan dio rada, dok image post socijalističkih i najnovijih udžbenika služe za predstavljanje usporede i mogućnosti drukčijeg viđenja plemstva od onog koje je ideološki motivirano. Usvajanje imagološkog pristupa omogućuje i analizu grafičkih prikaza, stereotipa, simboličnih tekstualnih prikaza koji stvaraju predodžbu a povezani su sa srednjovjekovnim plemstvom. U radu imagološki pristup služi za analizu na koji je način plemstvo predstavljeno kao „ono drugo“ unutar udžbenika povijesti. Fokus na prikaz srednjovjekovnog plemstva u udžbenicima povijesti motiviran je željom da se prikažu načini na koji se povijesti

⁴ Dukić, 15-17.

⁵ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945. – 1960)*, 135-161.

⁶ Salzer, Mali, *Povijest: za VI. Razred osmogodišnje škole i II. razred gimnazije*, 76-77.

narativi stvaraju i prenose unutar obrazovnog konteksta. Udžbenici povijesti služe kao jedno od primarnih faktora za prijenos znanja i oblikovanje percepcije pogotovo od mlađeg doba, gdje je moguće vršiti određen utjecaj na generacije koje dolaze u dodir s oblikovanim sadržajem unutar udžbenika.⁷ Koristeći se s imagologijom i analizom diskursa moguće je otkriti dominantne narative i njihovu prirodu o srednjovjekovnom plemstvu koriste unutar udžbenika, reproduciraju i osporavaju usred obrazovne sfere, gdje je kontekst usmjeren na širi društveno-politički spektar koji se nalazi unutar jedne države u određenom vremenu. Premda da ideološki naboj počesto ostaje sakriven prilikom analize diskursa, postoji mogućnost da u Jugoslaviji postoji drukčiji način ideološkog prikaza. Analiza teksta u analizi diskursa gdje postoji ideološki naboj počinje tako što se zadani određene tekstualne značajke analiziraju, pa zatim objašnjavaju i analiziraju. Dva koncepta koja se mogu javiti prilikom analize diskursa u ideološkom prikazu diskursa, to su *uokvirivanje teksta* koji podrazumijeva način na koji je tekst prikazan i djelomična perspektiva ili stav koji autor zauzima. Drugi koncept je *stavljanje u prvi plan*, što prikazuje koji su koncepti uzdignuti i prioritetni postavljeni, a koji su ostavljeni u pozadinskom planu.⁸ U radu se promatraju oba koncepta, gdje se predstavlja napisani tekst ili navod, njegov način na koji je napisan i predstavljen u udžbeniku, te što naglašava, točnije koju političku pozadinu navod prati. Također, analiza diskursa dopušta da se vidi odnos između pisca i čitatelja je takav da pisac u svom tekstu pokušava komunicirati s čitateljem (u ovom slučaju autori udžbenika s učenicima), prenijeti svoje viđenje teksta, dok čitatelj procesuiru informacije kako su mu prezentirane, premda na sebi svojstven način jer autor nema dovoljnu kontrolu nad čitateljevim mentalnim procesor. Takvo što je moguće argumentirati s dovoljno istih navoda koje konstantno čitatelju insinuiraju i sugeriraju drukčije viđenje i koje se provlači kroz različite tekstove u sličnim formama i načinu korištenja jezika.⁹ Oba istraživačka pristupa, imagologija i analiza diskursa oslanjaju se na karakteristike ideološkog razdoblja socijalističke Jugoslavije, koja je u ovom slučaju obilježena marksističko-lenjinističkom ideologijom. Predodžbe u udžbenicima kao takve mogu biti oboje ideološki, a diskurs pretežno stavljen u okvir klasne borbe. Ovaj rad će obuhvatiti pregled oba istraživačka pristupa kroz udžbenike socijalističkog, postsocijalističkog i najnovijeg razdoblja, dajući pregled imagera kroz kojih se formira predodžba dva razdoblja, te analize diskursa kroz koje se promatra

⁷ Majjala, „Schoolbooks“, 418-420.

⁸ Paltridge, *Discourse Analysis*, 30-33.

⁹ Hoey, *Textual Interaction: An introduction to written discourse analysis*. 15-16.

način na koji je prikazano plemstvo kroz jezik koji se koristi, u ovom slučaju tekst i način na koji je napisan.

3. ŠKOLSTVO I NASTAVA POVIJESTI U HRVATSKOJ OD 1950. DO 2020. GODINE

Komunistička partija Jugoslavije etablirala se kao glavni nositelj vlasti u državi nastaloj nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske i završetka Drugoga svjetskog rata, uređujući sve sfere novonastale države, poput ekonomije, obrazovanja i društvenog života. U potrebi da ostvari legitimitet nove vlasti da ne bi bila poljuljana, te je režim iskoristio obrazovni sustav za ostvarivanje svojih ciljeva.¹⁰ S pomoću obrazovnog sustava i obrazovnih sredstava, komunistička vlast je bila u mogućnosti stvoriti svoju verziju povijesti, prekrojiti dijelove koje su joj bile potrebne za ostvarivanje legitimiteta vlasti i izgradnje novog društva, socijalističkog društva. Kao i kod nastanka bilo koje države, prvih deset godina predstavlja turbulentno razdoblje u kojem je bilo potrebno odbaciti elemente prošlog režima, vilificirati ga i svaku povezanost s njim, te izgraditi temelje nove države kroz koje će se uspostaviti kontrola nad društvom, a to su vojska, ekonomija i obrazovanje. Stanje u poslijeratnoj Jugoslaviji bilo je izrazito teško, sukobi velikih razmjera ostavili su trag po zemlju koja je bila spaljena, a objekti uništeni. Navodi se da je veliki broj školskih objekata srušen ili zapaljen tijekom ratnih sukoba na prostoru Jugoslavije, više od njih 500.¹¹ Dostupnost nastavnog materijala bila je iznimno niska, te radi ideoloških sukoba s ustaškim režimom, komunistički režim odbijao je koristiti nastavni materijal NDH. Vlast Jugoslavije u prvim godinama oslanjala se na partizanske početnice poput livanjske, slunjske, istarske viške ili početnice iz izbjegličkog kampa El Shat, dok su pojedini profesori oslanjali se na svoje skripte koje bi ručno pisali.¹² Bliskost sa SSSR-om odražavalo se kroz kopiranje određenih sustava SSSR-a, pod okriljem praćenja marksizma i lenjinizma, gdje je obrazovni sustav bio temeljen na obrazovnom sustavu SSSR-a i njegovim udžbenicima koje su krojili Anatolij Lunačarski, Nadežda Krupskaja i Mihailo Pokrovski, od kojih je jedini Pokrovski preživio smjenu u ministarstvu u SSSR-u, te je radio na udžbenicima. Na osnovu bliskosti i utjecaja SSSR-a,

¹⁰ Malešević, *Ideologija, legitimitet i nova država*, 7-33.

¹¹ Ante Blaženčić, „Razvoj osnovnog školstva u SR. Hrvatskoj od oslobođenja do stvaranja jedinstvene osmogodišnje škole.“ u: *Trideset godina naše pedagogije i školstva*, ur. Marijan Koletić, Mihajlo Ogrizović (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1976), 58-60.

¹² Praznik, *Partizanske početnice u Hrvatskoj*, 11-18.

Jugoslavija je donijela *zakon o sedmogodišnjem osnovnom školovanju*, po kojem je uvedeno obaveznih sedam razreda osnovne škole za djecu. Nastavni plan i program bio je privremeni iz 1946. godine, sankcioniran od strane Ministarstva koje je službeno donijelo *Privremeni nastavni plan i program za osnovne škole*, koji je bio podijeljen na tri skupine, osim regularnog bio je posebni plan za manjine i minimalni nastavni plan. Nastava povijesti u početku poučavala se od trećeg razreda, opterećenje je bilo dva školska sata, a od četvrtog razreda osnovne škole opterećenje je bilo tri školska sata tjedno. Donošenjem zakona o sedmogodišnjem školovanju, vlast je shvatila da je vrijeme za novi nastavni plan i program za više razrede i službena prilagodba za ostale, te je tako izdat nastavni plan i program za više razrede sedmogodišnje škole i niže razrede gimnazije. Ljudi koji su bili zaduženi za sastavljanje nastavnog plana nisu bili imenovani, međutim smatra se da su to bili Jaroslav Šidak i Vladimir Babić pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvjete.¹³ Nedostatkom obrazovanog komunista unutar obrazovnog kadra, režim se odlučio za strogi nadzor, gdje su nastavnici bili dužni prijavljivati bilo kakvo odstupanje od službene ideologije ili nastavnog plana.¹⁴ Učitelji su za svoju izobrazbu i za daljnje usavršavanje koristili literaturu Eugena Aleksejeviča Kosminskog za srednji vijek¹⁵, Friedricha Engelsa za seljačke ratove u Njemačkoj¹⁶ i Milana Durmana za seljačku bunu u Hrvatskoj iz 1573. godine.¹⁷ Agitprop koji je regulirao propagandne okvire države, na sjednici je uočio pojačan nacionalizam u nastavi povijesti i književnosti, koji je trebao biti revidiran i da se Jugoslavenska mladež obrazuje u Jugoslavenskom duhu, tako što će se kontrolirati informacije u udžbenicima i skrojiti poseban plan i program za nastavu. Kao takva, nastava povijesti u ranim danima u osnovnoj školi iznosila je dva sata u trećem razredu, a četiri sata u četvrtom razredu, dok je povijest u višim razredima sedmogodišnje škole i nižim razredima gimnazije iznosila dva sata u šestom razredu, a tri sata tjedno za ostale razrede, a za gimnaziju je opterećenje iznosilo tri sata tjedno povijesti.¹⁸ Ciljevi nastave povijesti bili su upoznavanje učenika s najvažnijim događajima narodne i opće povijesti, ulogu radničke klase u stvaranju, njihovom borbom protiv ugnjetavača i krupnih

¹³ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945.–1960.)*, 45-58.

¹⁴ Radelić, 69.

¹⁵ Pretpostavlja se da je u pitanju djelo *Studies in the agrarian history of England in the thirteenth century*. Izvorna verzija objavljena je nešto ranije u SSSR-u, dok je danas njegovo djelo dostupno na engleskom jeziku, godina izdanja 1958. Kosminsky, *Studies in the agrarian history of England in the thirteenth century*.

¹⁶ Pretpostavlja se da je korištena izvorna Engelseva literatura za seljački rat iz 1850. godine, ili novija izdanja. Engels, *The Peasant War in Germany*.

¹⁷ Za potrebe izobrazbe korištena je Durmanovo djelo iz 1936. godine. Durman, *Hrvatska seljačka buna 1573*.

¹⁸ Koren, 95-97.

zemljoposjednika, formiranje svijesti o braniteljima koji su dali život za formiranje FNRJ, te pravilnoj orijentaciji u povijesti i pravilno shvaćanje zakonitosti povijesnog puta zahvaljujući kojem je socijalizam pobijedio i posredstvom kojega čovječanstvo ide prema konačnom cilju, a to je komunizam, koji je kategoriziran kao društvo u kojem vlada neograničen napredak i humanizam.¹⁹

Pogoršanjem odnosa s SSSR-om i sukoba Informbiroa, Jugoslavija se okreće stvaranjem svog sustava koji je utemeljen *Zakonom o narodnim školama* iz 1951. godine.²⁰ S obzirom na federativno uređenje Jugoslavije, zakoni nisu bili provedeni jedinstveno, već su imali svoja određena odstupanja i dodatke u određenim republikama. Na papiru školstvo je bilo unificirano zakonski, međutim teritorijalna odstupanja su postojala. Daljnja nastojanja vladajuće elite Jugoslavije na čelu s Josipom Brozom da reformira društveni i gospodarski sustav urodio je plodom i odrazio se na obrazovni sustav u Jugoslaviji. Sedam godina nakon zakona o narodnim školama donesen je *Opći zakon o školama* 1958. godine, koji je unificirao školstvo u jedinstvenu cjelinu time da je uvedena osmogodišnje obavezno obrazovanje i četverogodišnji sustav srednjih škola. Takvom reformom Jugoslavija je uklonila prepreke koje su u određenim republikama postojale radi nejednakog pristupa u školstvu. Nastavni plan i program koji je obuhvaćao cijelu Jugoslaviju donesen je 1954. godine, obuhvaćao je plan za četverogodišnje, šestogodišnje niže razrede gimnazije i potpunu osnovnu školu. Nastava povijesti u ovom periodu za pete i šeste razrede iznosila je tri sata, dok opterećenje sedmog i osmog razreda iznosilo je dva sata tjedno. Za razliku od njih viši razredi gimnazije imali su opterećenje od četiri sata, uz kombinaciju historije kulture i osnovama društvenog i državnog uređenja FNRJ.²¹ Ciljevi nastave povijesti u navedenom razdoblju bili su slični kao i prije, međutim napušta se dijeljenje komunističkog viđenja sa SSSR-om, govori se o neprekidnom razvoju ljudskog društva, razlike od nižih do viših oblika društvenog ekonomskog života, opis najvažnijih događaja u povijesti, gdje je naglasak stavljen na razdoblje novije povijesti, a to je NOB i izgradnja socijalizma, uz narodni patriotizam. U svim planovima primjetna je ustaljenost marksističke ideologije u nastavi povijesti, gdje su rotirani bili društvene formacije od besklasnog do klasnog, borba i revolucija, sukobi vladajućih klasa protiv podčinjenih klasa.²²

¹⁹ Isto, 562.

²⁰ Isto, 77-78.

²¹ Isto, 108-110.

²² Isto, 564-565.

Obrazovni sustav u Jugoslavije temeljio se na projiciranju ideoloških viđenja političke elite koji je korelirao s postojanjem marksizma-lenjinizma i narodno-patriotskog osjećaja pod okriljem socijalizma. Marksističko-lenjinistički pogled na svijet temeljio se na materijalizmu i viđenju povijesti iz perspektive sadašnjosti koja bi osiguravala da promatrana prošlost bude diseminirana iz viđenja i nahođenja sadašnjosti ili „tadašnjosti“. Dakako, takva shvaćanja su bila rezervirana za elitu, dok je za potrebe naroda marksizam i lenjinizam spomenut u imenu i pojednostavljenoj verziji. Narodni patriotizam u ruhu socijalizma oslanjao se na temeljima „bratstva i jedinstva“, slogana je obilježio Jugoslavensko razdoblje. Pod navedenim sloganom Jugoslavija je osiguravala narodno i nacionalno zajedništvo svih sudionika NOB-a, što je u školama naglašavano i ponavljano.²³²⁴

Smjenom Aleksandra Rankovića, uvođenjem predsjedništva SFRJ kao predstavništva vlasti i njegovog provođenja, te nemira izazvanim Hrvatskim proljećem, Jugoslavija je postupno ulazila u novo razdoblje kada je 1974. godine proglašen novi Ustav koji je donio određene promjene unutar države. Ustav je dodatno federalizirao zemlju, unio ekonomske novitete, te određene ustupke društvenoj sferi Jugoslavije, poput ravnopravnog statusa bosanskih muslimana unutar Jugoslavije.²⁵ Školstvo nije izostavljeno, gdje je planirana reforma koja je trebala obuhvatiti sve republike, međutim provedena je samo na području Hrvatske. Reforma se odnosila na srednju školu, gdje su ukinute gimnazije gdje su pojedinci propagirali loš utjecaj gimnazijskog obrazovanja na budućeg radnika, a uvedeno je usmjereno obrazovanje, koje je imalo cilj povezivanje rada i obrazovanja, gdje je učenik trebalo rano učiti o povezanosti rada s obrazovanjem, koje će na kraju u praksi primijeniti po načelima društva određeno samoupravljanjem.²⁶ Petrungraro primjećuje zanimljiv podatak da je dotad bilo govora o unificiranosti naroda u planovima i udžbenicima, gdje se koristio izrazi „naši narodi“ ili „bratski narodi“, da bi od početka 1970-tih godina koristio drukčiji izraz, a to je „hrvatski narod i ostali jugoslavenski narodi“, što je vidljiv trag pokušaja djelomičnog osamostaljenja i posebnosti Hrvatske, koje je došlo do izražaja za vrijeme trajanja Hrvatskog proljeća.²⁷ U ovom razdoblju

²³ Malešević, 30-35.

²⁴ Pojedina odstupanja u gledištima postoje, poput poimanja Ive Makeka u udžbeniku iz 50-tih godina, u kojemu navodi da su od balkanskih država u srednjem vijeku jedino „Srbi jedini imali slobodnu i najjaču državu“, dok su ostali bili potlačeni (spominje i druge epitete i kvalifikacije).

²⁵ Radelić, 472-485.

²⁶ Šuvar, *Vizija i stvarnost u socijalističkom preobražaju obrazovanja* 300-304.

²⁷ Petrungraro, 166-167, 191-193.

primjetne su određene promjene u ciljevima za nastavu povijest, ponajviše u samom tekstu, gdje se navodi da je bitno da se učenik uputi u povijesno značenje i kulturna dostignuća hrvatskog naroda, ostalih naroda Jugoslavije i drugih naroda u svijetu. Ostaje spomen socijalizma, revolucija, borbe i bratstvu i jedinstvu, uz dodatak „ravnopravne suradnje“. Daljnje odstupanje primjetno je u nastavnom planu iz 1984. godine, kada se spominje povijesni razvoj Hrvatske i ostalih jugoslavenskih zemalja, dok se u planu za srednju školu spominju narodi i narodnosti SFRJ i daljnjem naglašavanju potrebu marksističkog obrazovanja učenika i njegovanje socijalističkog patriotskog duha.²⁸ Prikaz povijesnog sadržaja u socijalističkom razdoblju obuhvaća ne samo činjenice, već i uzročno posljedične procese kojima bi se vodili nastavnici i učenici. Način prikaza povijesnog sadržaja korelira s ideološkim temeljom, gdje se navodi da bez obzira znanstvenost ili širinu teme koja se obrađuje, potrebno je da finalno razumjevanje teme bude u skladu sa socijalističkim idealom. Kroz plan i program primjetno je da je srednji vijek definiran kroz marksističku historiografiju, gdje se proučava društvena, socijalna i ekonomska promjena, poput feudalizma, koji predstavlja promjenu u navedenim granama.²⁹

Smrću Josipa Broza Tita 1980. godine Predsjedništvo SFRJ preuzima vlast i započinje rotacija upravljanja državom, gdje započinje fraktura političkih organa i razdoblje političke nestabilnosti koja je kulminirala ratom unutar SFRJ i posljedičnim raspadom iste.³⁰ Dok je u realnosti Jugoslavija "pucala po šavovima" u političkom smislu, u obrazovnom kontekstu je kroz udžbenike, nastavne planove i u samoj nastavi Jugoslavija i dalje nastojala odavati dojam idiličnog stanja i stabilnosti. Revolucijom u Rumunjskoj, svrgavanjem s vlasti Nicole Ceausescua, srušena je komunistička vlast nakon duge 42 godine. Godina 1989. ostala je obilježena kao godina pada komunizma, gdje je komunistički režim svrgnut s vlasti u nekoliko zemalja poput navedene Rumunjske³¹, gdje je revolucija provedena nasilnim putem dok je primjerice u Čehoslovačkoj Baršunasta revolucija odvela se mirnim putem.³² Na prostoru SR Hrvatske došlo je do tranzicije iz socijalizma u demokratsko uređenje nakon što je Hrvatska demokratska zajednica na čelu s Franjom Tuđmanom pobijedila na izborima.³³ Novonastala hrvatska država uspostavila je

²⁸ Koren, 567.

²⁹ *Osnove nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj*. 1974.

³⁰ Radelić, 489-494.

³¹ Almond, *Uprising: Political Upheavals that have Shaped the World*, 108-110.

³² Jiri Suk, „Czechoslovakia in 1989: Causes, Results, and Conceptual Changes.“ u: *The Revolutions of 1989: A Handbook*, ur. Wolfgang Muller, Michael Gehler, Arnold Suppan (Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 2015), 141-150.

³³ Radelić, 592-594.

Ministarstvo kulture i prosvjete, čija je zadaća bila tranzicija iz socijalističkog viđenja obrazovanja u demokratsko, za potrebe novonastale neovisne države. Čak i prije proglašenja Republike Hrvatske, 1990. godine dolazi do transformacije obrazovnog sustava, koji je ocjenjen kao „pustoš“ od strane Franje Tuđmana. Time, Žiljak navodi da se događaju dvije bitne stvari, a to su raskid sa socijalističkim sustavom i postepeni povratak Europi, tj. europeizaciji kroz prihvaćanje nacionalnih korijena koji su nisu bili afirmirani za vrijeme Jugoslavije. Javlja se pluralizam u obrazovanju, koji je uočljiv u mogućnosti odabira odobrenih udžbenika.³⁴ Potrebno je bilo provesti deideologizaciju obrazovnog sustava, koje je uključivalo promjenu nastavnih planova, programa, udžbenika, cjelokupne nastave koja je bila sastavljena po socijalističkom načelu. Osnovna škola ostala je netaknuta većinski netaknuta, dok je sustav za srednju školu doživio tektonske promjene. Anuliran je sustav usmjerenog obrazovanja iz 70-tih te su vraćene gimnazije, koje su odijeljene od drugih četverogodišnjih i trogodišnjih škola. Posebna pozornost bila je usmjerena na predmete koji se tiču nacije i nacionalnog identiteta, te je bilo potrebno stvoriti novu ideju i plan za provođenje nastave koji jača nacionalnu misao i postepeno odbacuje socijalističku povijest. Međutim, u prvim godinama provođenja plana pokazalo se da je demokratizacija samo predstavljena kao ruho nacionalističke ideje, u udžbenicima je umjesto socijalizma potenciran nacionalizam. Prikaz povijesnog sadržaja nakon socijalizma usmjeren je na zajednicu, pluralističko društvo i razvijanje demokratskih vrijednosti kroz spoznaju povijesnih procesa.³⁵ Do 1997. godine planovi su se mijenjali, da bi 1999. godine doživjeli kratke izmjene, a 2006. godine donesen je revidirani novi plan za nastavu povijesti. Današnje školstvo prošlo je kroz mnoge reforme kojima se postiglo revidiranje određenih nedostataka školstva koje je doživjelo deideologizaciju i demokratsku tranziciju nakon pada socijalizma.³⁶ Kurikularna reforma koja je provedena u Hrvatskoj zahvatila je različita polja obrazovanja, od samih roditelja kojima je omogućena veća uključenost u obrazovanje djece, učenicima kojima se nudi smislenije i korisnije obrazovanje, koje je usklađeno njihovoj dobi i razvoju, do nastavnog osoblja kojima je omogućena veća autonomija i razvoj profesionalnih vještina. Kurikularna reforma predstavljala je temelj modernizacije hrvatskog obrazovnog sustava, gdje se kroz svaku sferu provlači učenje, uporaba sveprisutnih Informacijsko komunikacijskih tehnologija. Naglasak na pretjeranu vrijednost

³⁴ Žiljak, 9-11.

³⁵ Höpken, „Između građanskog identiteta i nacionalizma: udžbenici povijesti u postkomunističkoj Europi.“, 143-151.

³⁶ Žiljak, „Dvije faze obrazovne politike u Hrvatskoj nakon 1990. godine“, 7-15.

STEM-a značilo je da će društveni segment obrazovanja patiti, a među njima trebala je biti i povijest. Kurikularna reforma predmeta povijest dovela je do strukturiranja predmeta povijesti oko pet koncepata, to su: Vrijeme i prostor, uzrok i posljedice, kontinuitet i promjena, izvor i istraženost prošlosti, te interpretacija i perspektiva. Kako je riječ o prikazu srednjovjekovnog plemstva u srednjim školama, srednjovjekovno plemstvo spada u domenu društva, gdje je zabilježeno pod temu „srednjovjekovno društvo“, „opis života u gradu i selu“ ili „Svakodnevni život plemstva i puka - prehrana, odijevanje, stanovanje, obitelj i obiteljski odnosi“, dok se pretpostavlja da se proteže kroz ostale domene.³⁷

4. UDŽBENICI POVIJESTI ZA SREDNJU ŠKOLU OD 1950. DO 2020. GODINE

Udžbenici obuhvaćaju širok raspon tema unutar područja studija, gdje pokrivaju temeljne koncepte, teorije, principe i praktične promjene. U udžbeniku nazale se tekstualni podaci potkrijepljeni raznim ilustracijama, dijagramima, grafikonima i tabličnim prikazima informacija, kao i pitanja koja služe učenicima za ponavljanje i produblјivanje obrađene nastavne cjeline.³⁸ Udžbenici služe kao izvor podataka za učenike i nastavnike radi svog sustavnog okvira za poučavanje, učenje i vrednovanje u obrazovnim institucijama. Udžbenici povijesti radi sadržanosti informacijama u njima predstavljaju problematično polje, radi povijesnih događaja koji su sadržani u njima, udžbenici povijesti često su produžena ruka vladajućeg aparata i često su obilježeni određenim konotacijama, poput udžbenika iz Jugoslavije koji su bili politički pristrani.³⁹ Za vrijeme socijalizma glavno načelo udžbenika je ostvarivanje ciljeva i zadataka odgoja i obrazovanja u školama socijalističkog samoupravnog društva, te da služi socijalističkoj preobrazbi odgoja i obrazovanje. Termin socijalistička samouprava proteže se kroz svaku sferu i institucionalno djelovanje od 1950-tih godina, gdje se samoupravna preobrazba smatra spajanjem rada i obrazovanja da oni postaju integralni dio socijalističkog revolucionarnog kretanja. U suštini, idejna osnova cjelokupnog obrazovanja u socijalizmu zasniva se na marksizmu, izbjegava se

³⁷ *Cjelovita kurikularna reforma – rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje.* <http://www.kurikulum.hr/predmetni-kurikulumi/>

³⁸ Malić, *Koncepcija suvremenog udžbenika školstva*, 52-55.

³⁹ Petrunaro, 30-44.

korištenje pozitivizma i objektivizma, dok je aktivna borba protiv ideja koje su obojene nacionalistički, dogmatskih i drugih ideja koje bi narušile marksistički koncept.⁴⁰

Udžbenici povijesti koji su korišteni u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bili su u službi režima, isticala se ideja ustaškog pokreta, odbacivala se ideja pripadnosti Hrvata u Jugoslavenskom okruženju i zajednici, naglašavala se pripadnost i bliskost germanskoj kulturi i Katoličkoj Crkvi. Padom režima i dolaskom nove vlasti, promjenom ideologije mijenja se obrazovni sustav, a s njim i udžbenici i njihov sadržaj. Ideja pripadnosti zapadnoj kulturi i bliskosti s germanskim narodima nestaje, udžbenici su prigrlili zajedničku povijest naroda koji su činili Jugoslaviju, te je udžbenik pisan u skladu s ideološkim viđenjima nove vlasti, a to je marksistički pristup ili materijalistički pristup koji je korišten u udžbenicima. Sadržaj koji je podložen navedenim pristupima obiluje podacima o borbama u društvu, klasama koje su bile izrabljivane i izrabljivale, raznim revolucijama koje su oblikovale društvo i koje su stavljene na pijedestal radi borbe naroda protiv ugnjetavača, a sve je to odgovalo narativu na kojem je učenje države počivalo. Posebno se ističe borba protiv crkve, raspoloženje protiv klera bilo je iznimno negativno. Udžbenici su bili pod jurisdikcijom Zavoda za unaprjeđenje obrazovanja, a nakon 1956. godine Zavod za unaprjeđenje školstva NRH. Do sredine 70-tih godina u udžbenicima koji se koriste na prostoru Hrvatske nalazi se obilje pojmova koji obilježavaju marksističko viđenje svijeta, cenzura se aktivno provodila i svi udžbenici se revno provjeravaju radi mogućeg odstupanja od „idejnog obrazovanja“ koje je zamišljeno, dok nakon Hrvatskog Proljeća i Ustava iz 1974. godine počinju se javljati nacionalni pojmovi i sve jače izražavanje samostalnosti van „bratskih i zajedničkih naroda“, što je bio odraz frakture u političkom sustavu koji se odrazio i na sam obrazovni sustav.

Smjenom vlasti i deideologizacijom pojavljuju se novi udžbenici u službi nove države koji nisu opterećeni komunističkom ideologijom i idilom koja je živjela u jugoslavenskim udžbenicima. U određenoj mjeri deideologizacija zahtjevala je potpuno razumjevanje ideologije koja je bila zastupljena više desetljeća u državi i obrazovnom sustavu, a taj problem nije bilo moguće riješiti preko noći. Međutim, deideologizacija nije samo označavala izbacivanje riječi „Jugoslavija, socijalizam i samoupravljanje“ već je označavala cjelovitu reviziju udžbenika, promjenu načina razmišljanja i cjelokupnu filozofiju. Deideologizacija dovela je do problema „osiromašenosti“ predmeta u školama, gdje su učenici ostali dijelom zakinuti iz određenih predmeta poput

⁴⁰ Poljak, 89-90.

sociologije, logike, filozofije, ali i povijesti, što se vremenom revidiralo.⁴¹ Premda je prvi udžbenik iz 1991. godine bio revidirana verzija udžbenika iz Jugoslavije, gdje je redosljed nastavnih jedinica promijenjen, određene nastavne jedinice preimenovane ili su zadržane dijelove iz 70-tih kada su se Hrvati odvajali od drugih naroda u Jugoslaviji.⁴² Marksistička terminologija koja je bila zastupljena u Jugoslaviji postepeno se mijenjala ili je bila uklonjena. Uklanjanje socijalističkog utjecaja iz udžbenika nije bilo unificirano i često je bilo neplanski u početnoj fazi, sve do kraja 1991. godine. Godinu dana kasnije izlaze novi udžbenici koji su imali izmijenjenu strukturu, deideologizacija je kulminirala u ovim udžbenicima, naglašavala se pripadnost novonastalog državnoj zajednici i narodu, gdje je hrvatska povijest odvojena i pridodana joj je posebna pozornost jer se služilo poviješću kao legitimacijom države, a udžbenicima kao instrumentima provođenja nacionalne ideje.⁴³ Za razliku od poimanja „radničke klase“, „sveslavenskih naroda“, „ugnjetača“ i drugih marksističkih termina, sada se u udžbenicima javlja „višestoljetna borba Hrvata za samostalnost“, gdje riječi „samostalnost, neovisnost, identitet“ obiluju u novim udžbenicima. Takav put „udžbenika obojenih nacionalizmom“ traje do 2000. godine, kada izlaze udžbenici koji su svojim sadržajem poboljšani u didaktičkom smislu, razvijeni su didaktičko metodički elementi, te su kritički i objektivno nastrojani prema povijesti. Pristranost nestaje iz udžbenika, udžbenici se dotiču opskurnih tema koje su zaboravljene ili slabo obrađene u prijašnjim vremenima. Smatra se da je vrhunac rekonstrukcije udžbeničkog sadržaja dostignut sredinom prvog desetljeća 21. stoljeća, te da su ostali udžbenici izdani nakon 2010. godine primarno bili orijentirani na vizualno poboljšanje, digitalizaciju ili minimalne promjene u tekstu. Razlog tomu je sve veća orijentiranost prema sve kvalitetnoj didaktičkoj podlozi koju udžbenik nudi, te mogućnosti lakšeg korištenja od strane udžbenika. Deideologizacija udžbeničkog sadržaja je provedena, a nacionalizam je smanjen u smislu da se hrvatska povijest obrađuje faktografski i nepristrano, ali u zasebnom tematskom dijelu radi bolje jasnoće.

⁴¹ Bognar, „Deideologizacija škole – iluzija ali mogućnost“, 467-472.

⁴² U udžbenicima se umjesto „bratskih slavenskih naroda“ koristi se nova terminologija „Hrvati i ostali južni slaveni“.

⁴³ Malešević, 342-356.

5. PLEMSTVO OD SOCIJALIZMA DO DANAS: KARAKTERISTIKE ODNOSA I HISTORIOGRAFIJA

Padom ustaškog režima i formiranjem Jugoslavije, otpočinje novo turobno razdoblje za pripadnike plemstva. S pojedincima su se brutalno obračunali, poput navedenog plemića Lovre Celia Cege, koji je pogubljen na Bleiburgu, dok je većina potpala pod represalije komunističke vlasti ili su izbjegli u strane države. Formiranjem neovisne države, plemići izlaze iz skrivanja, te 1995. godine osnivaju Hrvatski plemićki zbor. Danas, Hrvatski plemićki zbor broji 77 plemićkih kuća koje vode podrijetlo ili su imali posjede na prostoru Hrvatske.⁴⁴

Prikaz plemstva u historiografiji u 19. i 20. stoljeću je podložan vremenu promatranja, radi kontrasta predstavljanja društvene klase u historiografiju. Dok u 19. stoljeću u historiografiji vlada djelomična romantizacija plemstva i plemića, koji su prikazani kao herojski društveni sloj koji je branio europsku kulturu i igrao važnu ulogu u krojenju europske povijesti. Romantičarski pokret zaslužan je za navedeno poimanje plemstva u historiografiji, radi naglašavanja važnosti tradicije, aristokratskih vrijednosti i uloge ljudi plemenitog podrijetla u povijesti.⁴⁵ Početkom 20. stoljeća romantičarsko viđenje plemstva je poljuljano od strane povjesničara i istraživača drugih znanstvenih disciplina koji su se bazirali na ekonomskim i društvenim strukturama svijeta, gdje je plemstvo predstavljeno u drukčijem svjetlu. Pojedinci, poput povjesničara koji su pratili školu Karla Marxa, u plemstvu su vidjeli društveni sloj koji je iskoristavao svoju ekonomsku i političku moć da zadrži svoju privilegirano mjesto u sustavu na štetu drugih. Klasna borba bila je glavni pokretač povijesnih promjena koju su povjesničari ukorijenjeni u principima Karla Marxa naglašavali, gdje se često nalazi kritika upućena plemstvu da odbijaju promjenu i bore se da zadrže postojeći klasni i ekonomski disparitet. Navedena romantizacija vladara i plemića prestaje, gdje povjesničari koji djeluju u socijalističkom razdoblju pišu o plemstvu gledajući na njihovu klasnu pripadnost. Takav pristup ima za cilj otkrivanje materijalnih interesa pojedinaca i njihovoj političkoj moći koja je bila sadržana u plemićkim privilegijama. Takav pristup socijalističkih povjesničara ima nekoliko greški, poput simplificiranja klasnih odnosa, gdje se sve promatra binarno, dobro ili loše. Interakcija između dvije društvene klase bila je znatno kompleksnija nego

⁴⁴ *Hrvatski plemićki savez*. <https://www.plemstvo.hr/>

⁴⁵ Stock, „The Middle Ages as Subject and Object: Romantic attitudes and Academic Medievalism“, 528-540.

što su je historiografi pokušali prikazati.⁴⁶ Jedan od primjera eradikacije plemstva od strane socijalističkih vlasti nalazimo u primjeru Narodne Republike Kine, gdje je Mao Zedong za vrijeme kulturne revolucije pokušao iskorijeniti ostatke feudalizma, uključujući plemstvo i njihovu simboliku. Radikalan pristup komunističke vlade Kine imao je za cilj promjenu ne samo interpretacije povijesti, već cjelokupnu promjenu prošlosti društva odstranjivanjem bilo kakvog poimanja i znaka plemstva.⁴⁷ Jugoslovenska historiografija u jednom od kapitalnih djela *Historija naroda Jugoslavije* sredine 20. stoljeća u Jugoslaviji portretira plemstvo kao zastarjeli koncept društva. Potez vladajuće političke i ideološke struje bio je da predstavi borce za slobodu (u slučaju drugog svjetskog rata partizane, a u slučaju srednjeg vijeka obične seljake), gdje su se pozitivne karakteristike u vidu vrlina (hrabrost i požrtvovanost) pripisivale tim herojima, a negativne konotacije neprijatelju.⁴⁸ Stav vlasti u Jugoslaviji prema plemstvu, koja je počivala na marksističko-lenjinističkim principima bio je označen neprijateljskom retorikom i idejom da je to stari društveni i klasni poredak koji je potrebno srušiti, te da ideja Jugoslavije transcendirala etničke i klasne podjele. Vlast je suzbila dodijelu novih plemićkih titula, a postojeće su bile uklonjene ili ih se skrivalo. Mnoge plemićke obitelji pokušale su naći način kako da sačuvaju svoj identitet, često preko određenog vida kulturnog ili političkog djelovanja u socijalističkim krugovima. Time je nastala kompleksna situacija, gdje je pokušajem da suzbije utjecaj plemića i promovira besklasno društvo, Jugoslavija je pokušavala očuvati i promovirati jugoslovenski identitet, što je značilo promoviranje povijesne amalgamacije zemalja koje su činile Jugoslavije. Za takvo što bili su potrebni određeni kraljevi, plemići, vojskovođe, ljudi koji su posjedovali titule i pripadali društvenoj klasi plemstva, koje je Jugoslavija pokušala suzbiti.⁴⁹ Jedan od primjera kako historiografija promatra plemstvo u socijalističkoj Hrvatskoj je primjer portreta kralja Zvonimira koji je prikazan kao zao, izrabljivač i akter protivno narodu, gdje epiteta koji su korišteni za opis jednog monarha, pripadnika „plave krvi“ su pretežno negativne, dok je navedeni monarh zapravo povijesni predstavnik jednog naroda u sklopu Jugoslaviji, a nazvan je „bezdušnim eksploatatorom“.⁵⁰ Povjesničari poput Marka Blocha i Fernanda Braudela naglašavali su važnost promatranja dugoročnih ekonomskih i društvenih struktura koji su oblikovale europsku prošlost.

⁴⁶ Corcoran, „The Bourgeois in Marxian Rhetoric“, 302-310.

⁴⁷ Schram, „Mao Zedong a Hundred Years On: The Legacy of a Ruler“, 130-137.

⁴⁸ Ognjenović, Jozelić „Nationhood and the Politicization of History in School Textbooks“, 9-12.

⁴⁹ Đilas, *The New Class: An Analysis of the Communist System*, 38-75.

⁵⁰ Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945. – 1960)*, 135-161.

Bloch i Braudel argumentirali su da je moć plemstva nije rezultat pojedinačnog herojskog čina ili određenog događaja koji je doveo plemstvo do pozicije moći, već da je društveni sloj plemstva ukorijenjen u širu sliku društvenog, ekonomskog i političkog sustava države i društva u kojoj su se nalazili. Modeni prikaz plemstva je interdisciplinaran, gdje se istraživači iz raznih znanstvenih polja poput sociologije i antropologije bave kulturnim, društvenim i ekonomskim aspektima plemstva, da bi dali koherentan i znanstven odgovor na ulogu plemstva u oblikovanju Europe.

6. SREDNJOVJEKOVNO PLEMSTVO U SREDNJOŠKOLSKIM UDŽBENICIMA OD 1950. DO 2020. GODINE

U navedenom poglavlju prikazana je lista udžbenika koja je analizirana za potrebe diplomskog rada, točnije prikaza srednjovjekovnog plemstva i procesa ideološkog utjecaja na prikaz plemstva, te postupne deideologizacije prikaza. Analizirani udžbenici su primarno namijenjeni za drugi razred srednje škole različitih usmjerenja poput gimnazije, usmjerenog obrazovanja, kasnije i stručnih škola sa skraćenim sadržajem, uz izuzetak dva udžbenika za šesti razred koji su se kratko koristili i za više razrede, te posjeduju relevantne istraživačke podatke koje se tiču ideološkog utjecaja na prikaz srednjovjekovnog plemstva. Istraživanje je pokušalo obuhvatiti da svako desetljeće od 1950. godine do 2020. godine sadrži bar jedan udžbenik koji će reprezentirati razdoblje desetljeća, te pružiti relevantne i vjerodostojne informacije. Pri tom, analiziran je dvadeset i jedan udžbenik povijesti koji u svom sadržaju pružaju informacije relevantne za prikaz srednjovjekovnog plemstva. Parametri po kojima se vršio odabir poglavlja za predstavljanje su spomen feudalizma u kontekstu razvoja nove društvene klase, spomen plemstva kao zasebne društvene klase, njihovog doma i privatnog života, uloge u državnim poslovima i razlike u odnosu na druge društvene klase koje su prisutne u srednjem vijeku. Razne implikacije sudjelovanja plemstva, njihove potražnje i ideološki obojenog prikaza tijekom vjerskih ratova i sudjelovanje u formiranju političkog života Engleske i Francuske u srednjem vijeku.

Ključni faktor promatranja i analize u diplomskom radu je europsko srednjovjekovno plemstvo, čije poimanje je raštrkano po udžbenicima u raznim temama koje se tiču srednjeg vijeka. Spomen europskog srednjovjekovnog plemstva nalazimo u ranom, razvijenom i kasnom srednjem vijeku, od poimanja Franačke države sve do sredine petnaestog stoljeća u raznim zemljama, s primarnim fokusom na Englesku, Francusku, bez spomena političke amalgamacije kneževina koje su

sačinjavale Sveto Rimsko Carstvo, ili razne slavenske i nordijske zemlje poput Poljske, Rusije ili Švedske . Također, kad se govori o društvenoj domeni, fokus pojedinih udžbenika usmjeren je na detaljni opis društvene klase plemstva, njihovog života poput zabave, učenja, svakodnevice, njihovog utjecaja u politici, ekonomiji i sudjelovanja u ratnim pohodima, sve do opisa njihovih domova. Sadržaj o plemstvu nije uniformiran, ne postoji jedno generalno poimanje plemstva u srednjoškolskim udžbenicima. Distinktivna razlika nalazi se u samom vremenskom okviru udžbenika, poput udžbenika autora Olge Salzer, Karmen Mali, Vrbetić Marije, Makeka Ive i drugih, gdje su navedeni autori stvarali udžbenike koji su bili podložni ideološkim odrednicama. S pojavom neovisne države mijenja se ideološki temelj, tako i sadržaj u udžbenicima. Drukčiji pristup nalazi se u udžbenicima Franje Šanjeka i Franka Miroševića, da bi s uvođenjem kategoriziranja povijesti po domenama udžbenički sadržaj poprimio drukčiji izgled i informativni sadržaj. Promatra se pojava feudalizma gdje se prvobitno spominje srednjovjekovno plemstvo, život plemstva, odnos prema seljacima, gdje je referentna okosnica „okrutnost plemstva“ koja je vidljiva u njihovom odnosu prema seljacima, plemstvo u križarskim ratovima koje je opisano u pojedinim udžbenicima u prošlosti kao „gramzljivu i pohlepnu klasu koja želi nove posjede“, a koja je odbačena u novijim udžbenicima. Prikazano je plemstvo u određenim državama poput njihove uloge u stvaranju parlamentarne monarhije u Engleskoj, forsiranje Ivana Bez Zemlje na izdavanje *Magne Carte*, spomen plemića u vijećima, dok je uvriježeni prikaz situacije u Francuskoj sukoba plemstva i kralja, te učvršćivanje kraljeve vlasti u Francuskoj. Fokus je na prikazu opisa plemstva, odnos prema njima u udžbenicima koji može biti negativan, neutralan, činjenički, način na koji su pisane rečenice, odnos plemstva prema ostalima i analiza riječi prilikom opisa tog odnosa. Pojedinim udžbenicima nedostaje rani srednji vijek u opisima plemstva, Pojedinim udžbenicima nedostaje rani srednji vijek u opisima plemstva, i to pretežito udžbenicima novijeg doba. Oni primjerice samo nakratko spominju majordoma u kontekstu franačke države i podjelu zemlje nakon pada Rimskog Carstva, da bi se na opise plemstva kao društvene klase naišlo tek u cjelinama/periodima razvijenog i kasnog srednjeg vijeka.

U nastavku teksta dvije su tablice u kojoj su kronološki navedeni analizirani udžbenici, odnosno teme u njima koje se dotiču srednjovjekovnog plemstva.

Tablica br. 1. Popis analiziranih udžbenika od 1950. do 1990. godine

Autori udžbenika	Naslov udžbenika	Izdavač i godina izdanja udžbenika
Salzer, Olga; Mali, Karmen.	<i>Povijest: za VI. razred osmogodišnje škole i II. razred gimnazije</i>	Školska knjiga, 1952. godina
Babić, Vladimir	<i>Povijest srednjeg vijeka – Za više razrede gimnazije</i>	Školska knjiga, 1958. godina
Vrbetić, Marija	Povijest 1	Školska knjiga, 1969. godina
Žeželj, Mirko	<i>Povijest: 2. razred gimnazije.</i>	Školska knjiga, 1973. godina
Makek, Ivo	<i>Prošlost i sadašnjost 1: Povijest za 6. razred osnovne škole</i>	Školska knjiga, 1973. godina
Makek, Ivo; Adamček, Josip.	<i>Čovjek u svom vremenu 2: udžbenik povijesti za VI. razred.</i>	Školska knjiga, 1985. godina

Tablica br. 2. Popis analiziranih udžbenika od 1991. do 2020. godine

Autori udžbenika	Naslov udžbenika	Izdavač i godina izdanja udžbenika
Posavec, Vladimir; Medić, Tatjana	<i>Stvaranje europske civilizacije i kulture : (V. – XVIII. st.) : udžbenik – priručnik iz povijesti za drugi razred gimnazije</i>	Profil International, 1996. godina
Šanjek, Franjo; Mirošević, Franko.	<i>Hrvatska i svijet od V. do XVIII. Stoljeća</i>	Školska knjiga, 1996. godina

Mirošević, Franko; Šanjek, Franjo; Mijatović, Anđelko	<i>Povijest za drugi razred gimnazije</i>	Školska knjiga, 1998. godina
Petrić, Hrvoje; Ravančić, Gordan	<i>Povijest 2</i>	Meridijani, 2003. godina
Birin, Ante; Šaralija, Tomislav	<i>Hrvatska i svijet od V. do Početka XVIII. stoljeća: udžbenik povijesti za II. razrede gimnazije</i>	Izdavačka kuća Alfa, 2003. godina
Đurić, Vesna; Peklić, Ivan	<i>Hrvatska i svijet od prapovijesti do Francuske revolucije 1789. godine: udžbenik iz povijesti za prvi razred srednjih strukovnih škola</i>	Profil International, 2006. godina
Samaržija, Zdenko	<i>Hrvatska i svijet: udžbenik povijest za prvi razred četverogodišnjih strukovnih škola.</i>	Školska knjiga, 2007 godina.
Detling, Denis; Samaržija, Zdenko.	<i>Koraci kroz vrijeme II.</i>	Školska knjiga, 2008. godina
Medić, Tatjana; Posavec, Vladimir.	<i>Povijest 2: udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije.</i>	Profil Internationa, 2009. godina
Bulat, Damir; Labur, Šime; Šašić, Miroslav	<i>Povijest 2: udžbenik povijesti za drugi razred gimnazije</i>	Profil International, 2009. godina
Gračanin, Hrvoje; Petrić, Hrvoje; Ravančić, Gordan	<i>Povijest: Udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije</i>	Meridijani, 2014. godina
Bekavac, Stjepan; Šarlija, Miroslav	<i>Hrvatska i svijet 1. Udžbenik za 1. razred</i>	Izdavačka kuća Alfa, 2015. godina

	<i>četverogodišnje strukovne škole.</i>	
Birin, Ante; Galović, Tomislav; Magaš, Tihana.	<i>Povijest 2: udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije.</i>	Izdavačka kuća Alfa, 2020. godina
Gračanin, Hrvoje; Petrić, Hrvoje; Tomorad, Mladen.	<i>Povijest 2: Svijet prije nas.</i>	Meridijani, 2020. godina.

6.1 Srednjovjekovno plemstvo u srednjoškolskim udžbenicima za povijest od 1950. – 1991.

Među prvim udžbenicima za povijest koji je korišten na prostoru Hrvatske nakon Drugog svjetskog rata koji nije asociran s ustaškim režimom je udžbenik *Povijest: za VI. Razred osmogodišnje škole i II. razred gimnazije* autorica Olge Salzer i Karmen Mali iz 1952. godine. Autorice u udžbeniku bave se plemstvom u razdoblju ranog srednjeg vijeka u poglavljima: *Raspadanje robovskog uređenja, Rodovsko i vojničko plemstvo, Vojna demokracija, Vojničko*

Naslov udžbenika	Poglavlja
Salzer, Olga; Mali, Karmen. <i>Povijest: za VI. Razred osmogodišnje škole i II. razred gimnazije</i> . Zagreb: Školska knjiga, 1952.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Raspadanje robovskog uređenja 2. Rodovsko i vojničko plemstvo 3. Vojna demokracija 4. Vojničko plemstvo (Franačka) 5. Franačka država 6. Gospodarstvo na feudalnom imanju 7. Feudalno društvo 8. Prilike u prvim stoljećima feudalnog poretka

	9. Odvajanje obrta od zemljoradnje
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Razvoj gradova 2. Odnos između gradova 3. Gradska uprava 4. Promjene na selu 5. Težnje k istoku

plemstvo (Franačka), Franačka država, Gospodarstvo na feudalnom imanju, Prilike u prvim stoljećima feudalnog poretka, Odvajanje obrta od zemljoradnje.

Na početku poglavlja *Raspadanje robovskog uređenja* u navedenom udžbeniku se obraća pozornost na nejednakost među rodovima, kome je zemlja pripadala, gdje su neki imali više zemlje i bolje je obrađivali, gdje će u daljnjim navodima u udžbenicima biti obrazložena distinkcija klasa na koju će se referencirati navod, zatim se prvi spomen plemstva spominje u poglavlju *Rodovsko i vojničko plemstvo* gdje autorice navode stvaranje rodovskog plemstva, njihovo zauzimanje zemljišta nakon seobe naroda gdje su „plemeniti prisvajali sebi bogato zemljište. Također, spominje se stvaranje vojničkog plemstva.⁵¹ Nadalje, u poglavlju *Vojna demokracija* autorice nastavljaju s opisom pojave plemstva, te kako se društvo raslojavalo pojavom rodovskog i vojničkog plemstva. Zanimljiva je percepcija autorica na pojavu plemstva i odabir riječi u navodu

⁵¹ Salzer, Mali, *Povijest: za VI. Razred osmogodišnje škole i II. razred gimnazije*, 14.

„Narodni sabori gubili su na važnosti i nije ih se čulo“, što nam govori o distinkciji naroda i plemstva, gdje bogatije plemstvo sve više provodi svoju volju.⁵² U poglavlju *Vojničko plemstvo* u udžbeniku nalaze se podaci o formiranju vojnog plemstva gdje se spominje darivanje zemljišta za službu (beneficij), gdje to plemstvo potaje pohlepno, „bogati se pljačkom, što ih razlikuje od slobodnih seljaka, koje kasnije prisiljavaju da rade na svojim poljima“. Time je plemstvo pretvoreno u zloćudne ljude koji napadaju seljake i otimaju ih u okovima da ih iskoriste dok oni ništa ne rade.⁵³ Poglavlje *Franačka država* govori o razvoju franačke države, razvoj seniorsko-vazalskih odnosa, i razvoj zemljišta (feuda i beneficija). Navode se dvije osnovne klase feudalnog društva, feudalci (oni koji imaju zemlju i vlast) te kmetovi koji su vezani za zemlju. Odnos feudalca prema kmetu opisan je da su „seljaci bili jako loše tretirani, dok je feudalčev život proveden u ratu, zabavama i lovu. Čitava vladajuća klasa živjela je na račun teškog rada kmeta“. Navod korelira sa socijalističkim učenjem, gdje se radi društveno političkog sustava negira pozitivno djelovanje plemstva koje se istodobno ocrnjuje i kategorizira u „neprijatelje društva“, dok se veličaju elementi koji čine društvo, a to su široke mase seljaka. (Premda se ne može reći da je plemstvo predstavljaju benevolentnost u punom smislu te riječi, opet im se ne mogu pripisivati negativni atributi cijelo vrijeme).⁵⁴ Poglavlje *Gospodarstvo na feudalnom imanju* prvi put dodaje pridjev „krupno“ na feudalca i njegovo imanje, gdje se ponovno spominje da plemić izrabljuje seljaka. Poglavlje *Prilike u prvim stoljećima feudalnog poretka* govore o luksuznom životu kraljeva i plemstva, gdje kupuju skupe tkanine, nakit i oružje.⁵⁵

Plemstvo u razdoblju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka spominje se u poglavljima: *Odvajanje obrta od zemljoradnje*, *Razvoj gradova*, *Odnos između gradova*, *Gradska uprava*, *Promjene na selu*, *Težnje k Istoku*, *Engleska i Francuska*. Poglavlje *Odvajanje obrta od zemljoradnje* navodi plemićko imanje i ekonomsku ulogu, uz neizostavnu notu „izrabljivačke klase i opterećenog seljaka“. „Seljaci imaju bolje alate, plemstvo ima bolji prihod radi tog i uz pomoć tog novca grade kule i zamke.“ Prvo se spominje plemićev dom „kule i zamci“, što je arhetip opisa plemićkog doma, dok se društveni sloj plemstva opisuje kao sloj koji živi u luksuzu i izobilju, u daljnjem navodu „njihov raskoš se opet očituje u luksuzu, bogatoj nošnji“, dok ratuju između sebe. Na slici priloženoj uz ovo poglavlje prikazan je dom feudalca, detaljno je opisan sa kulama, mostovima i

⁵² Isto, 15.

⁵³ Isto, 16-17.

⁵⁴ Isto, 18.

⁵⁵ Isto, 22.

poslugom unutar dvorca.⁵⁶ U poglavlju *Razvoj gradova* bitno je izdvojiti da je „feudalac izrabljivao obrtnike koji su bježali s feudalnog teritorija“. Poglavlje *Odnos između gradova* daje zanimljiv opis feudalca i odnosa prema gradu, gdje Salzer i Mali navode da „[feudalac] im nameće carine, sudi, on ima vlast u svojim rukama, ta ovisnost koči grad u razvoju“. Feudalac im isto tako diže poreze, jer mu je potreban novac, na nevolju naroda.⁵⁷ „Građani su se međusobno zavjerali da će jedan drugog pomoći i dići bunu“ s nastavkom da se zajednica građana u borbi protiv plemstva zvala komuna, te da se krupno plemstvo osililo, gdje se isti prikaz nastavlja u poglavlju *Gradska uprava*.⁵⁸ U poglavlju *Promjene na selu* spominje se sve veća potražnja feudalaca, „feudalcima treba što više novaca da što ugodnije i bogatije žive, prisiljavaju seljake da besplatno obrađuju zemlju“, ustaljen prikaz odnosa jedan seljak – zao plemić.⁵⁹ Zanimljiv spomen nalazi se u poglavlju *Težnje k Istoku* gdje u razlozima za pokretanje rata spominju težnje feudalaca za novim zemljištem „jer im opet treba novac radi kupovine strane robe, raskošno žive, zadužuju se a ne vraćaju dug“. Gdje je njihovo zanimanje ratovanja i viteških igara ispunjeno u pohodu na Istoku. „Seljaci su u strahu od feudalaca bili izvrgnuti i stalnoj opasnosti od ratova što su ih vodili feudalci“. Primjetna je standardna shema izživljavanja plemića nad klasom ispod sebe.⁶⁰ Poglavlja *Francuska i Engleska* više se bave kraljevima nego plemstvom, spominju se ustanci masa protiv kralja i plemstva, dok se za Francusku koristi termin feudalna anarhija, gdje kralj ima samo vlast na svom teritoriju, a teritorij van kraljeve izravne kontrole je pod „jarmom krupnih feudalaca“. U engleskoj se spominju engleski baruni protiv kralja, prisila koja je izvršena nad Ivanom Bez Zemlje da potpiše Magnu Cartu. Nadalje se plemstvo spominje u kontekstu nadzornog organa kralja, te samo u spomenu, bez dodatnih opisa.⁶¹

Udžbenik iz 1958. godine autora Vladimira Babića nosi naslov *Povijest za više razrede gimnazije*, te pretežno obiluje informacijama o srednjem i novom vijeku. Autor u navedenom udžbeniku bavi se plemstvom u razdoblju ranog srednjeg vijeka u sljedećim temama: *Formiranje feudalizma, Franačka država, Dioba franačke države*.

⁵⁶ Isto, 75.

⁵⁷ Isto, 76.

⁵⁸ Isto, 77-79.

⁵⁹ Isto, 80.

⁶⁰ Isto, 82.

⁶¹ Isto, 120-128.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Babić, Vladimir. <i>Povijest srednjeg vijeka – Za više razrede gimnazije</i> . Zagreb: Školska knjiga, 1958.	1. Formiranje feudalizma 2. Franačka država 3. Dioba franačke države 4. Feudalni poredak od IX. do XI. stoljeća
	1. Razvitak gradova i njihove borbe s feudalcima 2. Stvaranje velikih feudalnih monarhija – Francuska 3. Engleska 5. Zapadnoevropska kultura – viteška i građanska kultura.

U poglavlju *Formiranje feudalizma* Babić navodi prvi spomen feudalizacije i plemstva, spominje raspad rodovskog uređenja radi „imovinske nejednakosti u plemenima“, gdje krivnju prebacuje na Rimljane radi postojanja aristokracije i plemstva koja prelazi na barbarska plemena. Implicira postojanje plemstva tako što jačaju plemenske vođe i starješine koji postaju „viši stalež u društvu“. ⁶² Poglavlje *Franačka država* prestaje spomen starješina, za koje se navodi da sada prelaze u grofove ⁶³ na čelu župa, pri čemu više župa čini plemićki posjed vojvodstva, na čelu s vojvodom, kraljevim „postavljenikom“, gdje su oba plemića okarakterizirani kao krupni feudanci. Također, okarakterizirani su kao „siledžije“, gdje Babić navodi da su „seoske općine bile su pod napadima feudalaca, koji su im otimali stoku, žitak, otkidali najbolje komade zemlje i silili ih da im rade zemlju ili daju dio svog prihoda“. ⁶⁴ Poglavlje *Dioba franačke države* govori o zemljištu pod upravom plemića grofova, gdje Babić iznova ponavlja plemiću samovolju i silu, gdje su seljake „podvlašćivali“. Postavlja se ustaljena shema u Franačkoj da su plemići prikazani kao siledžije. ⁶⁵

⁶² Babić, *Povijest srednjeg vijeka – Za više razrede gimnazije*, 5-6.

⁶³ Babić, 7. (Na navedenoj stranici nalazi se direktni spomen plemićke titule, što je predstavljalo rjeđu pojavu u socijalističkim udžbenicima).

⁶⁴ Babić, 7-11.

⁶⁵ Isto, 11-14.

Teme gdje se spominje plemstvo u razdoblju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka su: *Feudalni poredak od IX. do XI. stoljeća, Razvitak gradova i njihove borbe s feudalcima, Stvaranje velikih feudalnih monarhija – Francuska, Engleska, Njemačka od XII. do XV. stoljeća i Viteška i građanska kultura*. Poglavlje *Feudalni poredak od IX. do XI. stoljeća* govori o odnosima između samih plemića i plemstva i kralja. Vazalske dužnosti su opisane kao „mrtvo slovo na papiru“, dok su plemići gledali kako sebe da pospješe, „svoje zemljište da prošire i žive što lagodnijim životom na užrb drugih“, ostali navodi daju sliku o plemstvu kao ljudima koji su dvolični, silni i nemaju čast i poštenje. „Inače su težili da se otesu svih obaveza i da feud pretvore u svoju baštinu“, „Primali su seljake i davali im zemlju na obrađivanje uz povoljne uvijete, barem za prvo vrijeme“. Autor udžbenika Babić kroz cijeli sadržaj u udžbeniku ima negativno viđenje prema plemstvu i takvo prenosi u udžbenik. Termin koji se koristi „feudalna razdrobljenost“ javljat će se u kasnijim udžbenicima kao feudalna anarhija, feudalno bezvlašće i još nekoliko određenih termina koji su označavali plemićku samovolju.⁶⁶ Poglavlje *Razvitak gradova i njihove borbe s feudalcima* govori o samovolji plemića u odnosu na grad, gdje građanima nameću velike poreze, a grad traži zaštitu od kralja, koji zauzvrat koristi grad u borbi protiv plemstva.⁶⁷ Poglavlje *Stvaranje velikih feudalnih monarhija – Francuska* odnosi se na stvaranje Francuske, međutim fokus će u ovom istraživanju biti na „nacionalnom plemstvu“. Babić opisuje plemstvo kao vlastodršce u Francuskoj, gdje je njihova samovolja „navukla bijes kralja, crkve i seljaka“, spominje razvoj viteške kulture i pjesništva u 12. stoljeću. Žakeriju kratko opisuje, referirajući se na nezadovoljstvo seljaštva koje je iskoristio protiv plemstva koje je imalo mržnju prema seljaštvu, tako „zavadiвши sve sa željom da vrati stari poredak“.⁶⁸ U poglavlju *Engleska* kao „nacionalno plemstvo“ Engleske spominju se samo baruni, a kao vijeće nakon izdavanja Magne Carte spominje se samo „25 ljudi“ koji nisu naglašeni ni titulom, niti riječju „plemstvo“. U vezi s opisom plemstva u Engleskoj u nekoliko rečenica u poglavlju navode se formulacije poput „njihovi posjedi su zaostajali dok se grad razvijao“, „lokalni sudovi su sudili u korist feudalca“, „javljala se feudalna eksploatacija“. Plemić je predstavljen kao izrabljivač radničke klase“, dok je ustanak Watta Tylera okarakteriziran kao ustanak protiv feudalnog poretka jer je „krupno plemstvo živjelo u neradu i borbi protiv svojih, dok je sitno i srednje napredovalo“, s time da se dio sitnog plemstva priklonio Tyleru, pa im Babić

⁶⁶ Isto, 14-18.

⁶⁷ Isto, 55-58.

⁶⁸ Isto, 73-80.

daje određenu pozitivnu konotaciju.⁶⁹ Poglavlje koje se dotiče života sitnog plemstva *Viteška i građanska kultura* nije naročito plodno tlo za detaljan opis plemstva. Opisano je stvaranje zajedničkih običaja i shvaćanja plemića, koji su se borili na konju pa su ulazili u društvo vitezova, „čiji je život proveden u lovu, sokolarenju, viteškim turnirima i igrama“. Viteška književnost, navodi Babić, obiluje „besjedama, mejdanima, avanturama i ljubavima“. Uz tipografsku grešku njihove literature, gdje Babić navodi da su čitali kralja Artusa, a pretpostavlja se da bi trebao biti Artur. Visoko plemstvo je prikazano poput neradnika, siledžija i hedonista, dok sitno plemstvo vitezovi prikazani su kao zgubidani, ratnici, pijanci i ženskari.⁷⁰

Udžbenik iz 1969. godine autorice Marije Vrbećić nosi naslov *Povijest I.*, a bavi se sadržajima od početka čovječanstva do srednjeg vijeka. Autorica u navedenom udžbeniku razmatra plemstvo u razdoblju ranog i razvijenog srednjeg vijeka u navedenim temama: *Postanak i razvoj feudalnih odnosa u Franačkoj i Evropa od IX. do XII. stoljeća.*

Naslov udžbenika	Poglavlja
Vrbećić, Marija. <i>Povijest I.</i> Zagreb, Školska knjiga, 1969	Postanak i razvoj feudalnih odnosa u Franačkoj Evropa od IX. do XII. stoljeća

Navedena poglavlja su dosta široka, te je autorica podijelila kroz manja potpoglavlja u kojima tehnikom „pitanja i odgovori“ objašnjava sadržaj u poglavlju. U prvom poglavlju u kojem se opisuje plemstvo *Postanak i razvoj feudalnih odnosa u Franačkoj*, Marija Vrbećić govori o formiranju plemstva, gdje navodi da „zemljoposjed je mjerilo moći i bogatstva, te se na temelju njega stvara plemstvo“. Ovakav navod predstavlja odmak od prošlih udžbenika, gdje su uz objašnjenja uvijek dodane negativne konotacije na plemstvo. Dok je dalje opisana borba plemića između njih samih za povećavanje teritorija i otimanje zemlje seljacima kako bi ih činili zavisnima. Termini koje koristi su jednostavni, bez pretjerane negativnosti. Autorica spominje plemićke titule grofa, vojvode. Plemiće razdvaja po bogatstvu, gdje ih razvrstava na visoko plemstvo i nisko plemstvo, gdje visoko čine grofovi i baruni (bilo koja plemićka titula zapravo) osim vitezova koji su okarakterizirani kao nisko plemstvo ili „plemićima jednog štita“. Objašnjava se ovisnost

⁶⁹ Isto, 84-90.

⁷⁰ Isto, 115.

plemstva o drugim jačim plemićima, gdje se stvara feudalna hijerarhija. Autorica navodi loš položaj seljaka pod feudalcem, „često su ih batinali i prodavali zajedno sa zemljištem“. Njihov odnos je dalje opisan u navodima „Feudalac je taj koji iskorištava kmetsku radnu snagu, seljaci su mu gradili puteve, zamke, dok se on nije obazirao na njih do vremena ubiranja poreza“, dok se dalje spominju gozbe koje bi na svoju štetu seljaci morali pripremati. Autorica koristi termin „feudalna anarhija“, što je razlika od Babićevog termina „feudalne razdrobljenosti“ za opis plemićke samovolje.⁷¹ Poglavlje koje se dotiče ranog i razvijenog srednjeg vijeka *Evropa od IX. do XII. stoljeća* bavi se nacionalnom poviješću Engleske, Francuske i Svetoga Rimskog Carstva, gdje je fokus na nacionalnom plemstvu i njihovom prikazu. Zanimljiv je prikaz Engleske koju pruža autorica, Engleska „ne poznaje moć plemstva, klasne razlike nisu bile toliko očite“ (Možda se zaboravlja Mercia, Wessex i vikinška kraljevstva?) , „tek s pojavom Alfreda Velikog počinje izrazita pojava plemstva“. Plemstvo je negativno okarakterizirano nakon osvajanja Vilima Osvajača, gdje se spominje „Knjiga strašnog suda“, u kojoj se spominje podjela zemljišta u Engleskoj, kako je Vilim spriječio feudalnu anarhiju „razbacanom podjelom zemljišta, radi sprječavanja sile lokalnog plemstva.“ Spomen nacionalnog plemstva Francuske govori o samostalnosti grofova i vojvoda koji su bili jako samostalni i protivni volje kralju, te su iskorištavali seljake na svojoj zemlji.⁷² S obzirom na to da je ovaj udžbenik namijenjen za prve razrede srednjih škola, kasni srednji vijek je isključen, te se ne spominje klasični nastavak o Magni Carti u Engleskoj, slomu feudalaca i njihovom opisu u Francuskoj.

Udžbenik iz 1973. godine autora Žeželja Mirka nosi naslov *Povijest: 2. razred gimnazije* te se bavi sadržajima iz razvijenog i srednjeg vijeka, uz dodatak novog vijeka. Autor u udžbeniku razmatra plemstvo u razdoblju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka u navedenim temama: *Doba razvijenog feudalizma na zapadu, Ekspanzija viteštva i porast ratne tehnike, Križarski ratovi Nastajanje nacija i nacionalnih država na Zapadu – Jačanje centralne vlasti, Žakerija 1358. godine, Klasne promjene u XII i XIII. stoljeću, Život seljaka, Život viteza, Ustanak Watta Tylera 1381. godine.*

⁷¹ Vrbetić, *Povijest I*, 258-279.

⁷² Isto, 280-310.

Naslov udžbenika	Poglavlja
<p style="text-align: center;">Žeželj, Mirko. <i>Povijest: 2. razred gimnazije</i>. Zagreb: Školska knjiga, 1973.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Doba razvijenog feudalizma na zapadu 2. Ekspanzija viteštva i porast ratne tehnike 3. Križarski ratovi. 4. Nastajanje nacija i nacionalnih država na Zapadu – Jačanje centralne vlasti 6. Žakerija 1358. godine 7. Klasne promjene u XII i XIII. stoljeću 8. Život seljaka 9. Život viteza 10. Ustanak Watta Tylera 1381. godine

Prvo poglavlje koje se dotiče plemstva u srednjem vijeku je *Doba razvijenog feudalizma na Zapadu* gdje autor opisuje plemstvo kao „krupne zemljoposjednike i feudalce koji iskorištavaju seljake, a da bi ih bolje iskorištavali, ujedinjuju se u jedinstvenu naoružanu hijerarhiju s vladarem na čelu.“ Koliko god ovaj navod izgleda primjereno i stručno napisan, nemoguće je da se ne zapazi opet vječnu borbu seljaka i buržoazije i termin „iskorištavanje“, samo s dodatnom ujedinjenja svih feudalaca protiv seljaka, kao što se može iščitati u navodu. Seljaci su predstavljeni kao „obespravljeni“ i „nezaštićeni“ gdje bi njihovi gospodari provodili zlodjela nad njima, te bi njihove suprotnosti dovodile do oružanog ustanka seljaka protiv plemića.⁷³ Drugo poglavlje u kojem se spominje plemstvo je *Ekspanzija viteštva i porast ratne tehnike*, u kojem autor opisuje viteza kao sitnog plemića, koji bi trebao da bude „hrabar, snažan i vješt konjanik“, kao povlaštena klasa koja je bila oslobođena „tereta i prinuda koje su tištale radni narod“, te nisu imali suca radi fizičke udaljenosti kralja. Za razliku od drugih udžbenika u doba komunizma, Žeželj ne govori o nikakvim potražnjama feudalaca, niti negativno opisuje plemstvo u poglavlju *Križarski ratovi*⁷⁴ U velikom poglavlju *Nastajanje nacija i nacionalnih država na Zapadu* Žeželj govori dosta o Francuskoj, međutim plemstvo se spominje u tek nekoliko navrata, u tvrdnjama poput toga da je krupno

⁷³ Žeželj, *Povijest: 2. razred gimnazije*, 5-9.

⁷⁴ Žeželj, 11-14.

plemstvo kontroliralo teritorij Francuske i nije slušalo kralja te da je plemstvo sudjelovalo u sazivanju staleža. U ovom poglavlju kaže se i sljedeće: „Plemstvo se formiralo tako da je postalo zatvoren krug za nasljeđivanje zemlje i uživanja raznih privilegija poput neplaćanja poreza“. To govori u prilog tomu da je gledište Žeželja na plemstvo jednim dijelom negativno.⁷⁵ Uz to Žeželj spominje Žakeriju, gdje su feudalci bili okrutni pa su seljaci digli bunu. „Napušteni od građana, feudalac je razbio seljake, međutim plašio ih se pa se proces oslobađanja seljaka ubrzao“.⁷⁶ Sličan opis nalazi se u poglavlju o Engleskoj, gdje se plemstvo spominje skromno u par navrata, to je u prisiljavanju Ivana Bez Zemlje da potpiše Magnu Cartu, 25 baruna koji nadgledaju rad kralja, i pobuni grofa Simona Montforta.⁷⁷ U društvenoj sferi, poglavlja *Život seljaka* i *Život vitezova* dotiču se plemićkog života i opisa odnosa prema seljacima (gdje se počesto i sam plemić opisuje). U poglavlju *Život vitezova*, autor opisuje feudalca sljedećim navodom: „Feudalac, vitez je bio često nasilan i nemiran, vječno u ratu. Izrabljivao je selo za prihode da bi se mogao opremiti za rat.“. Opet već viđena koncepcija plemstva i tretiranja seljaka, gdje su pripisane negativne konotacije. Uz to je spomenuto slavlje kada osoba postane vitezom, te služba viteza pod seniorom. Nadalje, u poglavlju *Život seljaka*, autor spominje plemstvo u kontekstu gospodara nad „životom ili smrću“ seljaka. „Seljak je iz straha, prvo obrađivao feudalčev posjed, onda završavao svoj“, dok je seljak samo htio raditi i biti sretan sa svojim radom.⁷⁸

Udžbenik iz 1973. godine autora Ive Makeka nosi naslov *Prošlost i sadašnjost 1: Povijest za 6. razred osnovne škole*. Premda je udžbenik namijenjen za korištenje u osnovnoj školi, u određenim uvjetima poput nedostatka pripremljenih nastavnih sredstava korišten je u srednjoj školi, te je korišten kao određena vrsta „kalupa“ za kreaciju drugih udžbenika povijesti. Udžbenik posjeduje određenu vrijednost za diplomski rad u svome prikazu plemstva u srednjem vijeku i uloži ideologije u prikazu plemstva unutar udžbenika. Autor se u navedenom udžbeniku bavi temom europskog plemstva u ranom srednjem vijeku u sljedećim poglavljima: *Zemlja – plaća za vojnu službu*, *Zemlja – plaća za zaštitu*, *Država Karla Velikog*, „*Oni koji se bore*“, „*Oni koji rade*“, *Plemeniti ljudi i kmetovi*, *Odvajanje zanata od poljoprivrede*, *Borba gradova za samoupravu*.

⁷⁵ Isto, 27-30.

⁷⁶ Isto, 59- 60.

⁷⁷ Isto, 61.

⁷⁸ Isto, 65 -70.

Naslov udžbenika	Poglavlja
<p style="text-align: center;">Makek, Ivo. <i>Prošlost i sadašnjost I: Povijest za 6. razred osnovne škole</i>. Zagreb: Školska knjiga, 1973.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zemlja – plaća za vojnu službu 2. Zemlja – plaća za zaštitu 3. Država Karla Velikog 4. „Oni koji se bore“. 5. „Oni koji rade“. 6. Plemeniti ljudi i kmetovi 7. Odvajanje zanata od poljoprivrede 8. Borba gradova za samoupravu
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Evropa se pokreće u „sveti rat“ 2. „S istoka svjetlo“ 3. Države – mozaici 4. Borba za ujedinjenje Francuske 5. Parlamentarna monarhija u Engleskoj 6. Život plemstva i svećenstva 7. Život seljaka

Autor u poglavlju *Zemlja – plaća za vojnu službu* govori o plemstvu kao pratiocima vladara, da se vladar okružio „svojim momcima“, kolokvijalni izričaj u udžbeniku za osnovnu školu koji je zacijelo ciljao na to da se djeca lakše poistovjete s nečim bliskim, te su plemenitima postajali vojni vođe nakon što bi „skupili dovoljno zemlje i moći“. Poglavlje *Zemlja – plaća za zaštitu* govori o trgovanju zemljom pogotovo između plemstva, da je vazal bio plaćen u „zemlji i kruhu“. Ta zemlja koja je predana vazalu kao naknada za službu bila je smještena na prostoru gdje su bile seoske općine. Seljaci na zemlji seoske općine često su bili pod napadom feudalaca, pa se javlja dobro ustaljena shema opisa, gdje „Ugroženom seljaku nije ostalo ništa drugo osim da pođe susjednom velikašu skupljenih ruku i klečeći zamoli za zaštitu predajući mu za to sebe i svoju zemlju“. Primjetno je korištenje određenih riječi u ovom navodu, pogotovo „skupljenih ruku i klečeći“ uz dodatak „predajući mu sebe i svoju zemlju“, gdje je moguće zaključiti da je Makek u ovom navodu postavio verziju „jadnog seljaka“ i „okrutnog i zlog plemića“ koji sad ima vlast nad njegovim životom. Navedeno poimanje i opisi traju već 20 godina, i trajat će i dalje, plemić je arogantan i nasilan, dok je seljak pošten, samo želi raditi i da ga se pusti na miru, simbol socijalističkog ideala.

⁷⁹ U poglavlju *Država Karla Velikoga* autor govori o moći Karla Velikoga i njegovoj intervenciji koju je vršio nad velikašima da „napadaju vanjske neprijatelje, a ne tlače seljake“. Makek objašnjava lančano vazalstvo, gdje je jači plemić prisiljavao slabije sebi u službu. Navedeno poglavlje prvi put upotrebljava izraz „feudalac“, uz jednostavan opis da je to osoba koja posjeduje feud (zemljište). Društveni aspekt nije izostavljen, tako da autor posebnu pažnju posvećuje društvenim klasama, u poglavlju „Oni koji se bore“ opisuje plemstvo i vitezove. Vitez je konjanik, kojeg „pripomaže“ seljačka općina, dok prilikom korištenja termina plemić, objašnjava da je to osoba „koja se razlikuje od zemljoradnika, koji po načinu života biva drukčiji“. Uvodi termin vlastelina koji je imao vlast nad radnicima koji su radili na njegovoj zemlji, te im je sudio i kažnjavao ih.⁸⁰

Premda se poglavlje *Oni koji rade* bavi seljacima, obiluje poimanjem plemstva i odnosima prema seljacima. Postoji par određenih navoda koji pokazuju sliku socijalizma u udžbenicima, poput „Kmetovi su bili zainteresirani za rad, sto su bolje radili i više proizveli, više im je ostalo“, što je klasični primjer socijalističkog ideala koje je predočeno u udžbeniku⁸¹ Prilikom da prikaže plemićku okrutnost Makek koristi u udžbeniku tako što spominje kažnjavanje običnog puka u srednjem vijeku. Kmetovi su bili jako kažnjvani, feudalac bi ih batinao pod velikom seoskom lipom, a spominje se plemić koji je proglašen svecem jer nikad nije udario seljaka više od 39 puta.⁸² Navedena seoska lipa podsjeća na sliku velike lipe iz seljačkog rata u Svetom Rimskom Carstvu⁸³ (1524-25), koja se ponekad koristi u udžbenicima. Nadalje se postavlja pitanje „Što ako nema lipe u selu, što ako je hrast prisutan?“. Uz prisutno pitoreskno poimanje sela, navod egzekucije seljaka vješanjem na grane lipe korelira s simbolikom lipe koja predstavlja blagostanje i ljubav dok se hrast navodi kao izdržljivost i snagu. Nije poznato jesu li autori uzeli simboliku iz dendroloških i folklornih izvora, mada je moguće korelirati simboliku drveća uz stanje u selu, u ovisnosti o prisutnom stablu na slici ili u izvoru, moguće bi bilo izvesti zaključak kakvo je materijalno stanje sela bilo. Uz navod „Ipak su feudalci pazili da pretjerano ne zlouporabljivaju kmetove kako im ne bi pobjegli ili kako se ne bi pobunili, jer feudalac nije mogao lako nadomjestiti

⁷⁹ Makek, *Prošlost i sadašnjost 1: Povijest za 6. razred osnovne škole*, 97.

⁸⁰ Isto, 98.

⁸¹ Na primjeru se očituje kako se dobar radnik u tvornici nagrađuje duplom smjenom, ili postane novi Alija Sirotanović.

⁸² Iscrpnom pretragom izvora, podatak je ostao neprovjeren, pretpostavlja se da je to plod Makekovog dramatisiranja udžbeničkog sadržaja.

⁸³ Sveto Rimsko Carstvo, dalje u radu kratica SRC.

kmeta kao Rimljanin roba“, pokazuje se i druga strana, da je radna snaga ipak nezamjenjiva. Opaske koje se nalaze u poglavlju a odnose se na plemstvo iznimno su negativne, jer su oni „relikvija društva“ i opreka prema „razvoju socijalističkog društva i ideje“. ⁸⁴ Poglavlje *Plemeniti ljudi i kmetovi* govori o postanku rodovskog i dvorskog plemstva, bez daljnjih navoda, samo da su jedni od vladara dobili zemlju za službu, dok se drugi spominju kao ljudi koji su sačuvali svoje plemenštine. ⁸⁵ Zanimljive opise plemstva i odnosa prema ostalim društvenim klasama nalazimo u poglavljima *Odvajanje zanata od poljoprivrede i Borba gradova za samoupravu*, gdje u oba slučaja Makek navodi postojanje krupnih feudalaca, te da oni ne mare za ljudski život kako zanatlije uzimaju i naseljavaju ih gdje oni hoće. U odnosu prema gradovima feudalac je opisan na sljedeći način: „Feudalac je često bio u novčanoj stisci, pa je prodavao građanima ta i druga prava i izdavao im povelje o tom, ali ih je brzo kršio“, čime je feudalac lišen bilo kakve pozitivne konotacije osobnosti. A da socijalizam bude izražen u još jednom temi, sljedeći navod nam potvrđuje: „Građani su se među sobom zaklinjali na slogu i vjernost te su započinjali protiv feudalca oružanu borbu za nezavisnost. Nakon dugotrajnih i često krvavih borbi mnogi su građani izvojevali slobodu“. ⁸⁶ Površni prikaz i kratka diseminacija navoda predstavlja savršen primjer „uklapanja u socijalistički narativ“, pogotovo iz razloga jer je ovo namijenjeno za mlađe naraštaje, a upotrebljeno i za starije, time ovakav navod služi da se prikaže plemstvo kao tiranin, okupator, gdje je tiranin validan termin, radi okupiranja zemlje gdje bi „slobodan narod“ prosperirao. Izvorna narodnooslobodilačka borba prije samog NOBa, gdje je narod sam sebi dovoljan. Nakon izbacivanja plemića, stvara se komuna, građani su birali svoje vođe, te se to naziva „samouprava“ dok Makek implicira da je to „omražen naziv za ostale, jer je to općina jednakih“.

Za poimanje plemstva u razvijenom i kasnom srednjem vijeku u udžbeniku bitna su sljedeća poglavlja: *Evropa se pokreće u „sveti rat“*, *„S istoka svjetlo“*, *Države – mozaici*, *Borba za ujedinjenje Francuske*, *Parlamentarna monarhija u Engleskoj*, *Život plemstva i svećenstva*, *Život seljaka*. Poglavlje *Evropa se pokreće u „sveti rat“* govori o životu plemstva i njihovim razlozima za odlazak u križarski rat, „Plemstvo je uživalo u svim luksuzima života, mirođije, svila, parfemi i bizantsku zanatlijsku robu. Vitezovi, sitno plemstvo, htjelo je posjede na Istoku.“ što nam govori o konstantnoj materijalnoj potražnji više klase u Europi. ⁸⁷ Poglavlje *S Istoka svjetlo* daje jedan

⁸⁴ Isto, 100.

⁸⁵ Isto, 102.

⁸⁶ Isto, 130.

⁸⁷ Isto, 134-135.

zanimljiv navod o vitezovima: „Evropski vitezovi naučili su se na Istoku bolje živjeti i više trošiti. prilagodili su se istočnjačkim običajima, vraćali su se brkati i bradati, u raskošnim odjelima, te s grbovima na štitovima, ukrašavali su dvorce s istočnjačkim ćilimima, a jeli su hranu s mirođijama, i pili najfinija vina. Feudalna Evropa više nije mogla zamisliti život bez kineske svile, indijskih mirodija, arapskih dragulja, feničkih parfema, egipatskih nakita i bizantskih zanatskih proizvoda“.

⁸⁸ Bez dubljeg objašnjavanja, Makek ovdje donosi neutemeljene činjenice o vitezovima, pokušavajući prikazati barbarsku Europu u odnosu na Istok. Poglavlja završava s klasičnim socijalističkim navodom „Nove potrebe feudalaca ojačale su trgovinu Zapada i Istoka, ali istovremeno i izrabljivanje kmetova“. Poglavlja koja se tiču nacionalnih povijesti Engleske i Francuske opisana su detaljno, prvobitno Makek spominje feudalnu anarhiju uz feudalnu rascjepkanost (promjena od razdrobljenosti), feudalac je bio glavni na svom posjedu, ne obazirući se na kralja, dok su vitezovi vršili razbojništva. Građani i seljaci vodili su borbe protiv plemstva, dok Makek navodi podatak da su Filipovi nasljednici govorili svojim nasljednicima da „uvijek budu na dobroj strani komune, da bi mogli računati na njihovu pomoć protiv feudalnih gospodara“. Ako se uzme u obzir da je komuna općina jednakih, ovdje se može jednostavno razdvojiti na dvije strane – dobri i loši, gdje su grad, komuna i seljaci strana svjetla, dok su feudinci bili zli koji su htjeli sve porobiti. Klasični navodi kao u ostalim udžbenicima za Francusku i Englesku, spominju se borbe seljaka protiv plemstva za vrijeme Žakerije i ustanka Watta Tylera, baruni su blokirali Ivana Bez Zemlje i vodili su rat protiv kraljeve samovolje, da bi na kraju postala parlamentarna monarhija, dok su je plemstvo u Francuskoj bilo okarakterizirano kao nasilni faktor države koje je provodilo samovolju koju su kraljevi na kraju lomili uz pomoć gradova⁸⁹. Društvene teme poput života određenih klasa opisane su u poglavljima *Život svećenstva i plemstva* i *Život seljaka*. Poglavlje *Život svećenstva i plemstva* bavi se opisom dvije društvene klase koje su bile na vrhu društvene piramide u srednjem vijeku. Makek slikovito pokušava dočarati kako je plemstvo živjelo navodom „Živjeli su u vlastelinskim zamkovima, grofovi, baruni i vojvode, držeći odatle seljake u pokornosti a građane u strahu...“. Primjer vilifikacije staleža, gdje oni koji imaju su zli, a oni koji rade su potlačeni. Makek tu ne staje, nego već u sljedećem navodu dodatno pospješuje negativnu predodžbu o plemstvu: „Njihovi životi kada nisu ratovali bili su svedeni na bludničenje i pijančenje, a bili su puni viteškog ponosa, a praznog džepa, te bi se za svaku uvredu trzali mač.

⁸⁸ Isto, 138.

⁸⁹ Isto, 139-154.

Bili su siledžije, razbojnici i kavgadžije, a kavaliri samo na papiru, svoju zenu su tukli, dok su ostale poštivali...sve dok nije postala njihova“.⁹⁰ Pored loših ekonomskih odluka, loših bračnih odnosa, nevjernih odnosa prema ženi i kralju. Odnos prema kmetovima bio je iznimno loš, te Makek nije mogao a da ne iskoristi priliku za još jedan komentar koji priliči socijalističkom poimanju društva „Seljaci kmetovi izdržavali su cijeli feudalni svijet, dok ih je ovaj ismijavao“, čime je zaključio sliku feudalnih odnosa.⁹¹

Udžbenik iz 1985. godine autora Ive Makeka i Josipa Adamčeka nosi naslov *Čovjek u svom vremenu 2: udžbenik povijesti za VI. razred*. Kao i prošli udžbenik kojem je Ivo Makek bio autor, namijenjen je za šesti razred, međutim koristi se kao podloga za pojedine udžbenike u kasnijem dobu, te posjeduje određenu vrijednost radi sadržaja i razlike u pisanju kroz desetljeće. Autor se u navedenom udžbeniku bavi temom europskog plemstva u srednjem vijeku u sljedećim poglavljima: *Svijet u ranom srednjem vijeku do XII. stoljeća, Postanak feudalnog društva - Društvo, Feudalci i kmetovi, Obnavljanje gradova u Europi – Borba gradova za samoupravu*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
<p>Makek, Ivo; Adamček, Josip. <i>Čovjek u svom vremenu 2: udžbenik povijesti za VI. razred</i>. Zagreb: Školska knjiga, 1985</p>	<p>1. Svijet u ranom srednjem vijeku do XII. stoljeća</p> <p>2. Postanak feudalnog društva - Društvo</p> <p>3. Feudalci i kmetovi</p> <p>4. Obnavljanje gradova u Europi – Borba gradova za samoupravu</p>
	<p>1. Kako je robno novčana privreda mijenjala feudalnu državu</p> <p>2. Križarski ratovi</p> <p>3. Život plemstva i svećenstva</p> <p>4. Robno-novčana privreda mijenjala je životne uvjete feudalaca i kmetova</p> <p>5. Život seljaka</p>

⁹⁰ Isto, 159.

⁹¹ Isto, 161-162.

Poglavlje *Svijet u ranom srednjem vijeku do XII. stoljeća* predstavlja uvod u cjelinu o srednjem vijeku, spominje se zanimljiv navod da u srednjem vijeku najčešće se umiralo u „sjeni viteškog mača, gdje se može povezati sa sljedećim navodom u poglavlju *Postanak feudalnog društva – društvo*, gdje je navod autora „gramzivi velikaši nasrtali su s oružanim družinama na imućnije susjede i otimali im zemlje. Dva navoda možemo korelirati i pretpostaviti da Makek i Adamček još uvijek promatraju srednji vijek kao razdoblje iživljavanja plemića nad seljacima. Autori spominju feudalnu hijerarhiju po veličini posjeda, na čelu je bio kralj, zatim njegovi vazali knezovi, grofovi i vojvode, dok su ispod njih bili baruni.⁹² Autori udžbenika naglašavaju da je plemić „plemenit čovjek koji se obučavao za ratovanje, po tome posjeduje puno slobodnog vremena jer su drugi radili za njih“. Prvi dio je točan, to je društvena klasa koja se bavila „mačem“, međutim nastavak rečenice odgovara ublaženoj verziji socijalističke ideje o buržoaziji, nema direktnih negativnih konotacija kao u prošlim navodima.⁹³ Poglavlje *Feudalci i kmetovi* govori o postanku feudalizma i zavisnim odnosima, autori na početku ističu svoje negativno viđenje feudalizma u navodu „feudalizam se uspoređuje s robovlasništvom, feudalac je isto kao i robovlasnik“. Navedeni su opisi plemićkog doma, bili su to zamci i kule, te posjedi koji su iznosili više stotina ili tisuća jutara. Odnos između kmetova i gospodara opisan je u lošem kontekstu, plemić je često tukao kmeta, dok su oni radili prvo za gospodara pa onda za sebe, jer su bili zainteresirani za što više rada.⁹⁴ U poglavlju *Obnavljanje gradova u Europi -Borba gradova za samovolje* govori ponovno o odnosu plemića i ostalih ljudi poput građana, zanatlija, seljaka. Od samovolje feudalca seljaci i zanatlije su bježali, a feudalac ih je relocirao po svojoj potrebi blizu sebe da im budu korisni. Kao i uvijek, odnosi između grada i feudalca bili su zategnuti, feudalac je tražio novac od grada jer se grad nalazio na njihovim posjedima, dok su građani ulazili u otvorene pobune kada bi feudanci pretjerali sa svojim potražnjama. Grad se zajedno s kraljem borio protiv njihove samovolje.⁹⁵ Daljnje poimanje plemstva u srednjem vijeku u navedenom udžbeniku nalazi se u sljedećim poglavljima: *Kako je robno novčana privreda mijenjala feudalnu državu, Križarski ratovi, Život plemstva i svećenstva, Robno-novčana privreda mijenjala je životne uvjete feudalaca i kmetova, Život seljaka*. U poglavlju *Kako je robno novčana privreda mijenjala feudalnu državu* autori govore o promjenama u društvenim i ekonomskim odnosima u Europi, gdje

⁹² Prikaz plemićke hijerarhije ne odgovara prijašnjim prikazima, u prošlim udžbenicima drukčije je prikazana.

⁹³ Makek, Adamček, *Čovjek u svom vremenu 2: udžbenik povijesti za VI. razred*, 20-21.

⁹⁴ Isto, 22.

⁹⁵ Isto, 70.

se spominje termin feudalna anarhija, plemićka samovolja gdje su plemići naplaćivali svaki prolaz trgovaca, te su plemići bili nepokorni i bahati prema vladaru.⁹⁶

Poglavlje *Križarski ratovi* kao u proteklih par udžbenika predstavlja anomaliju pri uvrštavanju u analizu poglavlja, međutim počesto pisci iz vremena socijalizma opisivali društvene klase koje su polazile u pohod i njihova potražnje, tako da se sitno plemstvo spominje da je dobilo zemlju, a za razliku od njih, seljacima je dana motika. Najčešće se spominju odnosi između društvenih klasa, pretežno plemstva i seljaka, koje je izraženo u socijalističkim udžbenicima poput ovoga.⁹⁷ Prvo poglavlje koje sadrži društveni kontekst udžbenika je *Život plemstva i svećenstva*, gdje se opisuju navedene društvene klase. Nakon navoda „Božja providnost je podijelila dužnosti među ljudima“⁹⁸, autori razdvajaju plemstvo na krupno koje sadrži vojvode knezove i grofove, dok su vitezovi činili sitno plemstvo. Autori opisuju život na dvoru, vježbanje i baratanje s oružjem, gdje bi sudjelovali u „pravednom ratu“, a kada ga nije bilo „zlostavljali bi susjede, pljačkali bi trgovce i otimali kokoši i ovce iz sela“, što ih opet etiketira kao siledžije i zlikovce. Dom plemića opisan je kao „utvrđeni dvorac na strmim brežuljcima i klisurama“, dok su njihove životne aktivnosti poput lova i zabave opisani navedeni kao jedino na što troše vrijeme.⁹⁹ Poglavlje *Robno-novčana privreda mijenjala je životne uvjete feudalaca i kmetova* zanimljivo je za prokomentirati radi opisa plemića kada bi im ponestalo novca „posuđivali bi od gradskih lihvara, zalagali bi razne predmete od šljema, grba, srebrnih križića i marama“.¹⁰⁰ Poglavlje *Život seljaka* najviše se bavi odnosom između seljaka i plemića, fokus je na neravnoj ekonomskoj situaciji obje društvene klase u kojem se nalaze. Plemstvo je bilo pohlepno, od seljaka je tražilo previše i seljaci su dizali bune, gdje su lamentacije seljaka opisane u navodu: „Zašto su naši gospodari bolji od nas? Možda zato sto mi stječemo sve ono sto oni troše? Odijevaju se u svilu, purpur i krzna, dok smo mi u dronjcima: goste se vinom, začinima i bijelim kruhom, dok su za nas dobre pogače od zobi i slame. Žive raskošno u palačama, dok se mi mučimo radeći na kiši i vjetru. Međutim, za svoj položaj imaju zahvaliti samo nama i našem radu.“ Što govori o već viđenom opisu odnosa seljaka i buržoazije u vremenu socijalizma.¹⁰¹ Dva navoda su jako bitna, jedan je u predgovoru udžbenika koje glasi

⁹⁶ Isto, 71 - 72

⁹⁷ Isto, 74.

⁹⁸ Koristiti ovakav navod u socijalističkom udžbeniku najviše asocira na sarkazam i netrepeljivost prema vjeri, jer Božja providnost ne odgovara komunističkoj ideologiji.

⁹⁹ Isto, 79-80.

¹⁰⁰ Isto, 80.

¹⁰¹ Isto, 81-82.

„Opet se novo rađa u krilu staroga“, što može implicirati da se robovlasništvo pojavljuje u ruhu feudalizma, dok na kraju *poglavlja Život seljaka* navod „Uz osjećaj prezira i straha javit će se u obje klase i mržnja koja će trajati stoljećima“, čime se zastori spuštaju na opis odnosa između dvije klase.

Prikaz plemstva u udžbenicima iz socijalističkog razdoblja posjeduje određene ideološke nabijene prikaze poput određenih opisa plemstva, njihovih domova i odnosa prema seljacima. Uzimajući u obzir autore, njihovu znanstvenu djelatnost koja se sastojala od predavanja u školama, sveučilištima, profesionalnog povjesničarskog djelovanja i političkog djelovanja u komunističkoj partiji Jugoslavije, nije začudo da su opisi plemstva ideološki obojeni. Bilo je potrebno poštivati temelje marksističko-lenjinističkog učenja, povijesti gledane kroz političku prizmu, gdje je prikaz povijesnog sadržaja diktiran u smjeru političkih naputaka. Imagemi, izrazi koji definiraju predodžbu poput slike koja se u mislima izgrađuje na temelju podataka i pretpostavki, u ovom slučaju riječi: plemstvo, feudalci, gospodari čija je predodžba u politički nepristranom razdoblju posjedovala drukčije značenje, dok u ovom slučaju navedeni imagemi služe za pobuđivanje drugih osjećaja i stvaranje drukčije slike prema jednoj društvenoj klasi u srednjem vijeku. Jedan od glavnih opisa odnosa između seljaka i plemića je „Uz osjećaj prezira i straha javit će se u obje klase i mržnja koja će trajati stoljećima“, koji koristi negativno nabijene emocije za opis odnosa koji nije bio u toj mjeri generaliziran, a postojao je pokušaj da ga se negativno generalizira. To je samo jedan od ideološki nabijenih navoda u socijalističkim udžbenicima, gdje su autori Makek, Adamček i Žeželj u svojim udžbenicima najviše koristili „strah seljaka“ na koji bi nadovezali plemiće i borbu protiv istih. Povijesni kontekst imagološke analize u socijalističkim udžbenicima odnosi se na eksploativnu aristokraciju, gdje se često koristi imagem „izrabljivačka klasa“ još od udžbenika Olge Salzer i Karmen Mali, do drugih autora. Takvo predstavljanje plemstva kao društvene klase dovodi do toga da je plemstvo promatrano kao parazitska klasa koja je živjela na leđima seljaka ubirući razne poreze i dadžbine koje je seljak morao plaćati. Zatim, moguće je prepoznati dekadenciju i prekomjernost društvene klase preko opisa njihovih „ekstravagantnih“ zabava i domova, dok su seljaci bili prisiljeni gladovati. Uz to se može nadovezati da poimanje „bogatih domova i zamkova na liticama“ gdje takav navod insinuiru na odvojenost plemićkog svijeta od onog ostalog puka, gdje se javlja klica želje za pobunom protiv takvog nepravednog poretka. A uz klicu pobune, javlja se slavljenje određenih osoba ili događaja poput Robina Hooda u pričama ili u udžbenicima žakerije koja ima posebno mjesto da bi se prikazala herojska borba

protiv nepravednog sustava. Analizom diskursa primjetno je korištenje jezika i retorike koja se koristi da bi se prenijela određena reprezentacija ili narativ, što u slučaju srednjovjekovnog plemstva i okruženja oko plemstva u udžbenicima uključuje klasnu borbu, povijesni materijalizam, kritiku privilegije života, simboliku i herojski narativ potlačenih. Klasna borba se opisuje u svim socijalističkim udžbenicima, socijalistički diskurs u ovom slučaju predstavlja plemstvo kao antagoniste društva kroz eksploatiranje ljudi ispod sebe. Način na koji je to predstavljeno, da je depikcija navedenog u udžbenicima provedena da seljaci rade, a da plemstvo uzima, pretpostavlja automatski da plemstvo silom uzima što želi. Najbolji opis odnosa između dvije klase i formiranje etabliranog narativa nalazi se u navodu „Uz osjećaj prezira i straha javit će se u obje klase i mržnja koja će trajati stoljećima“, gdje se jasno vidi kakve su riječi korištene, ponajviše „prezira, strah i mržnja“, koje formiraju iznimno negativnu konotaciju odnosa. Nadalje, narativ se zaoštrava, prelazi u otvoreni sukob, gdje se spominju „borbe između seljaka i plemstva, borbe između grada plemstva“, gdje diskurs koji vlada pogoduje idealu koju je socijalistička vlast zamislila. Jedan od primarnih faktora kada se gleda diskurs unutar udžbenika je povijesni materijalizam koji koriste marksistički povjesničari kako bi analizirali i kritizirali socioekonomsku strukturu feudalnog društva. Pojmovi „feudalizam“, „klasni odnosi“, „klasna borba“, uposljeni su da bi uokvirili način na koje je predstavljeno plemstvo unutar socijalističkog udžbenika, gdje se naglašava društvena moć i ekonomska moć, koja je nepravedno podijeljena u srednjem vijeku, uz to nadovezujući se na kritiku privilegije, gdje su opisi plemićkih domova i onih od seljaka predstavljeni u skroz različitom svjetlu, seljak živi skromno, od svog rada i njegov dom priliči skrušenom i poniznom životu čovjeka, dok plemić živi ekstravagantno, bogato i bezobrazno, gdje je narativ predstavljen da to nije dobro i da bi se trebao ostvariti određena materijalna jednakost. Herojski narativ potlačenih provlači se kroz dio klasne borbe, gdje su određeni revolti seljaštva protiv plemstva naglašeni kao pozitivna stvar, bez obzira na krvoproliće i oduzimanje života stotine ili tisuću ljudi. U središtu je seljak koji nema ništa, ustao se protiv plemića koji ima sve jer je samo tražio svoje mjesto pod suncem, te se takav „herojski“ čin nagrađuje i pozitivno predstavlja.

6.2 Srednjovjekovno plemstvo u srednjoškolskim udžbenicima za povijest od 1991. – 2020.

Udžbenik iz 1996. godine autora Vladimira Posavca i Tatjane Medić nosi naslov *Stvaranje europske civilizacije i kulture: (V. – XVIII. st.): udžbenik – priručnik iz povijesti za drugi razred*

gimnazije. S obzirom na manji broj stranica, te razdoblje koje udžbenik obuhvaća, za rani srednji vijek izrazito se malo spominje srednjovjekovno plemstvo, pa se glavnina relevantnih informacija nalazi u razdoblju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka. Poglavlja u kojima se spominje europsko srednjovjekovno plemstvo u navedenom udžbeniku su: *Uzroci križarskih ratova*, *Feudalizam*, *Život u gradovima*, *Uspostava ustavne vladavine u Engleskoj*, *Francuska do stogodišnjeg rata*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
<p>Posavec, Vladimir; Medić, Tatjana. <i>Stvaranje europske civilizacije i kulture : (V. – XVIII. st.) : udžbenik – priručnik iz povijesti za drugi razred gimnazije</i>. Zagreb: Profil International, 1996.</p>	<p>1. Uzroci križarskih ratova 2. Feudalizam 3. Život u gradovima 4. Uspostava ustavne vladavine u Engleskoj 5. Francuska do stogodišnjeg rata.</p>

Prvo poglavlje u kojem se nalazi zanimljiv spomen plemstva je *Uzroci križarskih ratova*. Kao što je već navedeno, ovo poglavlje je zanimljivo za istražiti u vezi konstantnog spomena plemićkih želja na Istoku. U sljedećem navodu autori opisuju želje plemstva „Sitno plemstvo poput vitezova željelo je domoći se zemlje, dok je krupno plemstvo željelo proširiti postojeću zemlju i ojačati svoj politički utjecaj“, gdje je vidljiva razlika poimanja razloga sudjelovanja plemstva i njihov opis za razliku od prošlih udžbenika u vrijeme socijalizma.¹⁰² Autori u poglavlju *Feudalizam* govore da je feudalac ili plemić osoba „plemenski starješina koji je nakon seoba naroda dobio zemljište u zakup“. Kratko je opisan dvor na njegovom posjedu, sukob između plemića. Slika prikazuje rad seljaka i plemićki dvorac dok je opis slike „seljak radi a plemstvo se zabavlja razgovorom, vježbama, oružjem i šetnjom“. Više nema spomena o okrutnosti, oholosti i nemaru plemića, vilifikacija i demonizacija plemstva prestaje te su opisani neutralno.¹⁰³ Poglavlje *Život u gradovima* govori o razvoju života u gradu, dok se plemstvo spominje kao „velikaši koji

¹⁰² Posavec, Medić, *Stvaranje europske civilizacije i kulture : (V. – XVIII. st.) : udžbenik – priručnik iz povijesti za drugi razred gimnazije*, 56.

¹⁰³ Isto, 61-63.

pokušavaju ostvariti svoju samovolju nad gradom koji se nalazio na njihovom prostoru. Grad je uz kralja bio oponent jačini plemića“. Nema poimanja komune, sloge i zajedništva građana, „općine jednakih“ i feudalaca koji cijede ljude, već jednostavan opis ljudskih odnosa i ekonomske potražnje.¹⁰⁴ Autori o povijesti Engleske i Francuske, te spomen njihovog nacionalnog plemstva navode u poglavljima *Uspostava ustavne vladavine u Engleskoj* i *Francuska do Stogodišnjeg rata*. Poglavlje *Uspostava ustavne vladavine u Engleskoj* govori o povijesti Engleske, plemstvo se spominje prvi put kao velikaši koji su ograničili utjecaj Ivana Bez Zemlje, te se spominje „25 velikaša koji su ga pazili“. Drugi spomen plemstva nalazi se u grofu Simonu i sitnom plemstvu vitezova koji su sudjelovali u pobuni. Nedostaje dosta toga u spomenu plemstva. Plemstvo Francuske autori spominju u poglavlju *Francuska do Stogodišnjeg rata* kao administratori kada bi bilo odani kralju, sud koji su plemići vodili za vrijeme feudalne anarhije u Francuskoj zamijenjen je kraljevim sudom, gdje je i njihov kovani novac zamijenjen s kraljevim novcem. Kao i s plemstvom Engleske, nedostaje mnogo spomena, mada je prikladno za okvir udžbenika.¹⁰⁵

Udžbenik iz 1996. godine autora Franje Šanjeka i Franka Miroševića nosi naslov *Hrvatska i svijet od V. do XVIII. Stoljeća*. Udžbenik se bavi od početka ranog srednjeg vijeka do Francuske revolucije. Glavnina relevantnih informacija o europskom srednjovjekovnom plemstvu nalaze se u poglavljima: *Feudalizam, Zemlja i ljudi, Uspostava ustavne vladavine u Engleskoj, Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
<p style="text-align: center;">Šanjek, Franjo; Mirošević, Franko. <i>Hrvatska i svijet od V. do XVIII. Stoljeća</i>. Zagreb: Školska knjiga, 1996</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Društveni i gospodarski odnosi 2. Feudalizam 3. Zemlja i ljudi 4. Uspostava ustavne vladavine u Engleskoj 5. Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća

¹⁰⁴ Isto, 64.

¹⁰⁵ Isto, 65-67.

Autori u poglavlju *Feudalizam* objašnjavaju pojavu feudalizma iscrpno, opisuju odnos seniora i vazala, gdje spominju jakog gospodara, plemića, gdje se slabiji stavlja u službu jačeg pod prisegom. Zanimljiv navod o plemićima glasi „Plemići su vlasnici zemlje koji daju zemlju u najam dio posjeda ili obrađena zemljišta ponekad tek za simboličnu naknadu“. Primjetan je odmak gdje bi u prošlim udžbenicima u ovakvim slučajevima bilo dosta drukčije, poput spomena lihvara i izrabljivača. Primjetan je i izraziti nacionalni utjecaj u udžbeniku, gdje se na početku cjeline spominje *Naš kralj Zvonimir*, a za svaki spomen plemstva daje se primjer hrvatskog plemstva, poput plemića koju su pratili Branimira i Trpimira, gdje plemstvo ispunjava svoju svetu dužnost pratnje gospodara. Ne nalazi se negativna konotacija plemstva u poglavlju, čak se može reći da su plemići predstavljeni poput izvanrednih ljudi koji svojom pojavom i djelom inspiriraju druge na iste, plemenite stvari. Autori spominju pojavu posebne vrste plemića potentesa koji su moćnici tako što objedinjuju sve ovlasti u zemlji (vojnu, sudsku i ekonomsku). „Razdoblje je to samostalnih vojvodstva i feudalnih monarhija“ i „Europski feudalizam doživljava krizu kada jača centralna vlast i gospodarskog razvoja gradova na uštrb siromašnijeg ruralnog plemstva“ gdje su navodi poput priloženih bili nezamislivi i nemogući za naći u udžbenicima u prošlom razdoblju.¹⁰⁶ Poglavlja gdje se nalazi spomen nacionalnog plemstva Engleske i Francuske nalazimo u: *Uspostava ustavne vladavine u Engleskoj, Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća*. U poglavlju o Engleskoj monarhiji, autori spominju plemstvo u nekoliko navrata, primarno kao „glavna struja koja obuzdava kralja“ te se spominju baruni kao englesko plemstvo (ne kao glavno, već samo kao plemstvo). Francusko plemstvo spominje se u poglavlju *Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća* gdje autori spominju plemićku samovolju koju Filip IV. obuzdava, uz spomen plemstva koje je sačinjavalo jedan dio državnih staleža.¹⁰⁷

Udžbenik iz 1998. godine autora Franka Miroševića, Franje Šanjeka i Anđelka Mijatovića nosi naslov *Povijest za drugi razred gimnazije*, u kojem autori pružaju pregled povijesti od srednjeg vijeka do XVI. stoljeća. Plemstvo u navedenom udžbeniku spominje se u nekoliko poglavlja, gdje Šanjek i Mirošević slične stvari ponavljaju kao i u prošlim udžbenicima. Poglavlja u kojima se spominje europsko srednjovjekovno plemstvo u ranom srednjem vijeku a sadržaj posjeduje istraživačku vrijednost za diplomsku rad su *Ranosrednjovjekovno europsko društvo* i *Zemlja i*

¹⁰⁶ Isto, 85-99.

¹⁰⁷ Isto, 102 - 107.

ljudi, dok za razvijeni i kasni srednji vijek poglavlja koja su relevantna su Društveni i gospodarski razvoj Europe od XI. do XV. stoljeća: feudalizam, Engleska i Francuska.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Mirošević, Franko; Šanjek, Franjo; Mijatović, Anđelko. <i>Povijest za drugi razred gimnazije</i> . Zagreb Školska knjiga, 1998.	1. Ranosrednjovjekovno europsko društvo 2. Zemlja i ljudi.
	1. (Društveni i gospodarski razvoj Europe od XI. do XV. stoljeća - Feudalizam 2. Engleska 3. Francuska

Poglavlje *Ranosrednjovjekovno europsko društvo* bavi se prikazom europskog društva nakon sloma Rimskog Carstva, ne spominju se plemići direktno, već se spominju seljaci i kmetovi koji rade na poljima koja ih uzdržavaju i štite. Poglavlje *Zemlja i ljudi* govori o feudalcima koji traže mnogo od seljaka radi konstantnih radova, i navod „Seljaci su obrađivali zemlji na feudalčevom posjedu“, vrlo kratko, jasno, bez dodatka. Može se postaviti pitanje predstavlja li takvo izbacivanje negativnih konotacija, opisa „vječne žrtve seljaka“ i slično promjenu u činjeničnom smislu, ili da je to namjerno izostavljanje komunističke ostavštine u udžbenicima.¹⁰⁸ U poglavlju *Društveni i gospodarski razvoj Europe od XI. do XV. stoljeća: feudalizam* promjena narativa je vidljiva u par navoda, poput „Brojni sitni posjednici traže zaštitu nadmoćnijih koji neće ugroziti njihovu slobodu“ što se može referencirati na seljake koji su imali manje zemljište (u tom slučaju velika je razlika između navedenog i dijela gdje se spominje klečanje na koljenima i milost), te je plemstvo ispalo žrtva vremena u navodu „Europski feudalizam doživljava krizu radi jačanja kraljevske vlasti na uštrb siromašnijeg ruralnog plemstva, podložiti se gradskim moćnicima“ za vrijeme javljanja gradske klase, što je u prijašnjim udžbenicima bilo nezamislivo.¹⁰⁹ Poglavlja o državama i njihovom plemstvu poput *Engleske i Francuske* spominje se plemstvo u suzbijanju Ivana Bez Zemlje, Povelje Slobode, baruni kao visoko predstavništvo engleskog plemstva i pobuna grofa Simona, dok Francusku prati slično poimanje suzbijanje feudalne anarhije, plemstvo uz kralja i participacija u državnom staležu. Napuštaju se negativne konotacije i prekomjerna

¹⁰⁸ Mirošević, Šanjek, Mijatović, *Povijest za drugi razred gimnazije*, 87-88.

¹⁰⁹ Isto, 86.

upotreba pridjeva ili „žrtveničkih opisa“, plemstvo je prestalo biti jedna od glavnih nevolja koja je izašla iz Pandorine kutije.¹¹⁰

Udžbenik iz 2003. godine autora Hrvoja Petrića i Gordana Ravančića nosi naslov *Povijest 2.* gdje autori pružaju pregled povijesti od početka srednjeg vijeka do francuske revolucije. U navedenom udžbeniku plemstvo se detaljno spominje u razdoblju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, spomen plemstva u ranom srednjem vijeku ograničen je na opći spomen plemstva u Franačkoj bez puno opisa ili dodatnih informacija koje bi bile od relevantnosti za diplomski rad. S time da je važno napomenuti da poglavlja društvenog konteksta poput *Feudalizam: Obilježja i struktura srednjovjekovnog društva* i *Zemlja i ljudi* obuhvaćaju cjelokupni srednji vijek, te ih je teško razdvojiti. Poglavlja u kojem se srednjovjekovno plemstvo detaljnije spominje su: *Život u gradu: Razvoj obrta i manufakture*, *Engleska od XII. do sredine XIV. stoljeća*, *Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća*, *Struktura srednjovjekovnog društva* i *crkvena stremljenja*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Petrić, Hrvoje; Ravančić, Gordan. <i>Povijest</i> 2. Zagreb: Meridijani, 2003.	1. Feudalizam: Obilježja i struktura srednjovjekovnog društva (objašnjenja se protežu kroz oba razdoblja) 2. Zemlja i ljudi (isto)
	1. Život u gradu: Razvoj obrta i manufakture 2. Engleska od XII. do sredine XIV. stoljeća 3. Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća 4. Struktura srednjovjekovnog društva i crkvena stremljenja.

Poglavlje *Feudalizam: Obilježja i struktura srednjovjekovnog društva* govori o „novom franačkom modelu društva“, gdje su vojne vođe poistovjećene s plemstvom koje karakterizira iznimna moć. Autori dijele plemstvo na visoko plemstvo (svjetovni velikaši) i niže plemstvo

¹¹⁰ Isto, 130-146.

(vitezove i druge), te je priložen slikovni prikaz navedenih informacija. Uvodi se novi termin „feud“, međutim navedeno je da je zemljište predano ratnicima (možda previše simplificirano, bliže osnovnoj školi nego srednjoj školi), opisani su termini vazala i seniora kao plemića koji ulaze u odnos zaštite i poslušnosti.¹¹¹ U poglavlju *Zemlja i ljudi* autori pružaju opis odnosa srednjovjekovnog feudalca i kmeta. Učestalo korištenje termina „feudalac“ i „gospodar“ zamjenjuju termin plemstvo u udžbeniku. Njihov odnos je opisan jednostavno, što je opet distinkcija od prijašnjeg razdoblja „Sve u svemu, položaj seljaka nije bio nimalo lagodan, jer su se davanja morala podmirivati bez obzira na klimatske uvjete, nerodne godine i bolesti koje su nerijetko strahovito pogađale ionako pothranjeno stanovništvo“, gdje u navodi primjetno da se opis realističan, bez negativnih konotacija situacije i strane, prikazani su uvjeti života i odnosa takvima kakvi jesu.¹¹² Poglavlje *Život u gradu: Razvoj obrta i manufakture* ne predstavlja iznimno važnu temu za obradu, međutim važno je spomenuti razliku vlasti feudalca u gradu u udžbeniku s početka 21. stoljeća i usporediti ga s opisom grada i borbe između građana i feudalca u udžbenicima iz komunističkog razdoblja. Spominje se samo feudalac koji je vladao gradom i njegov namjesnik, bez ikakvih borbi, komuna, općine jednakih ili građana koji su „išli tražiti pravdu“.¹¹³ Poglavlje *Struktura srednjovjekovnog društva i crkvena stremljenja* predstavlja jednu vrstu poglavlja koje je fokusirano na društvo, premda daje jako skroman spomen o plemstvu, gdje su navedeni kao „oni koji se bore“, vitezovi i plemići koji su okarakterizirani kao niže i više plemstvo.¹¹⁴ Poglavlja o nacionalnom plemstvu Engleske i Francuske nose naslov *Engleska od XII. do sredine XIV. stoljeća, Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća*, gdje je opisan nastanak parlamentarne monarhije u Engleskoj i spomen kraljeva Ivana Bez Zemlje koji je relevantan za spomen plemstva u ispoljavanju moći plemstva koje je spriječilo kraljevu samovolju. Spominju se velikaši koje je karakterizirano kao visoko plemstvu (ekvivalentno rangu vojvode, možda markiza, mada je titula markiza u Engleskoj zaživjela tek u 16. st.) i vitezovi koji pripadaju nižem plemstvu. Plemstvo u Francuskoj opisano je u poglavlju *Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća* koje se primarno bavi prikazom uspona Francuske i centralizacije francuskog kraljevstva. Uvodi se termin „feudalna anarhija“ prvi put u udžbeniku, gdje je uz termin pružen opis velikaške samovolje i nedostatak centralne vlasti koji korelira s terminom anarhija. Plemstvo se spominje u vezi državnih

¹¹¹ Petrić, Ravančić, *Povijest 2*, 78-79.

¹¹² Isto, 80.

¹¹³ Isto, 83-84.

¹¹⁴ Isto, 122-123.

odluka, pretežno u sazivanju državnih staleža, dok je ostatak poglavlja posvećen kraljevima, ratovanju i drugim stvarima koje su irelevantne za plemstvo.¹¹⁵

Udžbenik iz 2003. godine autora Ante Birina i Tomislava Šarlije nosi naslov *Hrvatska i svijet od V. do Početka XVIII. stoljeća: udžbenik povijesti za II. razrede gimnazije*. Poglavlja koja su relevantna za prikaz europskog srednjovjekovnog plemstva i komentar na deideologizaciju koja je uslijedila padom socijalizma nalaze se u poglavljima. *Feudalizam, Prvo razdoblje feudalizma, Gradovi, . Engleska – od uspostave do sloma kraljevog apsolutizma, Francuska – uspon kraljevske vlasti, Struktura društva i nova duhovna strujanja*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
<p>Birin, Ante; Šarlija, Tomislav. <i>Hrvatska i svijet od V. do početka XVIII. stoljeća: udžbenik povijesti za II. razrede gimnazije</i>. Zagreb: Alfa, 2003.</p>	<p>1. Feudalizam 2. Prvo razdoblje feudalizma 3. Gradovi</p>
	<p>1. Engleska – od uspostave do sloma kraljevog apsolutizma 2. Francuska – uspon kraljevske vlasti 3. Struktura društva i nova duhovna strujanja.</p>

Poglavlja u udžbenicima koja se referiraju na društveni okvir gdje se spominje plemstvo protežu se kroz cjelokupni srednji vijek, s obzirom na to teško ih je razdvojiti na razdoblja. Poglavlja *Feudalizam i Prvo razdoblje feudalizma* govore o nastanku feudalizma, nastaje novi društveni gospodarski sustav u 9. stoljeću, gdje postoje vazali i seniori, leno i njegova upotreba, te „feudalčeva samovolja koja prisiljava seljaka da mu se stavi pod zaštitu“. Direktni opis plemića nije dat, već se samo kroz tekst provlači riječ „feudalac, velikaš i plemić“.¹¹⁶ Poglavlje *Gradovi* pruža drukčije gledište na plemstvo, primjetna je sada ustaljena pojava plemstva koja je činjenički opisana, bez dodataka, „(Plemići) su bili ljudi na čijem je posjedu bio grad“. Opisi plemića su jako šturi, nedovoljni da bi se bilo kakva slika prikazala. Opisni dio plemstva koji bi korelirao s tadašnjim državnim uređenjem prikazuje kako prevladava činjenički nastrojena politika u

¹¹⁵ Petrić, Ravančić, 101 - 105

¹¹⁶ Birin, Šarlija, *Hrvatska i svijet od V. do početka XVIII. Stoljeća: udžbenik povijesti za II. razrede gimnazije*, 68-69.

udžbenicima, od dotadašnje ideološke.¹¹⁷ Poglavlja koja se tiču nacionalnog plemstva *Engleska – od uspostave do sloma kraljevskog apsolutizma* i *Francuska – uspon kraljevske vlasti* spominju feudalnu rascjepkanost. Plemstvo se spominje u kontekstu sukoba plemstva i građanstva protiv Ivana Bez Zemlje, 25 velikaša koji su sačinjavali „nadzorni organ“. Plemstvu nije pružen opis kao društvenog sloja, više se poglavlje bavi političkoj važnosti plemstva i njihovim djelovanjem u Engleskoj. Plemstvo Francuske spominje feudalnu rascjepkanost, uz to lokalna samovolja plemića okarakterizirana je negativno, da su prisiljavali seljake na rad i uzimali sve sebi, ignorirajući kralja.¹¹⁸ Poglavlje koje bi se trebalo baviti društvenim opisima *Struktura društva i nova duhovna strujanja* ne pruža nikakve opise osim navođenja društvenih klasa, spominju se ratnici (koji bi trebali predstavljati „one koji se bore“, plemstvo).¹¹⁹

Udžbenik iz 2006 godine. autora Vesne Đurić i Ivana Peklića nosi naslov *Hrvatska i svijet od prapovijesti do Francuske revolucije 1789. godine: udžbenik iz povijesti za prvi razred srednjih strukovnih škola*. Uzimajući u obzir da je navedeni udžbenik prvobitno namijenjen za srednje škole strukovnog usmjerenja, pretpostavlja se da je sadržaj unutar udžbenika skraććen, te da postoji nedostatak relevantnih informacija. Poglavlja koja su relevantna za prikaz europskog srednjovjekovnog plemstva su: *Srednjovjekovno društvo*, *Postanak i razvoj feudalizma*, *Razvoj gradova*, *Engleska i Francuska*. Međutim, nije moguće opširno govoriti o određenom stupnju deideologizacije i promjene prikaza europskog plemstva u srednjem vijeku.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Đurić, Vesna; Peklić, Ivan. <i>Hrvatska i svijet od prapovijesti do Francuske revolucije 1789. godine: udžbenik iz povijesti za prvi razred srednjih strukovnih škola</i> . Zagreb: Profil International, 2006.	1. Srednjovjekovno društvo
	2. Postanak i razvoj feudalizma
	3. Razvoj gradova
	1. Francuska – jačanje centralne vlasti
	2. Engleska – parlamentarna monarhija

Poglavlje *Srednjovjekovno društvo* bavi se opisom srednjovjekovnog društva, gdje autori navode plemstvo kao jedno od društvenih slojeva koje je postojalo na prostoru Europe. Plemstvo

¹¹⁷ Isto, 72.

¹¹⁸ Isto, 88-94.

¹¹⁹ Isto, 103.

„predstavlja ljude zemljoposjednike kojima kmetovi plaćaju rentu“, te da se plemići razlikuju po titulama i bogatstvu, njihov život je proveden u lovu, druženjima i ratu, a živjeli su u dvorcima. Uzimajući u obzir da je udžbenik zapravo namijenjen za strukovne škole, udžbenik pruža detaljan opis života viteza, od njegovog postanka, službe, službene prisege u 21. godini i sudjelovanje na turnirima.¹²⁰ Poglavlje *Postanak i razvoj feudalizma* govori o razvoju feudalizma u Europi, gdje autori navode razvoj feudalnog društva i uloge plemstva u njemu, ponajviše pojave seniorstva i vazala. „Kraljevi vazali bili su vitezovi“ što se može protumačiti da su služili kralju u borbi, a oni osobno imali svoje vitezove, dok je primjetna djelomična antagonizacija plemstva u navodu „Vitezovi su otimali zemlju seljacima“.¹²¹ Poglavlje *Gradovi* spominje plemićke posjede na kojima je grad izgrađen, te da su uzimali porez, bez opisa građanskog društva, sukoba s plemstvom i sličnih stvari koje bi se nalazile u udžbenicima za vrijeme Jugoslavije.¹²² Nacionalno plemstvo Francuske i Engleske slabo se spominje, klasičan spomen nalazi se u prikazima uspostave parlamentarne monarhije, poput pobune protiv Ivana bez Zemlje, a u Francuskoj naporu kralja da slomi plemićku samovolju. Nije primjetan utjecaj ideoloških sfera, u to vrijeme već je provedena deideologizacija pa je prikaz plemstva činjenički i politički nepristrano obrađen.

Udžbenik iz 2007. godine autora Zdenka Samaržije nosi naslov *Hrvatska i svijet: udžbenik povijest za prvi razred četverogodišnjih strukovnih škola*. Navedeni udžbenik sadrži poglavlja koja su relevantna za prikaz europskog srednjovjekovnog plemstva i mogući prikaz deideologizacije sadržaja u 21. stoljeću. Poglavlja koja su relevantna sadržajem za diplomski rad su *Razvoj feudalizma, Staleži srednjovjekovnog društva, Urbanizacija, Novčarstvo i bankarstvo, Križarski ratovi*, te nacionalno srednjovjekovno plemstvo u poglavljima Engleska i Francuska.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Samaržija, Zdenko. <i>Hrvatska i svijet: udžbenik povijest za prvi razred četverogodišnjih strukovnih škola</i> . Zagreb: Školska knjiga, 2007.	1. Razvoj feudalizma
	1. Staleži srednjovjekovnog društva 2. Urbanizacija 3. Novčarstvo i bankarstvo 4. Križarski ratovi

¹²⁰ Đurić, Peklić, *Hrvatska i svijet od prapovijesti do Francuske revolucije 1789. godine: udžbenik iz povijesti za prvi razred srednjih strukovnih škola*, 61.

¹²¹ Isto, 49.

¹²² Isto, 52.

	<p>5. Engleska</p> <p>6. Francuska</p> <p>7. Sveto Rimsko Carstvo Njemačke</p> <p>Narodnosti</p>
--	--

Poglavlje *Razvoj feudalizma* bavi se razvojem feudalizma u srednjem vijeku, gdje autor ne spominje direktno plemstvo imenom, već daje navod da su to „pojedinici koji su imali vlast na zemljištu“. Nema direktno spomena plemstva imenom, ali se nalazi dodatak iz Velike Povelje Slobode, gdje se spominju plemići „kao politički narod“. ¹²³ Poglavlje *Staleži srednjovjekovnog društva* govori o raslojavanju europskog društva u srednjem vijeku, gdje se plemstvo spominje kao drugi stalež, oni koji se bore. Autor opisuje plemstvo navodom „Oni ne plaćaju porez, već imaju obavezu spremanja vojnika i sudjelovanja u ratu na vladarev poziv“, što je iznimno pojednostavljen prikaz. Autor dijeli plemstvo na visoko plemstvo u koje spadaju vojvode, grofove i knezove koje kombinira u naziv magnati, srednje plemstvo i sitno plemstvo, gdje ne navodi titularnu pripadnost skupinama plemstva. Život plemstva je kratko opisan, te se kao dodatak spominje „bogaćenje“ plemstva preko ubiranja poreza i rente od kmetova. ¹²⁴ Poglavlje *Urbanizacija* bavi se prikazom razvoja gradova, gdje se plemstvo spominje kao feudalac koji posjeduje zemlju na kojoj je grad sagrađen, njihova prava ubiranja poreza radi prava na zemlju. Grad se navodi kao prepreka plemstvu i potpora kralju u slučaju jačanja plemićke samovolje. ¹²⁵ Poglavlje *Novčarstvo i bankarstvo* spominje plemstvo samo u kontekstu moćnika, da su bili dovoljno jaki da kuju svoj novac. ¹²⁶ Poglavlje *Križarski ratovi* spominje želju plemića za više zemlje, što je jednako prijašnjim opisima plemića u križarskom ratu, bez negativnih konotacija. ¹²⁷ Poglavlja koja se tiču pripadnika srednjovjekovnog plemstva Engleske govori o plemstvu kao branitelju slobode protiv tiranije kralja, u ovom slučaju kralja Ivana bez Zemlje, te se spominje najviša hijerarhijska titula plemstva u Engleskoj, koja je barun. Poglavlje ne sadrži dodatne opise. Plemstvo Francuske za razliku od Engleske ima negativnu konotaciju radi njihove „sile“, gdje

¹²³ Samaržija, *Hrvatska i svijet: udžbenik povijest za prvi razred četverogodišnjih strukovnih škola*, 74.

¹²⁴ Isto, 74-75.

¹²⁵ Isto, 76.

¹²⁶ Isto, 77.

¹²⁷ Isto, 79.

autor navodi da su se plemići „osilili i provodili svoju volju“, te da je njihova vojska postala „beskorisna“ nakon uvođenja profesionalne vojske od strane Karla VII.¹²⁸

Udžbenik iz 2008. godine autora Denisa Detlinga i Zdenka Samaržije nosi naslov *Koraci kroz vrijeme II*. Poglavlja koja su relevantna za prikaz europskog srednjovjekovnog plemstva i mogući prikaz deideologizacije sadržaja u 21. stoljeću za rani srednji vijek su: *Feudalizam: Seniori i vazali, Seljaci i vlastelinstvo, Vladavina majordoma, Franačka nakon smrti Karla Velikog*. Dok za vrijeme razvijenog i kasnog srednjeg vijeka relevantna poglavlja su: *Europsko društvo u razvijenome srednjem vijeku - Vladar Staleži srednjovjekovnog društva – Plemstvo, Život na feudalnom imanju; razvoj trgovine, Gradovi mijenjaju način života u Europi, Zemlje zapadne Europe – Engleska, Francuska*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
<p style="text-align: center;">Detling, Denis; Samaržija, Zdenko. <i>Koraci kroz vrijeme II</i>. Zagreb: Školska knjiga, 2008.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Feudalizam: Seniori i vazali 2. Seljaci i vlastelinstvo 3. Vladavina majordoma 4. Franačka nakon smrti Karla Velikog
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Europsko društvo u razvijenome srednjem vijeku - Vladar 2. Staleži srednjovjekovnog društva – Plemstvo 3. Staleži srednjovjekovnog društva – seljaštvo. 4. Život na feudalnom imanju; razvoj trgovine 5. Pojava gradova 6. Novi društveni stalež – građanstvo 7. Gradovi mijenjaju način života u Europi 8. Novčarstvo, bankarstvo i prvi tajkuni. 9. Zemlje zapadne Europe – Engleska 10. Francuska

¹²⁸ Isto, 84-87.

Poglavlje *Feudalizam: Seniori i vazali* govori o odnosima između vazala i seniora, pojavi krupnih veleposjednika za koje se koristi termin magnati ili velikaši, dok se njihova titula u tekstu navodi kao grofovsko ili vojvodsko. Spominju se historiografski pojmovi koji se odnose na vrstu plemstva, rodovsko i donacijsko plemstvo, koje je činjenički potkovano i jednostavno objašnjeno, bez konotacija. Poimanje sukoba velikaša, pojava hijerarhije plemstva (na više ili niže) i hijerarhijski odnos istih opisan je u tekstu. Jednostavna distinkcija društvenih klasa i opis navodi se „Onaj tko posjeduje zemlju je feudalac, onaj tko je obrađuje je kmet.“¹²⁹ Poglavlje *Seljaci i vlastelinstvo* govori o odnosima kmetova i feudalaca, gdje je plemić opisan kao osoba koja u svoju zaštitu i službu (razlika u odabiru i korištenju riječi od prošlog vremena, ovdje ih prima u zaštitu i službu) i slobodne seljake. Odnos između dvije klase ne nalazi na nikakve negativne konotacije ili prekomjernu upotrebu riječi koje bi izazvale ili opisale negativne osjećaje.¹³⁰ Poglavlje *Vladavina majordoma i Franačka nakon smrti Karla Velikog* relevantni su radi opisa plemstva koje se javlja na području Franačke i opis njihovog odnosa i ponašanja. Najčešće se spominju sukobi plemstva koji bi „otimali zemlju drugom plemstvu i davali je seljacima na obradu“, dok se naknadno nakon smrti Karla Velikog plemstvo osililo, seljake je iskorištavalo (feud postaje nasljedno zemljište). Uvodi se termin feudalna anarhija koja obuhvaća samovolju i sukob plemstva, lošu centralnu vlast i kolektivno ugrožavanje državne sigurnosti.¹³¹ Poglavlje koja se tiču društvenih sfera i opisa društvenih staleža u srednjem vijeku poput *Europsko društvo u razvijenome srednjem vijeku - Vladar*, gdje se spominje da vladar ima vlast zahvaljujući plemstvu, koje ubire poreze u njegovo ime.¹³² Poglavlje *Staleži srednjovjekovnog društva – plemstvo* posvećeno je opisu srednjovjekovnog plemstva u srednjem vijeku, njihovoj ekonomskoj važnosti, njihovom vojnom i gospodarskom doprinosu unutar države, gdje su opisani kao vojna potpora vladaru u zamjenu za zemlju. Plemstvo je bilo „politički narod“, koji su imali moć koja je „povremeno bila jača od one koju je kralj posjedovao“. Plemstvo je razdijeljeno na visoko plemstvo u koje spadaju markgrofovi, vojskovođe, grofove i knezove, srednje plemstvo u koje spadaju baruni i niže plemstvo u koje spadaju vitezovi. U povijesnom izvoru Henrika van Loona koji je priložen unutar udžbenika spominje se „vitez, častan plemić kojeg vrijeme gazi“. Poglavlje ne sadrži opisne konotacije koje

¹²⁹ Detling, Samaržija, *Koraci kroz vrijeme II.*, 17-19.

¹³⁰ Isto, 19.

¹³¹ Isto, 20-22.

¹³² Isto, 104.

bi se mogle protumačiti kao negativne ili pozitivne, neutralno je pisano i činjenički obrađeno.¹³³ Poglavlje *Život na feudalnom imanju; razvoj trgovine* daje prikaz plemićkog doma, koji je bio zatvorena gospodarska cjelina s uporištem vlasti.¹³⁴ Poglavlje *Gradovi mijenjaju način života u Europi* opisuje postepenu propast sitnog plemstva, gdje je u navedenom poglavlju plemić opisan kao osoba koja je jedino mogla biti okarakterizirana svojim vojnim znanjem, ničim drugim.¹³⁵ (A obrazovano plemstvo?). Poglavlje *Francuska* bavi se prikazom razvoja francuske države u srednjem vijeku, gdje se plemstvo spominje kao samostalni faktor u Francuskoj, koje je provodilo „samovolju“ koju su francuski kraljevi pokušali uništiti.¹³⁶ Poglavlje *Engleska* govori o razvoju Engleske do Rata ruža. Plemstvo je prikazano u pozitivnijem svjetlu, u borbi protiv kraljeve samovolje poput Ivana Bez Zemlje i kontrole nad njegovom samovoljom.¹³⁷

Udžbenik iz 2009. godine autora Damira Bulata, Šime Labura i Miroslava Šašića nosi naslov *Povijest 2: udžbenik povijesti za drugi razred gimnazije*. U udžbenik ima izuzetno obilje podataka o plemstvu, teme su opsežno i stručno obrađene, s dotad neviđenim dodacima kada je riječ o kvaliteti sadržaja. Bitno je naglasiti da je udžbenik nastao 2009. godine, kada je već primjetna deideologizacija i nacionalizacija, te se udžbenik posvećuje činjeničnoj i detaljnoj obradi povijesti. Poglavlja u kojima se spominje europsko srednjovjekovno plemstvo su: *Gospodarstvo i društvo, Feudalno društvo, Vazalna prisega – vjernost kao etički i pravni temelj, Kršćanska crkva u feudalnom društvu europskog Zapada, Dosje: Obitelj u srednjem vijeku, Feudalni dvor i vlastelinstvo, Feudalizam, Struktura feudalnog društva, Razvoj obrta i trgovine, Život u gradovima, Križarski ratovi, Zemlje europskog Zapada i Sredozemlja – Engleska, Francuska*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Bulat, Damir; Labur, Šime; Šašić, Miroslav. <i>Povijest 2: udžbenik povijesti za drugi razred gimnazije</i> . Zagreb: Profil International, 2009.	1. Gospodarstvo i društvo 2. Feudalno društvo 3. Vazalna prisega – vjernost kao etički i pravni temelj

¹³³ Isto, 105.

¹³⁴ Isto, 107.

¹³⁵ Isto, 112.

¹³⁶ Detling, Samaržija, 123-124.

¹³⁷ Isto, 125.

	<p>4. Kršćanska crkva u feudalnom društvu europskog Zapada.</p> <p>4.1 Dosje: Obitelj u srednjem vijeku</p> <p>4.2 Feudalni dvor i vlastelinstvo</p> <p>5. Feudalizam</p> <p>6. Struktura feudalnog društva</p> <p>7. Razvoj obrta i trgovine</p> <p>8. Život u gradovima</p> <p>9. Križarski ratovi</p> <p>10. Zemlje europskog Zapada i Sredozemlja – Engleska</p> <p>11. Francuska</p>
--	---

Poglavlje *Gospodarstvo i društvo* bavi se razvojem društva i gospodarstva nakon pada Rimskog Carstva na prostoru Europe. Zanimljivo se opisuje feudalizam, kao „Novi društveni poredak koji se oblikuje u skladu s interesima onih grupacija koje su u društvenom raslojavanju imale bolju poziciju.“, koji služi kao uvod u sljedeće poglavlje koje je primarno fokusirano na društveni aspekt europskog srednjovjekovlja.¹³⁸ Poglavlje *Feudalno društvo* pruža pregled nastanka feudalnog društva početkom srednjeg vijeka. Autori jasno pokazuju da su feudalci plemići, navodi se da termin feudum dolazi iz germanskog jezika za zemlju. Feudalizam predstavlja decentralizaciju vlasti, „moć koja predstavlja zemljište dijeli se feudalcima“, seljaci su bili ovisni o feudalcima, a feudalac je svoje posjede širio, skupljao vojsku, napadao sela i uzimao od drugih, što ga čini agresorom. „Sticanje sudbene vlasti nad seljacima – postaje vlastelin, time je vladao životom seljaka uz zemlju“, dok seljak „prodaje zemljište vlastelinu, time postaje kmet“, navodi pokazuju razliku društvenih klasa i njihov odnos.¹³⁹ Poglavlje *Vazalna prisega – vjernost kao etički i pravni temelj* bavi se prikazom međusobnih plemićkih odnosa. Odmah na početku poglavlja zanimljiv navod postoji „Jedni su bolji od drugih – plemenitiji (nobiles)“ što je novina, zanimljiva distinkcija i spomen razlike među plemstvu i korijeni latinske riječi za plemstvo. U poglavlju spominju se temelji vojne aristokracije, političke moći plemstva koja se iskazivala u vojnoj službi vladara,

¹³⁸ Bulat, Labur, Šašić, *Povijest 2: udžbenik povijesti za drugi razred gimnazije.*, 28-29.

¹³⁹ Isto, 32-33.

skupljanju poreza i održavanju puteva. Prvi put se spominje plava krv – sugerira se božanske podrške društvene uloge onih koji štite druge i ratuju za kršćansku vjeru. Plemićki stalež je zatvoren stalež, moguće da se neko podigne iz trećeg staleža u plemićku klasu navedeno je kao karakteristika plemićkog društva u poglavlju, postoji „božanska podrška za one koji ratuju za kršćansku vjeru i štite druge“ što implicira vojnu ulogu plemstva u tadašnjem životu Europe. U poglavlju se nalaze navodi titula poput grofa i viteza, te se opisuje naobrazba viteza u dvorskoj službi, dvor je opisan raskošno, a viteška oprema detaljno (mač, oklop, konj) gdje je pružena korelacija s vjerom (mač s dvije oštrice predstavlja stari i novi zavjet, dok 4 noge konja predstavljaju mudrost, pravdu, snagu, umjerenost).¹⁴⁰ Poglavlje *Kršćanska crkva u feudalnom društvu europskog Zapada* nadovezuje se na prijašnje poglavlje s korelacijom plemstva i vjere, da su plemići bili temelj obrane vjere.¹⁴¹

U udžbeniku postoje dva dodatka osnovnim poglavljima koja služe za produblјivanje znanja, to su *Obitelj u srednjem vijeku i Feudalni dvor i vlastelinstvo*. Dosje *Obitelj u srednjem vijeku* pruža detaljne informacije o obiteljskom životu društvenih staleža u srednjovjekovnoj Europi. Opis plemićke obitelji je takav da je navedeno da plemići imaju manji broj djece, dva do tri djeteta i da je na odgoju plemićke radila sluškinja i zaposleni učitelji, te da je njihovo djetinjstvo bilo lakše od ostale djece. Drugi dodatak *Feudalni dvor i vlastelinstvo* opisuje unutrašnjost plemićkog dvorca koja je detaljno opisana s rasporedom soba, veličinom prostora i drugih informacija, opisa posluge koja je radila u dvorcu, do kako plemstvo provodi vrijeme. Primjetan je djelomični utjecaj „tko jači taj vlada“ stila opisa, gdje je odnos između dvije društvene klase u odnosu na treću opisan na sljedeći način „Takva dominantna pozicija dva povlaštena staleža u nizu sličnih događaja postala je običaj, tj. srednjovjekovno pravo koje je stoljećima silom ušutkivalo kritičare“. Lov je prikazan kao zanimljivost plemstva, uz pjesništvo, avanture, turnire, kada ne bi bilo njihove glavne zanimacije, a to je rat.¹⁴² Poglavlje *Feudalizam* kratko opisuje plemstvo, lokalno plemstvo koje se uzdiže i postaju vladari određenih teritorija.¹⁴³ Poglavlje pretežno služi kao kratki uvod za poglavlje *Struktura feudalnog društva*, koja opisuje nastanak društvenih staleža i rasloјavanje stanovništva. Plemstvo se spominje kao odnos kralja i vazala, gdje je referentni podatak vezan uz plemstvo taj da su „određeni ljudi dobivali cijela vojvodstva na upravljanje“. Za razliku od dosjea,

¹⁴⁰ Isto, 33-35.

¹⁴¹ Isto, 35.

¹⁴² Isto, 36-39.

¹⁴³ Isto, 98.

odnos između seljaka i plemića opisan je neutralno i činjenički, gdje se navodi da je plemić seljaku dužan zaštitu, a seljak njemu rentu.¹⁴⁴ Poglavlja koja se tiču ekonomske uloge plemstva poput *Razvoj obrta i trgovine*, *Život u gradovima* i *Novčarstvo* odnose se na ekonomsku važnost plemstva, trgovini na posjedima, konfliktu s gradom radi poreza, te potražnja novčana umjesto robne radi ekonomskog razvoja.¹⁴⁵ Poglavlja koja se bave nacionalnim plemstvom poput Engleske i Francuske djelovanje plemstva opisuju klasično, pobuna protiv Ivana Bez Zemlje, vijeće plemića koje je služilo da kontrolira Ivana, spomen titule baruna koji se opet spominju kao najviši rang engleskog plemstva, dok je plemstvo Francuske opisuje feudalnu anarhiju, veliki plemićki posjedi koji se ovaj put navode kao vojvodstvo Akvitanije i grofovija Tuluška, te već viđena antagonizacija plemstva koja je kulminirala slomom plemićke samovolje od strane Filipa IV. Lijepog.¹⁴⁶

Udžbenik iz 2014. godine autora Hrvoja Gračanina, Hrvoja Petrića i Gordana Ravančića nosi naslov *Povijest: Udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije*. Poglavlja koja sadrže relevantne informacije za prikaz europskog srednjovjekovnog plemstva su: *Franačka država pod Merovinzima*, *Feudalizam: obilježja i struktura srednjovjekovnog društva*, *Zemlja i ljudi*, *Poljodjelstvo, trgovina i novčarstvo*, *Život u gradu, razvoj obrta i manufaktura*, *Engleska od XII. do sredine XIV. stoljeća*, *Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Gračanin, Hrvoje; Petrić, Hrvoje; Ravančić, Gordan. <i>Povijest: Udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije</i> . Zagreb: Meridijani, 2014.	1. Franačka država pod Merovinzima
	1. Feudalizam: obilježja i struktura srednjovjekovnog društva 2. Zemlja i ljudi 3. Poljodjelstvo, trgovina i novčarstvo 4. Život u gradu, razvoj obrta i manufaktura 5. Engleska od XII. do sredine XIV. stoljeća

¹⁴⁴ Isto, 98-99.

¹⁴⁵ Isto, 99-101.

¹⁴⁶ Bulat, Labur i Šašić, 112-113.

	6. Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća
--	--

Poglavlje *Franačka država pod Merovinzima* govori o Franačkoj pod Merovinzima i upravi dvora u državi. Plemstvo se spominje u vidu titule grofova, koji obnašaju vojničku, zapovjedničku i ekonomsku dužnost na lokalnom nivou, dok vojvode koje su prikazane poput višeg plemstvu u hijerarhiji obnašaju iste dužnosti na višoj razini. Navodi se početak feudalne anarhije.¹⁴⁷ Poglavlje *Feudalizam: obilježja i struktura srednjovjekovnog društva* obrađuje društvene promjene nastale slomom Rimskog Carstva, feudalizaciji prostora i pojavi slobodnih i neslobodnih seljaka. Plemstvo se spominje u kontekstu društvene piramide vladara i njegove „vojne družine“, uz taj „razvodnjeni“ prikaz plemstva poglavlje jako kratko i spominju se samo najosnovniji pojmovi.¹⁴⁸ Poglavlje *Zemlja i ljudi* govori o životu na feudalnim posjedima. Plemstvo je predstavljeno kao društvena klasa koja posjeduje zemljište koje se obrađuje, koristi se termini vlastelini i feudanci za one koji posjeduju zemlji i gdje seljak obrađuje zemljište. Izrazito jednostavno objašnjeno, činjenički, bez ikakvih konotacija.¹⁴⁹ Poglavlja vezana uz ekonomski prikaz srednjeg vijeka i uloga plemstva u njemu poput *Poljodjelstvo, trgovina i novčarstvo* i *Život u gradu, razvoj obrta i manufaktura* opisuju obavezu seljaka prema plemstvu, obavezu grada prema plemstvu, te društvenu korelativnost tri navedene društvene klase. Seljaci su prema plemićima imali obavezu, dok je grad bio u nezavidnom položaju jer se nalazio na zemljištu plemića, te je imao određene poreze koje je morao plaćati. Oba poglavlja ne spominju borbe protiv plemićke „samovolje“, već su samo potrebe navedene, bez dodavanja „borbe za slobodu“, „nepoštene buržoazije i izrabljivanog seljaštva“, te mnoštvo drugih opisa koje su krasile udžbenike za vrijeme Jugoslavije.¹⁵⁰ Prikaz nacionalnog plemstva Engleske i Francuske nalazi se u poglavljima *Engleska od XII. do sredine XIV. stoljeća* i *Francuska od XII. do sredine XIV. stoljeća*, gdje se englesko plemstvo (rijetko kad se u udžbeniku direktno spominje plemstvo, ovo je izrazito rijedak slučaj) bori protiv samovolje Ivana Bez Zemlje, a zatim „velikaši“ (promjena terminologije) ograničavaju kraljevu moć. Francusko plemstvo opisuje se u kontekstu samovolje i nastanka

¹⁴⁷ Gračanin, Petrić, Ravančić, *Udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije.*, 13.

¹⁴⁸ Isto, 65-66.

¹⁴⁹ Isto, 66.

¹⁵⁰ Isto, 67-69.

feudalne anarhije od Franačke države, plemstvo je direktno referirano prilikom spomena Tuluške grofovije, a dalje se samo spominju u borbi protiv kralja koji „lomi njihovu samovolju”.¹⁵¹

Udžbenik iz 2015. godine autora Stjepana Bekavca i Miroslava Šarlije nosi naslov *Hrvatska i svijet 1. Udžbenik za 1. razred četverogodišnje strukovne škole*. U naslovu udžbenika naglašena je namjena udžbenika, koja pripada strukovnim školama, s obzirom na to udžbenik može da sadrži manjak relevantnih informacija. Poglavlja koja sadrže relevantne informacije za prikaz sadržaja o europskom srednjovjekovnom plemstvu, te prikaza deideologizacije su: *Feudalizam, Kmetovi, Gradovi, Tijek križarskih ratova, Engleska – Uspostava parlamenta, Francuska - stogodišnji rat*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Bekavac, Stjepan; Šarlija, Miroslav. <i>Hrvatska i svijet 1. Udžbenik za 1. razred četverogodišnje strukovne škole</i> . Zagreb: Alfa, 2015.	1. Feudalizam 2. Kmetovi 3. Gradovi 4. Tijek križarskih ratova 5. Engleska – Uspostava parlamenta 6. Francuska - stogodišnji rat

Poglavlje *Feudalizam* govori o pojavi feudalizma u Europi, pružaju opis feuda kojeg opisuju nagradu za vjernu službu, gdje su vlasnici zemljišta navedeni kao feudalci, a Bekavac i Šarlija navode da su se feudalci nazivali još i plemići. U poglavlju se navodi da u ovisnosti o veličini njihovog posjeda, postojali su visoki, srednji i sitni plemići, te je odnos vazala i seniora opisan kao odnos dva plemića s razlikom u snazi.¹⁵² Poglavlje *Kmetovi* spominju plemstvo kao ljude koji štite kmetove zauzvrat za određenu dadžbinu i regulaciju kretnje kmetova zakonima i zabranama. Primjetno je prisustvo činjenične, nepristrane povijesti, gdje nisu pripisani određeni atributi kao u udžbenicima prošlog stoljeća.¹⁵³ Poglavlje *Gradovi* govori o borbi grada s feudalcima, zanimljiv je spomen komune i prikaz njihove uloge u borbi protiv plemstva, koji ne može korelirati s opisom

¹⁵¹ Isto, 84-86.

¹⁵² Bekavac, Šarlija, *Hrvatska i svijet 1. Udžbenik za 1. razred četverogodišnje strukovne škole.*, 49.

¹⁵³ Isto, 49-50.

komune i borbe protiv plemića u knjigama prošlog stoljeća, gdje je ovdje komuna navedena kao samostalna vlast bez utjecaja plemstva, borba je izostavljena.¹⁵⁴ Poglavlje *Križarski ratovi* govori vitezovima koji su se spremali za rat, a predstavljaju sitno plemstvo koje se borilo za zemlju. U tu su ubrojane ovisne feudalne države, posjedi plemića grofovija Edesa i kneževina Antiohija.¹⁵⁵ Poglavlja koja opisuju ulogu nacionalnog plemstva u Engleskoj i Francuskoj su *Engleska – Uspostava parlamenta Francuska – stogodišnji rat*. Englesko nacionalno plemstvo spominje se kao ključni faktor sloma kraljevske samovolje, plemstvo je moralo odobriti kraljeve odluke, a kasnije se formira engleski parlament u koje ulaze „plemići i ostali“. Ovdje se ne spominju baruni i grofovi kao u prošlim udžbenicima, već samo spomen plemstva. Za razliku od engleskih plemića, plemstvo Francuske se ne spominje u poglavlju, spominje se njihova samovolja za vremena „feudalne rascjepkanosti“, bez ikakvog daljnjeg spomena.¹⁵⁶

Udžbenik iz 2020. godine autora Ante Birina, Tomislava Galovića i Tihane Magaš nosi naslov *Povijest 2: udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije*, te predstavlja novu generaciju udžbenika koja ima domenski fokus, zamijenivši dotadašnji klasični kronološki pristup. Poglavlja koja su relevantna za prikaz informacija o europskom srednjovjekovnom plemstvu u sadržaju udžbenika i prikazu deideologizacije navedenog sadržaja su: *Uspostava kraljevog apsolutizma u Engleskoj, Kraljevska vlast u Francuskoj i Feudalizam*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
<p>Birin, Ante; Galović, Tomislav; Magaš, Tihana. <i>Povijest 2: udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije</i>. Zagreb: Alfa, 2020.</p>	<p>1. Uspostava kraljevog apsolutizma u Engleskoj 2. Kraljevska vlast u Francuskoj 3. Feudalizam</p>

Uzimajući u obzir da je politička domena imala prvenstvo u udžbeniku, prva poglavlja koja pružaju relevantne informacije za prikaz plemstva su: *Uspostava kraljevog apsolutizma u*

¹⁵⁴ Isto, 52-53.

¹⁵⁵ Isto, 116.

¹⁵⁶ Isto, 118-122.

Engleskoj, Kraljevska vlast u Francuskoj. Englesko nacionalno plemstvo prikazano je u poglavlju kroz feudalnu rascjepkanost (zamjena za feudalnu anarhiju), te u dodatku se spominje Vilimova plemićka titula vojvode Normandije prije nego što je postao kralj Engleske. Dalje se spominje pobuna plemstva koja je prisilila kralja Ivana bez Zemlje na kreaciju Magne Carte, te se spominje 25 velikaša koji su imali funkciju nadzornog organa, a dalje 15 velikaša koja su kontrolirala kralja. Kasnije se spominje jednom barun Simon, a uz njega velikaši, plemići i vitezovi, za razliku od prošlih udžbenika ovdje ne spominje barune kao najviše englesko plemstvo. Dok se plemstvo Francuske spominje da je u Francuskoj zemlja bila rascjepkana, te je kraljeva vlast bila ograničena na područje oko glavnog grada, dok je ostatak zemlje bio ostavljen na milosti lokalnih feudalaca (nije konzistentan s korištenjem, prijašnji navod koristi termin velikaši, ovdje se koristi termin feudanci. Vojvoda od Anjoua je prvi spomen velikog plemića u ovoj jedinici. Lomljenje koalicije feudalaca odradio je Luj IX., a tuluška grofovija je pripojena kraljevom posjedu dok se plemstvo spominje isto u okupljanju državnih staleža.¹⁵⁷ Poglavlje *Feudalizam* koje spada u domenu gospodarstva navodi pojavu plemenitih ljudi „slobodni ljudi, višeg ili nižeg položaja bi polagali zakletvu svom gospodaru u zamjenu za zaštitu“. Dalje u tekstu spominju se obaveze vazala prema plemiću, uz dodatak dobivanja zemljišta gdje bi trebala biti objašnjenje rodovskog i donacijskog plemstva.¹⁵⁸

Udžbenik iz 2020. godine autora Denisa Detlinga, Ivana Peklića i Zdenka Samaržije nosi naslov *Tragovi 2: udžbenik povijesti u drugom razredu gimnazije*. S obzirom na naglašavanje udžbeničke domene koja pripada gimnazijskom udžbeniku, pretpostavlja se da sadržaj unutar udžbenika posjeduje dodatne informacije u poglavljima, uz dodatak dijelova „za one koje žele znati više“. Poglavlja koja su relevantna za prikaz plemstva i utjecaj deideologizacije i promjena nastale njom su: *Komendacija i feudalizacija, Drugi stalež: plemstvo, Zabava i literarni izričaj, Srednjovjekovna država Francuska, Engleska, Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Detling, Denis; Peklić, Ivan; Samaržija, Zdenko. <i>Tragovi 2: udžbenik povijesti u</i>	1. Komendacija i feudalizacija
	1. Drugi stalež: plemstvo 2. Zabava i literarni izričaj

¹⁵⁷ Birin, Galović, Magaš, *Povijest 2: udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije.*, 102-105.

¹⁵⁸ Birin, Galović, Magaš, 130.

<p><i>drugom razredu gimnazije. Zagreb: Školska knjiga, 2020.</i></p>	<p>3. Srednjovjekovna država 4. Francuska 5. Engleska 6. Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti</p>
---	---

Autori u poglavlju *Komendacija i feudalizacija* govore o dijeljenju svog imanja ljudima u zamjenu za službu, pri tom objašnjavajući proces „grabljenja“ zemljišta, gdje su starješine uzimale veliko zemljište koje se naziva alodij, dok su ratnicima davali manji dio zemlje (nije jasan razvoj plemstva fusnota). Spominje se rodovsko plemstvo i razvoj njihove moći nakon smrti Merovinga, te se seoske općine stavljaju pod zaštitu plemića radi agresivnog ponašanja drugih plemića ili razbojnika. Opisuju pojavu plemstva za vrijeme Karla Martela, kako plemić umire, zemljište se vraća u posjed kralja. Za plemstvo govori da im moć počiva iz zemljišta i poglavlje završava s rečenicom „Zemlja je postala osnova bogatstva i moći srednjovjekovnih monarhija“. Poglavlje je pristupilo neutralno i činjenički objašnjenju plemstva, uz to da informacije nisu unificirane, već se nalaze na raznim nepovezanim mjestima u poglavlju po poglavlju.¹⁵⁹ Poglavlje *Drugi stalež: plemstvo* koje predstavlja poglavlje društvene domene u udžbeniku govori o obavezama plemića poput neplaćanja poreza već opremanja vojnika. Autori dijele plemstvo na visoko plemstvo ili magnate u koje ubrajaju plemiće koje nose titule markgrofova, vojvoda, grofova ili knezova, srednje plemstvo baruni i niže plemstvo vitezovi. Navedeno je pojašnjenje termina magnati, njihova visoka pozicija i zanimljiv spomen koji predstavlja rijetkost u udžbenicima prilikom opisa plemstva, a to su bračne strategije te učvršćivanje političke moći ženidbom. Plemići su opisani kao pripadnici političkog života države, u saborima, a spominju se regionalne posebne plemićke titule poput bana ili palatina. Plemićki dvorac detaljno je opisan, kuhinja, dvorana, sobe su opisani u detalj uz pojedine zanimljive podatke poput (sjedjenje blize vlastelinu pokazivalo je viši društveni status), njihova zabava u plemićkom domu opisana je kroz pojavu večera, gozbi, lova i planiranja te sudjelovanja u viteškim turnirima. Ljudi u plemićkom okruženju su isto tako opisani detaljno, od supruge, njenih dužnosti pa čak i odaja, sina i njegove odgovornosti do svite poput kuhara i sluga. Autori nisu štedjeli u opisu plemića i njegovog života, činjenički je obrađeno, detaljizirano

¹⁵⁹ Detling, Peklić, Samaržija, *Tragovi 2: udžbenik povijesti u drugom razredu gimnazije*, 34-35.

je i obiluje informacijama.¹⁶⁰ Dodatak na poglavlje je *Zabava i literarni izričaj* u kojem se pojašnjava jedna vrsta zabave u kojoj plemstvo uživa, a to je čitanje. Opisana je literarna preferenca plemstva koja se sastoji od priča o pustolovinama, junačkim bojovima i ljubavnim zgodama.¹⁶¹ Poglavlja koja se dotiču nacionalnog plemstva su *Engleska i Francuska*. Plemstvo u Engleskoj spominje se prvobitno u grofovijama, zatim se spominju šerifi s insinuacijom povezanosti plemića (shir reeve je mogao ali i nije morao biti nužno plemić), te se plemstvo spominje kao ključni faktor borbe protiv kraljevske samovolje, njihovo sudjelovanje u političkom životu Engleske u parlamentu, spomen baruna kao najvišeg plemstva u Engleskoj. U Francuskoj plemstvo je opisano kao samovoljni faktor države koje svojevoljno ignorira kraljeve odredbe, te subsekventno razbijanje plemićke samovolje od strane kraljeva Francuske. Uz to se navodi participacija plemstva u političkom životu Francuske, u vidu državnih staleža.¹⁶²

Udžbenik iz 2020. godine autora Hrvoja Gračanina, Hrvoja Petrića i Mladena Tomorada nosi naslov *Povijest 2: Svijet prije nas*. Navedeni udžbenik pripada domenskom tipu udžbenika, čime je lakše identificirati društvenu sferu koja je važna za diplomski rad. Poglavlja koja su relevantna za prikaz plemstva i utjecaj deideologizacije i promjena nastale njom su: *Društveni odnosi u Franačkoj državi, Staleško društvo srednjovjekovne i ranonovovjekovne Europe, Srednjovjekovne europske monarhije – odabrani primjeri: Francuska, Engleska*.

Naslov udžbenika	Poglavlja
Gračanin, Hrvoje; Petrić, Hrvoje; Tomorad, Mladen. <i>Povijest 2: Svijet prije nas</i> . Zagreb: Meridijani, 2020.	1. Društveni odnosi u franačkoj državi
	1. Staleško društvo srednjovjekovne i ranonovovjekovne Europe
	2. Srednjovjekovne europske monarhije – odabrani primjeri: Francuska
	3. Engleska

Poglavlje *Društveni odnosi u franačkoj državi* opisuje novi društveni poredak u franačkoj državi koji nastaje početkom srednjeg vijeka. Na povlaštenom mjestu postavljena je ratnička

¹⁶⁰ Isto, 89-91.

¹⁶¹ Isto, 39.

¹⁶² Detling, Peklić, Samaržija, 96-103.

aristokracija ranog srednjeg vijeka, koja se razlikovala od slobodnih ljudi po „porijeklu, bogatstvu temeljenu na ratničkom ugledu i obnašanju javnih službi“. U ovom slučaju, koristi se pojam aristokracija, gdje su nekadašnje moćne rimske obitelji na području kasnoantičke Galije ušli u službu drugog političkog okvira osim rimskog, te time pokušali sačuvati svoj stari ugled i slavu. koje je identificirano posjedovanjem zemljišta,¹⁶³ Poglavlje *Staleško društvo srednjovjekovne i ranonovovjekovne Europe* bavi se objašnjenjem srednjovjekovnog društva, započinje podjelom srednjovjekovnog društva na one koje rade, mole i oni koji ratuju, to jeste plemstvo. Zanimljiv podatak nalazi se u poglavlju, da to nije „kruta podjela, već da je postojala razlika između samih staleža“. Vojna obaveza i uloga plemića je naglašena kroz savjetovanje i sudjelovanje u konfliktima, dok je upravna, sudska i ekonomska uloga opisana kao pomoć vladaru prilikom vladanja teritorijem ili vlasti na vlastitom imanju, provođenje vladarevih zamisli i ideja, te određivanje poreza na svom zemljištu. Zanimljivo, navode ponašanja vazala, slabijeg plemića, u kojem uvjetima može napustiti službu gospodara, što se iznimno rijetko spominje. Zemljoposjed koji je dat vazalu naziva se feud, te je objašnjeno da je društveni odnos između seniora i vazala, ali i plemića i kmeta, određen imenom feudalizam. Detaljno je opisana vazalska prisega, što obavezuje plemića čašću riječi. Ovdje je plemstvo i plemićke obaveze opisane jasno, za uzrast koji udžbenik prikazuje, uz to je zanimljivim rječnikom i primjerima osigurano da će učenik imati dovoljno pažnje da pročita jedinicu. Direktan spomen plemića koreliran je s istaknutošću u društvu, te njihovu vlast povezuju s posjedima i obnašanju visokih službi na dvoru vladara. Već naznačeno u početku, udžbenik prikazuje razliku u plemićkom staležu, gdje su bili gospodari zamkova koju su svoju slavu i bogatstvo stekli generacijski. Označavaju da je bilo siromašnih plemića poput seljaka. Najniži sloj plemstva pripisan je pojavi viteštva i vitezova. Opisan je razvoj, postanak i život od štitonoše do viteza. Plemstvo je imalo posebna prava poput nošenja oružja, njih je zakon posebno štitio, te je postojao strogi razvijeni sustav hijerarhije. Život plemstva opisan je kroz spomen zamkova, njihove zabave i lov..¹⁶⁴ Plemstvo Engleske i Francuske opisano je u zasebnim poglavljima, opis plemstva u Engleskoj sličan je prijašnjim udžbenicima, etabliran je jedan istančani opis pozitivne uloge plemstva u razvoju Engleske, gdje je plemstvo lomilo samovolju kralja Ivana Bez Zemlje, imalo je povlašteni položaj dolaskom Vilima Osvajača i političke uloge plemstva u parlamentu. Dok je za razliku od Engleske, plemstvo u Francuskoj

¹⁶³ Gračanin, Petrić, Tomorad, *Povijest 2: Svijet prije nas.*, 99-102.

¹⁶⁴ Isto, 110-116.

posjedovalo negativniju konotaciju u smislu da su se borili protiv kraljeve vlasti, iskazivali određen neposluš koji je kralj trebao kasnije suzbijati. U udžbeniku spominje se velikaška nadmoć u Francuskoj, spomen vojvodstva kao plemićkog teritorija i vojvode kao titule, te da je plemstvo imalo važan utjecaj u dovođenju dinastije Valois na prijestolje. Nacionalno plemstvo u udžbeniku opisano je kroz određene događaje poput sukoba plemstva i crkve, sukoba plemstva i kralja u Francuskoj, te pobuna plemstva u Engleskoj protiv kralja.¹⁶⁵

Udžbenici iz postsocijalističkog i najnovijeg razdoblja prikazuju plemstvo u neutralnoj, činjeničko potkrijepljenoj noti. Nestaje politički i ideološki nabijeni prikaz, narativ se mijenja da se plemstvo pokušava što neutralnije i točnije prikazati koristeći se dostupnim izvorima i literaturom koja sada obuhvata širi spektar. Ne govori se o strahovima, netrpeljivosti i konstantnim borbama između dvije klase, već je fokus pomjeren na prikaz plemstva kao društvenog sloja koje je doprinijelo razvoju društva, kulture i političkih tvorevina u srednjem vijeku koje su postojale. Imagemi u postsocijalističkim udžbenicima koji stvaraju predodžbu o plemstvu su drukčiji od onih u socijalističkom, opisi plemstva su prizemni, nisu postavljene nikakve konotacije koje bi uputile na suptilno ili javno karikiranje društvene skupine pozitivnim ili negativnim prikazom. Autori udžbenika su usredotočeni na faktografski opis plemstva, bez političkih utjecaja. Premda bi se moglo govoriti o isticanju nacionalnog plemstva, u ovom slučaju plemstva srednjovjekovne Hrvatske koje je ostalo po strani u socijalističkim udžbenicima, europsko plemstvo prolazi ulazi u fazu vjerodostojnog opisa bez političkih ili ideoloških utjecaja. Diskurs koji vlada u udžbenicima postsocijalističkog razdoblja je neutralan, u početnim razdobljima nakon Domovinskog rata javlja se iznimna suprotnost diskursu koji je vladao u udžbenicima socijalističkog razdoblja. Jezik koji se koristi u udžbenicima nije agresivan, narativ nije politički podložan i izbrušen s ciljem da se osobi koja čita formira negativno mišljenje, već da se prenesu informacije.

¹⁶⁵ Isto, 37-42.

7. ANALITIČKA USPOREDBA PRIKAZA PLEMSTVA U UDŽBENICIMA IZ SOCIJALISTIČKOG, POSTSOCIJALISTIČKOG I NAJNOVIJEG RAZDOBLJA

Analiza udžbenika koja je predstavljena u diplomskom radu zadire u transformaciju prikaza srednjovjekovnog plemstva u jugoslavenskim srednjoškolskim udžbenicima kroz dva različita politička razdoblja, komunističkog režima i demokratskog uređenja. Razdoblje udžbenika komunističkog režima prepoznatljivo je po dubokom ideološkom utjecaju, dok prijelaz na pristup utemeljen na činjenicama i istraživanju predstavlja odliku demokratske tranzicije. Navedena suprotnost u tretiranju povijesnog sadržaja naglašava ne samo fluidnost povijesnih narativa, već značajnu ulogu koju obrazovanje i politički kontekst igraju u oblikovanju kolektivnog sjećanja jedne nacije.

Udžbenici za nastavu povijesti čiji je sadržaj analiziran u radu moguće je podijeliti na tri razdoblja koja su povezana s političkim djelovanjem unutar hrvatske države, to su socijalistički udžbenici, postosocijalistički udžbenici i najnoviji udžbenici. Prvi su u uporabi od uspostave Jugoslavije nakon Drugoga svjetskog rata te traju sve do proglašenja neovisnosti Hrvatske. Nacionalistički udžbenici su u uporabi do kraja 90-tih godina, svoju uporabu čak nalaze u ranim 2000-tim godinama, dok neutralno-domenski udžbenici predstavljaju okosnicu današnjeg učenja i poučavanja povijesti. Tijekom komunističkog razdoblja u Jugoslaviji, prikaz srednjovjekovnog plemstva bilo je pod znatnim utjecajem prevladavajuće ideologije. Unutar komunističkih udžbenika koji su korišteni za vrijeme Jugoslavije, srednjovjekovno plemstvo prikazano je kao okrutni, nemilosrdni gospodar, čiji su postupci prema seljacima predstavljeni kao dokaz njihove inherentne okrutnosti. Takvi prikazi bili su više od povijesnog narativa, bili su alat ideološkog uvjeravanja, usmjereni na oblikovanje određenog svjetonazora. Navedeni narativ nije bio samo odraz povijesti, nego i sredstvo jačanja marksističke ideologije. Marksizam osuđuje bilo kakvo privatno vlasništvo, a plemstvo koje je počivalo na svom zemljištu i stečevini, bilo je prikazano kao neprijateljski nastrojen stalež. To je moguće vidjeti kroz udžbenike Olge Salzer, Karmen Mali, Vladimira Babića, Mirka Žeželja, Ive Makeka i Josipa Adamčeka. Često je plemstvo podvrgnuto prikazu siledžije, grubijana, nepravednika koji nameće „mačem i ognjem“ samovolju seljacima, dok su seljaci predstavljali kamen temeljac cjelokupnog društva koje „počiva na njihovim leđima“,

a ne žele ništa drugo osim da rade u miru na svome polju. Primjetna je poveznica ideologije i legitimiteta preko kojeg je Jugoslavija pokušala opravdati državni nastanak i uređenje. Primjeri negativnih opisa najčešće se u udžbenicima nalaze na početku, u opisu feudalizma i raslojavanja „novog društva“ koje je nastalo na pepelu antičke ostavštine. Nadalje, ideološki obojeni opisi plemića nalaze se u poglavljima gdje se opisuju životi društvenih slojeva u Europi u srednjem vijeku, najčešće su to portreti ljudi koji žive u svojim utverdama i dvorcima na uzvisinama, koji se gozbe, love i ratuju, dok običan puk radi za njih i pati od neimaštine i nepravde. U opisima sukoba s plemićima, autori udžbenika ne štede epitete, te su seljački ustanci i generalno ustanci protiv plemstva ili vlasti prikazani metodom „crno i bijelo“, točnije da su podijeljeni na dobru i lošu stranu, gdje su ustanici potlačeni seljaci predstavljali dobru stranu, dok je vlast i plemstvo predstavljala lošu stranu. Dualistično viđenje zastupljeno je u većini udžbenika, uz nedostatak znanstvene literature. S time da je ideološki utjecaj slabio kako je vrijeme prolazilo i vlast slabila, posebice s događajima nakon Hrvatskog proljeća, gdje je ideološki narativ postupno jenjavao u svim sferama života.

Vidan utjecaj na udžbenički sadržaj imalo je kapitalno djelo izrađeno u jugoslavenskim znanstvenim krugovima, a riječ o *Historiji naroda Jugoslavije*. Primjeri koji se nalazi u djelu *Historija naroda Jugoslavije* a tiču se plemstva najčešće su poimanja klasne borbe u vidu „klasna borba između feudalca i građanina“ ili klasna borba između feudalca i seljaka, gdje je za glavni cilj bio prikazati nepostojanje egalitarizma, koji je vidljiv u udžbenicima socijalističkog razdoblja, pogotovo ranijeg primjera udžbenika Salzer iz 1952. godine ili Vrbećić iz 1969. godine.¹⁶⁶ Jedan od navoda koji podsjeća na navode iz udžbenika Marije Vrbećić i Mirka Žeželja s kraja 60-tih i početka 70-tih godina je „Na taj se način u rano feudalno doba stvara privilegirana, svemoćna klasa feudalaca – veleposjednika, a slobodni se seljaci pretvaraju u kmetove.“¹⁶⁷ Premda je *Historija naroda Jugoslavije* zamišljena kao udžbenik za povijest, tijekom izrade navedenog djela autori su shvatili da djelo preuzima znanstvenu notu, a ne poučnu, te se kategoriziralo kao pregled povijesti naroda Jugoslavije namijenjen nastavnicima.¹⁶⁸ *Historija naroda Jugoslavije* pružala je zanimljive poglede na srednji vijek, u određenim segmentima spominje se „feudalno

¹⁶⁶ Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, 327.

¹⁶⁷ Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, 113.

¹⁶⁸ Koren, „Politika povijesti i udžbenici: kako se pisala nacionalna povijesti 1945-1955“, u: *Desničini susreti 2009*, ur: Drago Roksančić, Magdalena Najbar-Agičić, Ivana Cvijović Javorina (Zagreb: Filozofski fakultet, 2011), 139-144.

porobljavanje“, a razdoblja se dijeli na „feudalna doba“. ¹⁶⁹ Korelacija spomena građanstva u udžbenicima i u Istoriji naroda Jugoslavije primjetna je kroz navod „uključuje se novostvoreni građanski stalež, nosilac anti-feudalnih tendencija“, gdje je moguće povezati navedeni građanski anti feudalni sentiment u Istoriji naroda Jugoslavije te u određenim udžbenicima od 50-tih do 70-tih, poput navoda zajednice građana kao „općine jednakih“ koja se protivi feudalnom utjecaju i drugih. ¹⁷⁰ Cenzura je prisutna, te su sami tiskari djelovali kao cenzori još od 1945. godine. Nakon primitka teksta za tiskanje, tiskari bi bili primorani da se posavjetuju s lokalnim komunističkim dužnosnika koji bi tekst prosljedio obrazovanim ljudima podložnim režimu. Slična stvar se događala s obrazovnim dijelovima, gdje bi udžbenik bio seciran od strane obrazovanih ljudi i u slučaju nezadovoljavanja političko ideoloških uvjeta, ne bi se tiskao. ¹⁷¹ Kroz sintezu izvora u djelu Historija naroda Jugoslavije krojili su se i udžbenici, primjetno je određeno preuzimanje dijelova i korigiranje u zavisnosti uzrasta navedenih dijelova Istorije naroda Jugoslavije.

Za razliku od komunističkih udžbenika, kratko razdoblje nacionalističkih udžbenika obilježeno je uklanjanjem ostavština komunističke ideologije koja je bila zastupljena u udžbenicima, od djelovanja Agneze Szabo koja je dolaskom na poziciju u ministarstvu prosvjete provela deideologizaciju jugoslavenske komunističke ideologije do autora udžbenika koji su svojim radom pridonijeli zamjeni udžbeničkog materijala u obrazovanju. Nacionalistički udžbenici otišli su u drugu krajnost u pojedinim tematskim okvirima, gdje su gurali narativ Hrvatske, hrvatskih interesa i hrvatskog naroda u većini povijesnih tema gdje ona nije bila zastupljena u prijašnjim udžbenicima. Navedeni trend nacionalizma u udžbenicima nastavio se nekoliko godina, kada je zamijenjen s udžbenicima neutralnog, činjenički obrađenog sadržaja, koji je kasnije podijeljen na domenski sadržaj, te se radi lakšeg raspoznavanja u radu koristi termin neutralno-domenski udžbenici. Razdoblje demokracije na prostoru Hrvatske obilježeno je prvobitnim odstupanjem od ideologije, a zatim i od nacionalizma u udžbenicima. Prikaz srednjovjekovnog plemstva doživio je duboku promjenu, kako se obrazovna politika udaljavala od ideološkog utjecaja i prilazila objektivnijem prikazu utemeljenom na činjenicama. Udžbenici su tijekom tog razdoblja počeli uključivati znanstvena istraživanja, povijesnu točnost i empirijske dokaze u udžbenički sadržaj. Fokus nastave je promijenjen s ideološke agende na pružanje učenicima kompletiranog i točnog

¹⁶⁹ Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, 162-164.

¹⁷⁰ Isto, 326-329.

¹⁷¹ Stipičević, „Tiskari kao cenzori u Hrvatskoj 1945-1990.“, 2-6.

razumijevanja povijesti. Srednjovjekovno plemstvo više nije bilo prikazano kao tlačitelj, njihova uloga i utjecaj na društvo prikazani su na nijansirani i povijesno točniji način, da to više nisu „arogantni ljudi koji jedu, piju, ratuju i žive u dvorcima na visokim hridima“, već jedna od društvenih klasa unutar srednjeg vijeka.

Razlika između udžbenicima socijalističkih, postsocijalističkih i najnovijih udžbenika nalazi se unutar pojedinih poglavlja, gdje se na pojedinim konkretnim primjerima vidi gdje i u kojoj mjeri se događa ideologizacija i deideologizacija. Među prvima je sami primjer opisa plemstva, gdje opis plemstva u socijalističkim udžbenicima prepun je negativnih konotacija, od opisa samog plemstva, njihovog svakodnevnog života, do odnosa s drugim društvenim klasama. Rijetko kad se nalazi rečenica koja se veže za plemstvo, a da nije ideološki nabijena i negativno prikazana. Od početnih udžbenika Olge Salzer i Karmen Mali, gdje je plemstvo prikazano kao „izrabljivačka klasa“ (Salzer, Mali, 1952.), do određenih navoda Adamčeka, Ive Makeka (Adamček, Makek, 1985.) i Mirka Žeželja koji ubacuju neizostavne ideološki nabijene primjere plemstva koje izrabljuje, vrši pritisak na seljake i radi sve na štetu običnog naroda. Navedeni primjeri su samo neki od raznih koje je moguće grupirati u cjeloviti prikaz „ideološki obojenog plemstva“, koje autori socijalističkih udžbenika su, po nalogu vlasti i ideoloških uputa, morali prikazati. Kao takvi, imagemi u navodima koji se javljaju u socijalističkim udžbenicima poput „raskalašeni život kraljeva i krupnih feudalaca koji su kupovali...“, „Feudalac im nameće carine i dadžbine...“ (u ovom slučaju fokus na riječi nameće), dok je običan puk „zavjetovan da će jedan drugom pomoći...“ (Salzer, Mali, 1952.), „Prisiljavaju seljake da besplatno obrađuju zemlju...“ „seoske općine koje su bili pod napadima feudalaca koji su im otimali stoku, zitak, otkidali najbolje komade zemlje i silili ih da im rade zemlju ili daju dio svog prihoda“ (Babić, 1958.) i drugi su samo primjeri kako je plemstvo predočeno u socijalističkim udžbenicima. Takva predodžba srednjovjekovnog plemstva koje je predstavljeno u negativnom smislu. Gledajući image u smislu odnosa prema seljacima i opisa plemstva, najčešće se spominju riječi poput „raskalašeni, nasilni, siledžije, okrutni, nemirni...“ (Salzer, Mali, 1952., Babić, 1958., Žeželj 1973.), dok u odnosu sa seljacima pojavljuju sljedeći primjeri: „iskorištavanje, bježanje od plemića, nametanje, prisiljavanje, u strahu, otkidali, silili, iskorištavali, napušteni...“ (Babić, 1958., Makek, 1973., Vrbetić, 1969.). Diskurs koji vlada u udžbenicima socijalističkog razdoblja je ideološki utemeljen, kakav je potreban da bi se etablirala odanost političkom sustavu koji je bio na vlasti. Već navedeni primjeri mogu poslužiti da se izdvoje ključni okviri narativa koje bi u ovom slučaju bili „agresivno

ponašanje plemstva“ (Salzer, Mali, 1952.), „bogati i arogantni život“ (Salzer, Mali, 1952.), „nepoštovanje ljudskog života“ (Žeželj, 1973.) uz razne druge narativne primjere koji bi naglasili lošu stranu plemstva. Kroz navode „Nameće im carine, sudi, on ima vlast u svojim rukama“ (Salzer, Mali, 1952.), implicira veliku moć nad ljudskim životom, pogotovo u riječi „nameće“, gdje se očituje izražena negativna nota. Uz takve navode, autori ali i cjelokupni aparat koji je utemeljen na ideološkim načelima oduzimaju humanost plemstvu, njihove implikacije imaju utjecaj na percepciju drugih prema njima, uz čitanje takvih navoda stvara se dojam o okrutnim ljudima koji nemaju milosti i izrabljuju druge.

Za razliku od socijalističkih udžbenika, udžbenici postsocijalističkog i najnovijeg razdoblja nemaju politički i ideološki naboj u sadržaju. Imagemi koji se tiču srednjovjekovnog plemstva u udžbenicima nisu više negativnog karaktera, od socijalističkih opisa plemstva koji su ograničeni pretežno na „raskalašeni, okrutni, siledžije, nemirni, nasilni“, odnosa prema seljacima „napadaju seljake, otkidaju teritorij, silili, živjeli na uštrb, seljak se bojao...“, do opisa plemstva „pripadnici političkog života, presudan faktor“ (Detling, Peklić, Samaržija, 2020.). Zanimljiv je imagem „presudan faktor“, čije je poimanje bilo nezamislivo u udžbenicima socijalističkog razdoblja. Nadalje, koriste se riječi poput „povlašteni, veleposjednik, gospodar“, čija je upotreba bila rjeđa, te kada bi se nalazila u socijalističkim udžbenicima počesto bi bila praćena s negativnim pridjevom poput „okrutan, nasilan“ i slično. Takve primjere faktografskih prikaza nalazimo u udžbenicima Detlinga, Peklića, Samaržije i Bulata i Labura, koji predstavljaju udžbenike najnovijeg razdoblja, dok razdoblje kraja 20. stoljeća otkrivaju da su imagemi promijenili značaj, tako da plemić više nije „krupni zemljoposjednik ili bogati siledžija“, već je „vlasnik zemlje“, dok se narativ, diskurs promjenio iz nametanja carina i dadžbina u „plemić daje dio zemlje u najam uz ponekad tek simboličnu naknadu“ (Mirošević, Šanjek, Mijatović, 1998.). Primjetan je interesantan odmak koji se pripisuje odstupanju i brisanju bilo kakvog utjecaja ideologije koja je bila prisutna u socijalističkim udžbenicima. Plemići su opisani kao izvanredni ljudi, pretpostavka je da je prisutan namjerni odmak od socijalističkog poimanja plemstva. Kretanje između jezika i konteksta u ovom slučaju je jednostavan, jezik koji je korišten za opisivanje plemstva nije prožet negativnim konotacijama, niti je ideološki nabijen, već je korišteno neutralan jezik, dok je kontekst promijenjen iz prikazivanja plemstva kao negativaca ili antagonista društva do prikazivanja društvene klase kakva je i bila. Zanimljivo odstupanje se nalazi u udžbenicima postsocijalističkog razdoblja, nakon disolucije Jugoslavije pa sve do 2000. godine, kada se u udžbenicima pojavljuju

dijametralno suprotni opisi plemstva, naglo odvajanje i brisanje bilo kakvog utjecaja socijalističke politike koja je bila prisutna u udžbenicima.

Time su prikazani imagemi u nekoliko primjera socijalističkih udžbenika koji su svedeni na dvije skupine. Prvi je opis plemstva koji je predstavljen u negativnom kontekstu. Imagemi su negativnog karaktera, dok druga skupina je odnos prema seljacima, koja bolje prikazuje predodžbu plemića kao okrutnih ljudi koji su izrabljivali sve oko sebe za svoju dobit. Propašću Jugoslavije i s njom obrazovnog sustava koji je plemstvo predstavljao negativno, u postsocijalističkim i najnovijim udžbenicima imagemi su neutralni i faktografski predstavljeni. Predodžba plemstva u postsocijalističkim i najnovijim udžbenicima pretežno je neutralna jer su izbačeni negativne konotacije koje su bile karakteristične za to razdoblje. Diskurs se isto tako mijenja na način da jezik koji se koristi ne naginje vilifikaciji i ne javlja se stvaranje slike o plemstvu kao ozloglašanim pojedincima i zlom društvenom klasom koja izrabljuje sve ispod sebe. Kao i s imagemima, smjenom vlasti i nestankom ideologizacije javlja se korištenje faktografskog i neutralnog jezika za opis plemstva.

8. ZAKLJUČAK

Analizom udžbeničkog sadržaja u vezi s prikazom srednjovjekovnog plemstva otkrivena je evolucija u povijesnim narativima, odražavajući duboki utjecaj političke ideologije tijekom komunističkog razdoblja i kasniji prijelaz na činjenične prikaze utemeljene na empirijskom istraživanju tijekom demokratskog razdoblja. Kontrast između dva navedena razdoblja nudi uvide u ulogu obrazovanja u oblikovanju kolektivnog sjećanja i utjecaja ideološke pristranosti na povijesne narative. Prikaz srednjovjekovnog plemstva tijekom komunističkog razdoblja bio je pod jakim utjecajem prevladavajuće ideologije. Udžbenici navedenog razdoblja služili su kao instrument za ideološko uvjeravanje, predstavljajući srednjovjekovno plemstvo kao okrutne i tlačiteljske gospodare, čiji su postupci prema seljacima korišteni za jačanje ideološke agende, kao što je primjetno u nekoliko primjera u udžbenicima. Ideološki utjecaj ne samo da je nudio iskrivljenu povijesnu točnost, već je imao dubok utjecaj na percepciju povijesti među učenicima. Promjenom političkog i društvenog uređenja prikaz srednjovjekovnog plemstva u udžbenicima mijenja se. Obrazovna politika na čelu s Agnezom Szabo imala je za cilj ukloniti ideološke pristranosti iz udžbenika, što je za rezultiralo objektivnijim pristupom koji se temelji na

činjenicama i koji je usmjeren na istraživanje. Srednjovjekovno plemstvo prestalo je biti vilificirano, već se prikazivalo povijesno točno, sa svim pozitivnim i negativnim karakteristikama. Promjena u povijesnom narativu odražavala je predanost institucija za prijenosom kvalitetnijih informacija, te pružanjem uravnoteženijeg i nijansiranijeg razumijevanja povijesti. Implikacije navedene transformacije su značajne. Kontrast između komunističkog i demokratskog razdoblja naglašava ulogu obrazovanja u oblikovanju povijesne svijesti. Ideološki utjecaj komunističkog razdoblja doveo je do iskrivljene percepcije povijesti, odražavajući stereotipe i predrasude, dok je nasuprot tome, demokratsko razdoblje Hrvatske dovelo do naglašavanja objektivnosti i oslanjanja na empirijske dokaze, gdje je omogućeno sveobuhvatnije i točnije predstavljanje povijesti. Posljedice navedenih promjena nisu ograničene samo na obrazovanje, proširene su na šire društvene poglede na događaje i osobe u povijesti. Izbacivanje ideološke pristranosti i uvođenje činjeničnog narativa nudi konstruktivni temelj za oblikovanje nacionalnog identiteta i povijesne svijesti. Činjenični narativ potiče kritično razmišljanje, nijansirano razumijevanje prošlosti i sposobnosti vrednovanja povijesnih događaja iz dobro zaokružene perspektive. Zaključno, evolucija prikazivanja srednjovjekovnog plemstva u jugoslavenskim srednjoškolskim udžbenicima od ideološkog narativa tijekom komunističkog razdoblja do činjeničnog sadržaja utemeljenog na istraživanju tijekom razdoblja demokratskog uređenja Hrvatske naglašava ključnu ulogu koje obrazovanje ima u oblikovanju kolektivnog sjećanja i povijesne svijesti. Ova transformacija služi kao dokaz moći obrazovanja temeljenog na činjenicama u promicanju uravnoteženijeg, objektivnijeg i boljeg razumijevanja povijesti, a time i samog društva. Diplomski rad ne nudi samo kritičko ispitivanje povijesnih narativa, već također otvara puteve za buduća istraživanja utjecaja obrazovanja na oblikovanje nacionalnih identiteta, povijesne svijesti i društvenih pogleda na svijet. Otvaraju se razne mogućnosti pregleda hrvatskog plemstva u srednjem vijeku u udžbenicima iz razdoblja komunizma, razlike prikaza nacionalne povijesti i određenih osoba za vrijeme komunizma, te njihova komparativna analiza s udžbenicima današnjice. Kako se svijet nastavlja razvijati, uloga obrazovanja u oblikovanju razumijevanja prošlosti i utjecaj na kolektivno pamćenje ostaje tema od iznimne važnosti.

Prikaz europskoga srednjovjekovnog plemstva u srednjoškolskim udžbenicima za povijest od 1950. do 2020. godine u Hrvatskoj

Sažetak:

Diplomski rad bavi se prikazom srednjovjekovnog plemstva u odabranim srednjoškolskim udžbenicima iz povijesti. Analiza udžbeničkog sadržaja provedena je u udžbenicima od 1950. godine do 2020. godine, oslanjajući se na analizu podataka iz udžbenika kroz dva različita politička razdoblja u Hrvatskoj. Cilj diplomskog rada je prikaz informacija o srednjovjekovnom plemstvu u udžbenicima za srednju školu, utjecaj ideologije na udžbenički sadržaj i informacije o srednjovjekovnom plemstvu, te prikaz navedenih razdoblja i njihovog utjecaja na percepciju srednjovjekovnog plemstva i povijesti. Glavnina rada sastoji se od prikaza sadržaja udžbenika i korelacije s odgovarajućim ideološkim utjecajem na sadržaj, pogotovo u udžbenicima od 1950. godine do 1990. godine, zatim ustanovljenje dinamike deideologizacije koja se odvila oštro, zamijenjena je nacionalističkim udžbenicima, da bi zatim činjenički uređeni udžbenici preuzeli obrazovnu sferu. Diplomski rad potvrdio je da su udžbenici od 1950. godine do 1990. godine bili pod jakim utjecajem vladajuće ideologije, te da je proces ideologizacije protekao oštro od 1992. godine, kada je zamijenjen okvirom nacionalizma, a zatim činjeničkih spoznaja o srednjovjekovnom plemstvu i povijesti općenito.

Ključne riječi: udžbenici, plemstvo, srednji vijek, politika, obrazovanje, komunizam, socijalizam, demokracija, Hrvatska.

*Representations of European Medieval Nobility in High School History
Textbooks from 1950 to 2020 in Croatia*

Summary

The thesis deals with the representation of medieval nobility in selected high school history textbooks. The analysis of textbook content was carried out in textbooks from 1950 to 2020, relying on the analysis of data from textbooks throughout two different political periods in Croatia. The thesis aims to present information about medieval nobility in high school textbooks, the influence of ideology on textbook content and information about medieval nobility, and a comparative presentation of the mentioned periods and their influence on the perception of medieval nobility and history. The main part of the work consists of a presentation of the content of textbooks and correlation with the corresponding ideological influence on the content, especially in textbooks from 1950 to 1990, then establishing the dynamics of de-ideologization, which took place sharply, was replaced by nationalist textbooks, and then factually edited textbooks took over the educational sphere. The thesis confirmed that the textbooks from 1950 to 1990 were strongly influenced by the ruling ideology and that the process of ideologization took place sharply from 1992, when it was replaced by the nationalistic framework, and then factual knowledge about the medieval nobility and history in general.

Key words: Textbooks, medieval nobility, politics, high school, education, communism, socialism, democracy, Croatia.

9. BIBLIOGRAFIJA

Izvori

- Babić, Vladimir. *Povijest srednjeg vijeka – Za više razrede gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 1958.
- Bevacac, Stjepan; Šarlija, Miroslav. *Hrvatska i svijet 1. Udžbenik za 1. razred četverogodišnje strukovne škole*. Zagreb: Alfa, 2015.
- Birin, Ante; Galović, Tomislav; Magaš, Tihana. *Povijest 2: udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Alfa, 2020.
- Birin, Ante; Šaralija, Tomislav. *Hrvatska i svijet od V. do Početka XVIII. stoljeća: udžbenik povijesti za II. razrede gimnazije*. Zagreb: Alfa, 2003.
- Bulat, Damir; Labur, Šime; Šašić, Miroslav. *Povijest 2: udžbenik povijesti za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Profil International, 2009.
- Detling, Denis; Peklić, Ivan; Samaržija, Zdenko. *Tragovi 2: udžbenik povijesti u drugom razredu gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 2020.
- Detling, Denis; Samaržija, Zdenko. *Koraci kroz vrijeme II*. Zagreb: Školska knjiga, 2008.
- Đurić, Vesna; Peklić, Ivan. *Hrvatska i svijet od prapovijesti do Francuske revolucije 1789. godine: udžbenik iz povijesti za prvi razred srednjih strukovnih škola*. Zagreb: Profil International, 2006.
- Gračanin, Hrvoje; Petrić, Hrvoje; Ravančić, Gordan. *Povijest: Udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije*. Zagreb: Meridijani, 2014.
- Gračanin, Hrvoje; Petrić, Hrvoje; Tomorad, Mladen. *Povijest 2: Svijet prije nas*. Zagreb: Meridijani, 2020.
- Makek, Ivo. *Prošlost i sadašnjost 1: Povijest za 6. razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga, 1973.
- Makek, Ivo; Adamček, Josip. *Čovjek u svom vremenu 2: udžbenik povijesti za VI. razred*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- Medić, Tatjana; Posavec, Vladimir. *Povijest 2: udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Profil International, 2009.
- Mirošević, Franko; Šanjek, Franjo; Mijatović, Anđelko. *Povijest za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 1998.
- “Nastavni plan i program za gimnazije u Republici Hrvatskoj.” U: *Glasnik ministarstva kulture i*

- prosvjete Republike Hrvatske*, ur. Antun Kuntarić, 1-206. Zagreb: Školske novine, 1994.
- Osnove nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj*. Zavod za unapređenje stručnog obrazovanja SR Hrvatske. Zagreb: Školska knjiga, 1974
- Petrić, Hrvoje; Ravančić, Gordan. *Povijest 2*. Zagreb: Meridijani, 2003.
- Posavec, Vladimir; Medić, Tatjana. *Stvaranje europske civilizacije i kulture (V. – XVIII. st.): udžbenik – priručnik iz povijesti za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Profil International, 1996.
- Salzer, Olga; Mali, Karmen. *Povijest: za VI. Razred osmogodišnje škole i II. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 1952.
- Samaržija, Zdenko. *Hrvatska i svijet: udžbenik povijest za prvi razred četverogodišnjih strukovnih škola*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
- Šanjek, Franjo; Mirošević, Franko. *Hrvatska i svijet od V. do XVIII. Stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga, 1996.
- Vrbetić, Marija. *Povijest 1*. Zagreb, Školska knjiga, 1969
- Žeželj, Mirko. *Povijest: 2. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 1973.

Literatura

- Almond, Mark. *Uprising! Political Upheavals that have Shaped the World*. London: Mitchell Beazley, 2002.
- Ante Blaženčić, „Razvoj osnovnog školstva u SR. Hrvatskoj od oslobođenja do stvaranja jedinstvene osmogodišnje škole.“ U: *Trideset godina naše pedagogije i školstva*, ur. Marijan Koletić, Mihajlo Ogrizović. Zagreb: Pedagoško – književni zbor, 1976, 58-68.
- Bognar, L. (1977.) „Deideologizacija škole – iluzija ali mogućnost“ *Sodobna pedagogika*, br. 9-10, Ljubljana, str. 467-478.
- Corcoran, Paul E. “The Bourgeois in Marxian Rhetoric.” *History of Political Thought* 1, no. 2 (1980): 301-314.
- Duggan, Anne. „Introduction“ 3-7. U: *Nobles and Nobility in Medieval Europe*, ur. Anne Duggan. Suffolk: Boydell & Brewer, 2000.
- Duedahl, Poul. “Selling Mankind: UNESCO and the Invention of Global History, 1945-1976.” *Journal of World History* 22, no. 1 (2011): 101-133.
- Dukić, Davor. “Predgovor: O imagologiji.” U: *Kako vidimo strane zemlje: uvod u imagologiju*, ur. Dukić Davor, Zrinka Blažević, 5-22. Zagreb: Srednja Europa, 2009.

- Dilas, Milovan. *The New Class: An Analysis of the Communist System*. London: Thames and Hudson, 1957.
- Hoey, Michael. *Textual Interaction: An introduction to written discourse analysis*. London: Routledge, 2001.
- Höpken, Wolfgang. „Između građanskog identiteta i nacionalizma: udžbenici povijesti u postkomunističkoj Europi.“ U: *Demokratska tranzicija u Hrvatskoj: transformacija vrijednosti, obrazovanje, mediji*, ur. Sabrina P. Ramet i Davorka Matić, 143-168. Zagreb: Alinea, 2006.
- Iveljić, Iskra. "Prezrena elita. Plemstvo Hrvatske i Slavonije nakon 1918. godine." *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 50, br. 1 (2018): 152-152.
- Jiri Suk, „Czechoslovakia in 1989: Causes, Results, and Conceptual Changes.“ u: *The Revolutions of 1989: A Handbook*, ur. Wolfgang Muller, Michael Gehler, Arnold Suppan (Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 2015), 141-150.
- König, Susanne. „Feudalism in the GDR : Medieval History at the Humboldt University (1946-1989)“ , 3-28.
- Koren, Snježana. „Politika povijesti i udžbenici: kako se pisala nacionalna povijesti 1945 – 1955“. U: *Desničini susreti 2009*, ur: Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić, Ivana Cvijović Javorina. Zagreb: Filozofski fakultet, 2011. 139-150.
- Koren, Snježana. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960). Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.
- Luntinen, Pertti. “School History Textbook Revision by and under the Auspices of UNESCO: Part II.” *Internationale Schulbuchforschung* 11, no. 1 (1989): 39-48.
- Maijala, Minna. „Schoolbooks“. U: *Imagology: The cultural construction and literary representation of national characters*, ur: Manfred Beller, Joep Leerssen. New York: Rodopi, 2007. 418-422.
- Malešević, Siniša. *Ideologija, legitimnost i nova država : Jugoslavija, Srbija i Hrvatska*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2004.
- Malić, Josip. *Koncepcija suvremenog udžbenika*. Zagreb: Školska knjiga, 1986.
- Ognjenović, Gorana; Jozelić „Nationhood and the Politicization of History in School Textbooks“. U: *Nationhood and Politicization of History in School Textbooks: Identity, the Curriculum and Educational Media*, ur: Gorana Ognjenović, Jasna Jozelić. London: Palgrave Macmillan, 2020. 9-12.

- Paltridge, Brian. *Discourse Analysis*. London: Bloomsbury, 2012.
- Perić, Ivo. "Hrvatska u vrijeme revolucije 1848/1849." U: *Povijest Hrvata knj. 2, Od kraja 15. st do kraja Prvog svjetskog rata.*, uredili Mirko Valentić, Lovorka Čoralić 393-399. Zagreb: Školska Knjiga, 2005.
- Petrungaro, Stefano. *Pisati povijest iznova. Hrvatski udžbenici povijesti 1918.-2004. godine*. Zagreb: Srednja Europa, 2009.
- Poljak, Vladimir. *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*. Zagreb: Školska knjiga, 1980.
- Praznik, Branka. *Partizanske početnice u Hrvatskoj*. Zagreb: Školske novine, 1983.
- Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- Ramet, Sabrina P., Dubravka Matić (ur.), *Demokratska tranzicija u Hrvatskoj: transformacija vrijednosti, obrazovanje, mediji*. Zagreb: Alinea, 2006.
- Schram, Stuart R. "Mao Zedong a Hundred Years On: The Legacy of a Ruler." *The China Quarterly*, no. 137 (1994): 125-143.
- Skupina autora. *Historija naroda Jugoslavije*. Zagreb: Školska knjiga, 1953.
- Stipčević, Aleksandar. „Tiskari kao cenzori u Hrvatskoj 1945 – 1990.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48, 3/4(2005), 1-15.
- Stock, Brian. "The Middle Ages as Subject and Object: Romantic Attitudes and Academic Medievalism." *New Literary History* 5, no. 3 (1974): 527-547.
- Šanjek, Franjo. *Povijest Hrvata, srednji vijek*. Zagreb: Školska knjiga, 2003.
- Šušvar, Stipe. *Vizija i stvarnost u socijalističkom preobražaju obrazovanja*. Osijek: Pedagoški fakultet, 1982.
- Žiljak, Tihomir. "Dvije faze obrazovne politike u Hrvatskoj nakon 1990. godine" *Androgoški glasnik* 30, br.1 (2013): 7-23.

Internetski resursi

- Hrvatski plemićki savez*. <https://www.plemstvo.hr/> (Pristupljeno, 19.06.2023).
- „Processes of Social Decline among the European Nobility.“. Ewald Frie, H/Soz/Kult, 23.01.2015 <https://www.hsozkult.de/conferencereport/id/fdkn-124415> (Pristupljeno 10.05.2023).
- Cjelovita kurikularna reforma – rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje. <http://www.kurikulum.hr/predmetni-kurikulumi/>